

T. C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

**CÜMLE BİLGİSİ AÇISINDAN REŞAT NURİ
GÜNTEKİN'İN YEŞİL GECE ADLI ROMANI ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

Gülçin DEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Kâzım KARABÖRK**

Konya - 2013

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
Bilimsel Etik Sayfası	V
Tez Kabul Formu	VI
Teşekkür	VII
Özet	VIII
Summary	X
Kısaltmalar	XII
Giriş	1
BİRİNCİ BÖLÜM – ESERDEKİ KELİME GRUPLARI	4
1.1. KELİME GRUPLARI	4
1.1.1. İYELİK GRUBU	8
1.1.1.1. İyelik Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri	9
1.1.1.2. İyelik Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri	10
1.1.2. İSİM TAMLAMASI	11
1.1.2.1. Belirtili İsim Tamlaması	13
1.1.2.2. Belirtisiz İsim Tamlaması	17
1.1.2.3. İsim Tamlamasının Kelime Çeşidi Olarak Görevleri	19
1.1.2.4. İsim Tamlamasının Cümle Unsuru Olarak Görevleri	21
1.1.3. SIFAT TAMLAMASI	23
1.1.3.1. Sıfat Tamlamasının Kelime Çeşidi Olarak Görevleri	27
1.1.3.2. Sıfat Tamlamasının Cümle Unsuru Olarak Görevleri	29
1.1.4. İSİM – FİİL GRUBU	31
1.1.4.1. İsim-Fiil Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri	32
1.1.4.2. İsim-Fiil Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri	33
1.1.5. SIFAT – FİİL GRUBU	34
1.1.5.1. Sıfat-Fiil Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri	36
1.1.5.2. Sıfat-Fiil Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri	37
1.1.6. ZARF – FİİL GRUBU	38
1.1.6.1. Zarf-Fiil Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri	40
1.1.6.2. Zarf-Fiil Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri	41

1.1.7.TEKRAR GRUBU (İKİLEME)	42
1.1.7.1.Tekrar Grubunun Çeşitleri	42
1.1.7.1.1.Aynen Tekrarlar	42
1.1.7.1.2.Eş Anlamlı veya Yakın Anlamlı Tekrarlar	44
1.1.7.1.3.Zıt Anlamlı Tekrarlar	45
1.1.7.1.4.İlaveli Tekrarlar	45
1.1.7.1.5.Farklı Kuruluştaki Tekrarlar	46
1.1.7.2.Tekrar Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri	46
1.1.7.3.Tekrar Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri	47
1.1.8.EDAT GRUBU	48
1.1.8.1.Edat Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri	51
1.1.8.2.Edat Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri	52
1.1.9.BAĞLAMA GRUBU	52
1.1.9.1.Bağlama Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri	54
1.1.9.2.Bağlama Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri	55
1.1.10.UNVAN GRUBU	56
1.1.10.1.Unvan Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri	58
1.1.11.BİRLEŞİK İSİM	59
1.1.12.ÜNLEM GRUBU	60
1.1.13.SAYI GRUBU	61
1.1.13.1.Sayı Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri	62
1.1.14.BİRLEŞİK FİİL	62
1.1.14.1.Bir Hareketi Karşıllayan Birleşik Fiiller	63
1.1.14.1.1.İsim ve Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller	63
1.1.14.1.2.Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller	67
1.1.14.2.Fiil+Zarf fiil Eki+Tasvir Fiil Şekliyle Yapılan Birleşik Fiiller.....	68
1.1.15.AİTLİK GRUBU	72
1.1.16.KISALTMA GRUBU	73
1.1.16.1.İsnat Grubu	74
1.1.16.1.1.İsnat Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri	74
1.1.16.2.Yükleme Grubu	75
1.1.16.2.1.Yükleme Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri	75

1.1.16.2.2.Yükleme Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri	75
1.1.16.3.Yönelme Grubu	75
1.1.16.3.1.Yönelme Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri	76
1.1.16.4.Bulunma Grubu	76
1.1.16.4.1.Bulunma Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri	76
1.1.16.4.2.Bulunma Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri	76
1.1.16.5.Ayrılma (Uzaklaşma) Grubu	77
1.1.16.5.1.Ayrılma Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri	77
1.1.16.5.2.Ayrılma Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri	77
1.1.16.6.Vasıta Grubu	77
1.1.16.6.1.Vasıta Grubunun Kelime Çeşidi olarak Görevleri	78
1.1.16.6.2.Vasıta Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri	78
1.1.16.7.Eşitlik Grubu	78
1.1.16.7.1.Eşitlik Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri	78
1.1.16.8.İlgi Grubu	79
1.1.16.8.1.İlgi Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri	79
1.1.16.9.Farklı Görünüşte Kısaltma Grupları	79
İKİNCİ BÖLÜM – ESERDEKİ CÜMLE UNSURLARI	80
2.1.CÜMLE	80
2.1.1.CÜMLENİN UNSURLARI (ÖGELERİ)	81
2.1.1.1.YÜKLEM	82
2.1.1.2.ÖZNE	87
2.1.1.2.1.Özne Türleri	90
2.1.1.3.NESNE	92
2.1.1.4.YER TAMLAYICISI	97
2.1.1.5.ZARF TÜMLECİ	101
2.1.2.CÜMLE DIŞI UNSURLAR	107
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM – ESERDEKİ CÜMLE ÇEŞİTLERİ	109
3.1.YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER	109
3.1.1.İSİM CÜMLESİ	109
3.1.2.FİİL CÜMLESİ	115
3.2.YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER	124

3.2.1.DÜZ CÜMLE	125
3.2.2.DEVRİK CÜMLE	126
3.3.ANLAMINA GÖRE CÜMLELER	128
3.3.1.OLUMLU CÜMLE	128
3.3.1.1.Olumlu İsim Cümleleri	128
3.3.1.2.Olumlu Fiil Cümleleri	129
3.3.1.3.Şekil Bakımından Olumsuz Anlamca Olumlu Cümleler	130
3.3.2.OLUMSUZ CÜMLE	131
3.3.2.1.Olumsuz İsim Cümleleri	131
3.3.2.2.Olumsuz Fiil Cümleleri	132
3.3.2.3.Şekil Bakımından Olumlu Anlamca Olumsuz Cümleler	134
3.3.3.SORU CÜMLESİ	135
3.3.3.1.Soru Eki <i>-mI</i> İle Kurulan Soru Cümleleri	135
3.3.3.2.Soru Kelimeleri İle Kurulan Soru Cümleleri	137
3.3.3.3.Tonlama İle Kurulan Soru Cümleleri	138
3.3.4.ÜNLEM CÜMLESİ	139
3.4.YAPILARINA GÖRE CÜMLELER	140
3.4.1.BASİT CÜMLE	145
3.4.2.BİRLEŞİK CÜMLE	146
3.4.2.1.Şartlı Birleşik Cümle	147
3.4.2.2.İç İçe Birleşik Cümle	152
3.4.2.3.Ki' li Birleşik Cümle	156
3.4.2.4.Sıralı Birleşik Cümle	161
3.4.2.4.1.Bağımlı Sıralı Birleşik Cümle	162
3.4.2.4.2.Bağımsız Sıralı Birleşik Cümle	165
3.4.2.4.3.Karma Sıralı Birleşik Cümle	166
3.4.3.KESİK (EKSİK) CÜMLE	167
SONUÇ	170
SÖZLÜK	184
KAYNAKÇA	198
ÖZ GEÇMİŞ	201

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Adı Soyadı: GÜLÇİN DEMİR

Numarası: 088303011004

Öğrencinin

Ana Bilim / Bilim Dalı: Türkçe Eğitimi / Türkçe Eğitimi

Programı: Tezli Yüksek Lisans

Doktora

Tezin Adı: Cümle Bilgisi Açısından Reşat Nuri Güntekin'
in Yeşil Gece Adlı Romanı Üzerine Bir İnceleme

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Gülçin DEMİR

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Gülşin DEMİR
	Numarası	088303011004
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türkçe Eğitimi / Türkçe Eğitimi
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. KAZIM KARABÖRK
	Tezin Adı	Cümle Bilgisi Açısından Reşat Nuri Güntekin'in Yeşil Gece Romanı Üzerine Bir İnceleme

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan *Cümle Bilgisi Açısından Reşat Nuri Güntekin'in Yeşil Gece Romanı Üzerine Bir İnceleme* başlıklı bu çalışma 20.../12.../2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı, Adı Soyadı	Danışman ve Üyeler	İmza
Yrd. Doç. Dr. Kazım Karabörk	danışman	
Prof. Dr. Halim Savaşlar	üye	
Yrd. Doç. Dr. Seyit Emiroğlu	üye	

TEŐEKKÖR

‘Cümle Bilgisi Açısından Reşat Nuri Güntekin’ in Yeşil Gece Adlı Romanı Üzerine Bir İnceleme’ konulu yüksek lisans tezimin hazırlanması sırasında bilgi, tecrübe ve yardımlarından istifade ettiğim, danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Kâzım KARABÖRK’ e teşekkür ederim.

Konya, 2013

Gülçin DEMİR

T. C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Adı Soyadı: Gülçin DEMİR

Numarası: 088303011004

Ana Bilim / Bilim Dalı: Türkçe Eğitimi / Türkçe Eğitimi

Öğrencinin

Programı: Tezli Yüksek Lisans

Doktora

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Kâzım KARABÖRK

Tezin Adı: Cümle Bilgisi Açısından Reşat Nuri Güntekin' in
Yeşil Gece Adlı Romanı Üzerine Bir İnceleme

ÖZET

Dil; millî birliği ve beraberliği sağlayan, bir topluluğu 'millet' yapan, kültürün geçmişten geleceğe aktarılmasını sağlayan önemli bir unsurdur. Böylesine önemli bir unsur olan dil, gelecek nesillere kurallarıyla öğretilmeli ve özenle hazırlanan eserlerle geliştirilmeye çalışılmalıdır.

Dil bilgisi çalışmalarında önemli bir yere sahip olan cümle bilgisi konusu, yeterince işlenmemiştir. Cümle bilgisi konusunda çalışma yapan sayılı ilim adamlarının görüş farklılıklarının ortadan kaldırılabilmesi, ancak itina ile yapılacak çalışmaların fazlalığıyla sağlanabilecektir.

Türk dilbiliminin gelişmesine katkı sağlayan dilcilerin görüşleri esas alınarak Reşat Nuri Güntekin' in Yeşil Gece adlı romanı üzerinde cümle bilgisi konusunda çalışılmıştır.

Romanda geçen cümleler, ulaşılabilen kaynaklar incelenerek benimsenen görüşler doğrultusunda çeşitli bakımlardan sınıflandırılmış ve değerlendirilmiştir. Yeşil Gece romanı kelime grupları, cümle ögeleri, cümle çeşitleri bakımından sınıflandırılmış ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Reşat Nuri Güntekin, Yeşil Gece Romanı, Cümle Bilgisi, Kelime Grupları, Cümle Ögeleri, Cümle Çeşitleri.

T. C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Adı Soyadı: Gülçin DEMİR

Numarası: 088303011004

Ana Bilim / Bilim Dalı: Türkçe Eğitimi / Türkçe Eğitimi

Öğrencinin

Programı: Tezli Yüksek Lisans

Doktora

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Kâzım KARABÖRK

Tezin İngilizce Adı: An Analysis on Reşat Nuri Güntekin's Novel

Named as Yeşil Gece According to Syntax

SUMMARY

Language is an important element that supplies national unity and solidarity, forms a community as a nation, allows to transfer the culture from past to future. Language, being such an important mean, should be taught with its rules and should be tried to be improved with the works prepared meticulously.

Syntax subject which has an important place on grammar studies hasn't been discussed sufficiently. Eliminating the divergence between limited scientists who have studied on syntax subject can be supplied only with excess of the studies to be done with care.

It has been studied on syntax subject in Reşat Nuri Güntekin's novel named as Yeşil Gece through being based on linguists' points of view who contribute on improving of Turkish Linguistics.

Sentences in the novel have been evaluated and have been classified with various points towards adopted views by examining the source that can be reached. The word groups of Novel Yeşil Gece have been classified and evaluated according to sentence units and sentence types.

Keywords: Reşat Nuri Güntekin, The Novel Yeşil Gece, Syntax, Word Groups, Sentence Units, Sentence Types.

KISALTMALAR

ac	: ana cümle
Ar.	: Arapça
bln	: belirtili nesne
bsn	: belirtisiz nesne
Far.	: Farsça
Fr.	: Fransızca
İt.	: İtalyanca
Lat.	: Latince
n	: nesne
ö	: özne
Rum.	: Rumca
T.	: Türkçe
TDK	: Türk Dil Kurumu
ty	: tamlayan
vb.	: ve benzeri
y	: yüklem
Yay.	: Yayınları
yc	: yardımcı cümle
yt	: yer tamlayıcısı
z	: zarf
zt	: zarf tümleci

GİRİŞ

Dil bilgisinin alt kollarından olan cümle bilgisi üzerine yapılan çalışmada Türkçeyi ustalıkla kullanan Reşat Nuri Güntekin' in 'Yeşil Gece' romanı tercih edilmiştir. Yazarın toplumsal yönü ağır basan romanlarından biri olan Yeşil Gece romanında, idealist bir öğretmen olan Şahin Efendi' nin mektep ve medrese çatışmasında, bazı güçlere karşı verdiği mücadele anlatılmaktadır.

Eser; birinci kısım, ikinci kısım ve netice olmak üzere üç bölümden meydana gelen iki yüz yedi sayfalık bir romandır. Birinci kısımda farklı olay ve kişilerin işlendiği, roma rakamlarıyla numaralandırılan yirmi beş bölüm bulunmaktadır. Bunun yanı sıra ara ara üç yıldız olarak tanımlayacağımız işaretlerle (***) de bölümler yapılmış, farklı olay ve kişilerden bahsedilirken bu bölümler kullanılmıştır. İkinci kısım daha kısadır, beş bölümden oluşmaktadır. İkinci kısımda da yıldız işaretleriyle bölümler yapılmıştır. Netice kısmı, sadece yıldız işaretinin kullanıldığı bölümlerden oluşmaktadır. Eser, üçüncü kişi ağzından anlatılmıştır.

Dil bilgisi, bir dilin seslerini, kelimelerini, cümle yapısını, anlam ve anlatım özelliklerini inceleyen, kurallarını tespit eden bilimdir. Yıllarca süren çalışmalar, özenle yapılan incelemeler dil bilgisinin gelişiminde önemli yere sahiptir. Yapı ve özelliklerin incelenmesi, kuralların belirlenmesi esnasında dile kural koymadan, var olan kurallar ortaya çıkarılarak ana kurallar tespit edilmelidir.

Dil bilgisinin alt kollarından biri olan cümle bilgisi çalışmalarında da kurallara ulaşabilmenin yolu örnek cümleler üzerinde çalışmaktır. Ancak en doğru sonuçların elde edilmesi için en iyi örnekler, en sağlam cümleler seçilmelidir. Böylesine özenle kurulan cümlelere, dil konusunda bilgi sahibi, geniş bir kelime hazinesine sahip ve dili iyi kullanan yazarların, şairlerin eserlerinde rastlamak mümkündür.

Bu sebeple çalışmamızda, Türkçeyi en güzel şekilde kullanan yazarlarımızdan biri olan Reşat Nuri Güntekin' in bir eseri cümle bilgisi bakımından incelenmiştir. Daha önce üzerinde çalışma yapılmayan, ilk basımlarından birisi, Selçuk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Nadir Eserler Salonu' nda 813.316 sınıflama numarası ile yer

alan ‘Yeşil Gece’ romanı seçilmiştir. Eserin ilk baskısı İstanbul Akşam Matbaasında 1928 yılında yapılmıştır. Çalışmamızda kullandığımız eserin baskısı ise 1963 yılında İstanbul İnkılap ve Aka Kitabevleri, Nurgök Matbaasında gerçekleştirilmiştir.

Çalışmamıza başlarken öncelikle ‘ Yeşil Gece’ romanının ulaşılabilen en eski basımı temin edilmiştir. Ardından cümle bilgisi ile ilgili en kapsamlı ve en yeni kaynaklara ulaşılmaya çalışılmıştır. Kaynakların yanı sıra konuyla ilgili dergilerde ve internet sitelerinde yayınlanan makaleler derlenmiştir. Bu kaynaklardan edinilen bilgiler doğrultusunda Türkçenin mantığına ve şekline en uygun olan tanımlar, sınıflandırmalar ve görüşler seçilmiş; şahsi yorumlarımız da eklenerek, incelediğimiz eserde yer alan kelime grupları ve cümleler üzerinde cümle bilgisi çalışması yapılmıştır. Konuyla ilgili örnekler, tekrara düşmeden verilmiştir.

İncelediğimiz romanda yer almasına rağmen dil bilgisi kitaplarında yeterince üzerinde durulmamış yapılar için de genel bazı uygulamalar doğrultusunda görüş oluşturulmaya çalışılmıştır. Üzerinde görüş ayrılığı bulunan konulara özellikle değinilmiş, genel kanaatler doğrultusunda şahsi düşüncelerimiz belirtilmiştir.

Eserden alınan sözcük ve cümleler, yazıldığı şekliyle alınmış; günümüzden farklı olarak kullanılan imlâ ve noktalama işaretleri değiştirilmeden aktarılmıştır. ‘*Nereye mi tâyin edildiniz?*.’ (8- 12), *Hey, canım hey!..* (63- 17) cümlelerinde soru işaretinden ve ünlem işaretinden sonra nokta kullanılmıştır. ‘ *İri vücutlu, ablak çehreli, kıranta sakallı bir zat gösterdiler..*.’ (30- 1) örneğinde cümle sonuna iki nokta konulmuştur. Bugün nadir olarak kullanılan bu tür noktalama işaretlerine eserde sıklıkla yer verilmiştir.

Günümüzdeki yazımından farklı olarak ‘*başlıyan*’ (109- 6), ‘*ağlıyacağına*’ (91- 4) kelimelerinde olduğu gibi ünlü daralması kuralının uygulanmadığı pek çok örneğe rastlanmış, sözcükler yazıldığı şekliyle aktarılmıştır. ‘*sızmağa*’ (90- 24), ‘*söylemeğe*’ (107- 33) sözcüklerine günümüzden farklı kaynaştırma harfi ‘y’ yerine, ‘k’ sert ünsüzünün yumuşamaya uğramış şekliyle yer verilmiştir.

Yardımcı fiille yapılan birleşik fiillerde ayrı yazılması gereken *et-* fiili ‘*ümidediyordu*’ (182- 33), ‘*takibetti*’ (194- 17) örneklerinde olduğu gibi, isme

birleşik olarak yazılmıştır. *İle* edatı eklendiği sözcüğe büyük ünlü uyumuna uyacak şekilde ilave edilirken eserde yazıldığı zamanın imlasına uygun olarak *'aylariyle'* (41- 26) örneğinde olduğu gibi yer almaktadır.

Konuyla ilgili olarak eserden seçilen cümleler, eserde geçen sayfa ve satır numaralarıyla aktarılmıştır. *' Vakalar pek az zaman sonra Deli Necibi tasdik etti.'* (114- 35) örneğinde olduğu gibi parantez içindeki birinci sayılar cümlenin alındığı sayfayı, ikinci sayılar bulunduğu satırı göstermektedir.

Bu çalışma bir giriş, üç bölüm, sonuç, sözlük ve kaynakçadan oluşmaktadır.

Birinci bölümde eserdeki kelime grupları; iyelik grubu, isim tamlaması, sıfat tamlaması, isim-fiil grubu, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, unvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil, aitlik grubu, kısaltma grubu alt başlıkları içerisinde açıklanmış ve örneklendirilmiştir.

İkinci bölümde eserde yer alan cümle unsurlarına; yüklem, özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf tümleci ve cümle dışı unsurlar başlıkları altında yer verilmiştir.

Üçüncü bölüm Yeşil Gece romanında yer alan cümle çeşitlerinden oluşmaktadır. Yüklem türüne göre, yüklem yerine göre, anlamına göre, yapılarına göre cümleler olmak üzere dört ana başlık altında alt başlıklarla da incelenmiştir.

Sonuç bölümünde bu çalışmanın esasını oluşturan bölümler kısaca özetlenmiştir.

Sözlük, Yeşil Gece romanında yer alan ve günümüzde sık kullanılmadığı için bilinmeyen kelimelerin anlamlarına ulaşılabilmesi için çalışmaya eklenmiştir.

Kaynakçada çalışmamız esnasında yararlandığımız eserlere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ESERDEKİ KELİME GRUPLARI

1. 1. KELİME GRUPLARI

Zeynep Korkmaz (2007: 100) kelime gruplarını, “*cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğu.*” olarak tanımlamıştır.

Muharrem Ergin (2000: 374) kelime gruplarını şöyle ifade etmiştir: “*Kelime gurubu birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve mânâsında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir. Kelime gurubu için birden fazla kelime bir takım kaidelerle belirli bir düzen içinde yan yana getirilir. Böylece belirli bir düzenle kurulduğu için kelime grubunun yapısında bir bütünlük bulunur. Kelime gurubundaki bütünlük bilhassa mânâ bakımından göze çarpar. Kelime gurubu tek bir nesneyi veya hareketi birlikte karşılayan kelimeler topluluğu demektir. Kelime gurubunun kullanımında da bu bütünlük kendisini gösterir. Kelime grubu kelimelerle ve diğer kelime gurupları ile bir bütün hâlinde iştirak eder. Bu arada tek bir kelime gibi çekime tâbi tutulur, sona gelen işletme eki bütün gurubu şumülü içine alır.*”

Tahsin Banguoğlu (1990: 496) da kelime gruplarını ‘*Kelimelerin Öbeklenmesi*’ başlığı altında şu şekilde açıklamıştır: “*Sözü geliştirmek üzere kelimeler öbeklenir, kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getirirler. Böylece tek kavramdan anlatmaya doğru giderler. Bunlara kelime öbekleri (groupe de mot) diyoruz. Kimi kelime öbekleri sadece kavramları daha yakından belirtmeye yararlar.*”

Leylâ Karahan (2004: 39), “*Kelime grubu, bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelemek*

üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimidir.” şeklinde kelime grubunu tanımladıktan sonra “*Kelime grupları*;

1. *Tek kelime ile karşılanamayan varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketleri karşılar.*

2. *Varlık, kavram, nitelik, durum ve hareketleri, anlamlarını genişleterek, belirterek, niteleyerek, pekiştirerek karşılar.*” diyerek kelime gruplarının görevlerinden bahsetmiştir.

Bilâl Aktan (2009: 2) ise “ *Cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğuna kelime grubu denir. Kelime gruplarının bir kısmı kalıplaşmış, bir kısmı da kalıplaşmamış ve cümlede bir bütün hâlinde kullanılan yargısız anlatım birimi olarak kullanılır.*” şeklinde kelime gruplarını tanımlayarak özellikleri hakkında bilgi vermiştir.

“*Birden çok kelimededen oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, cümle veya cümlemsi içinde tek cümle ögesi; kelime öbeği içinde bütün hâlinde yardımcı veya temel öge olarak işlem gören ve bir kelime türü (isim, sıfat, zamir, edat vb.) yerine kullanılan söz dizileridir*” (Delice, 2003: 17). H.İ. Delice, ‘Kelime Öbekleri’ başlığı altında kelime yaptığı bu açıklamadan sonra “*Buna göre kelime öbeklerini iki grupta toplayıp ona göre incelemeye tabi tutabiliriz:*” diyerek kelime gruplarını, ‘*Kelimeyle Kurulan Öbekler*’ ve ‘*Ekle Kurulan Öbekler*’ şeklinde iki gruba ayırmış ve bunlar hakkında bilgi vermiştir.

Mehmet Kaya Bilgegil (1984: 115) kelime gruplarını ‘*Belirtme Grupları*’ başlığı altında toplayarak şöyle tanımlamıştır: “*Birden ziyade kelimededen meydana geldiği halde, cümledeki görevi bakımından bir tek kelimededen farksız olan, gerektiği takdirde, yine bir kelime imiş gibi çekim eki alabilen isim soyundan kelimelerin teşkil ettiği bileşik sözlere, belirtme(= tâyin) grupları diyoruz.*” Kelime gruplarını ‘*Belirtme Grupları*’ başlığı altında sekiz gruba ayırarak incelemiştir.

Bu tanımlardan da anlaşılabilceği gibi kelime grubu, varlıkların, kavramların, niteliklerin, hareketlerin karşılanması ya da pekiştirilmesi için belirli kurallar çerçevesinde bir araya gelen, yargı bildirmeyen kelimeler topluluğu olarak tanımlanabilir. Bir araya gelmiş olan kelimeler ek alabildikleri gibi ek almamış da olabilirler. Türkçenin söz dizimine uygun olarak yardımcı unsurlar başta, temel unsurlar sondadır. Kelime grupları, yapı ve anlam gereği tek kelimeymiş gibi değerlendirilir. Kelime gruplarının özelliklerini kısaca şöyle sıralayabiliriz:

a. Kelime grupları, tek başlarına hüküm veya dilek bildirmezler.

- Evvelâ *yangın gecesi* nerede olduğumu sordu... (147- 6)
- Herkes, *kendi derdine düştüğü için* dedikodu azalmıştı. (171- 22)
- *Üç gün* geçmişti. (143- 12)
- *Şahin Efendi*, mahzun mahzun gülümsedi. (128- 21)

b. Kelime grupları, cümle ve diğer kelime grupları içinde tek kelime gibi, isim, zamir, sıfat, zarf ve fiil görevi yapar.

- *Küçük Bedri*, babasıyla beraber içeri girdi. (94- 30) (Sıfat tamlaması: İsim)
- Küçük Bedri meselesi *yavaş yavaş* söndü. (115- 16) (Tekrar Grubu: Zarf)
- Meçhul kadın, *ertesi gün* yine mektebe gelmişti. (122- 5) (Sıfat Tamlaması: Zarf)

c. Kelimelerin grup içindeki sıralanışı kurallıdır. Genellikle yardımcı unsur başta, temel unsur sonda bulunur.

- Erkek rolünü yapan *softa*, / iri bir adamdı!.. (19- 33)

'*Erkek rolünü yapan softa*' ve '*iri bir adam*' tamlamalarında grubun ana unsuru olan '*softa*' ve '*adam*' kelimeleri sonda, yardımcı unsur olarak adlandırılan '*erkek rolünü yapan*' ve '*iri, bir*' kelimeleri ise baştadır.

Fiile dayalı gruplarda da bu düzen uygulanır ve hareketin oluş sırasını gösterir.

ç. Kelime gruplarının diğer kelime ve kelime gruplarıyla ilgi kurması, hâl ekleriyle sağlanır. Hâl eki, eklendiği kelimeye değil, o kelime grubuna aittir.

- Fakat *bu gülüşte* biraz merhamet ve rikkat vardı. (31- 22)

(Kelime grubu, -da bulunma hâli ile yükleme bağlanmıştır.)

d. Fiile dayalı sıfat-fiil, isim-fiil ve zarf-fiil gruplarında fiilin anlamı cümlede olduğu gibi özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf ile tamamlanır. Ancak bu kelime grupları yargı bildirmediikleri için cümle değildir.

- Dolmacı hocanın çocuklarına (yt) / müthiş bir gözdağı (bln) / vererek (y) Emir Dede önünden dağıttı. (107- 30)

- Akar suları (bln) / durduracak (y) bir söz sarfettiğine kaniydi... (138- 25)

- Mühendis (ö), / belki bu kargaşalıktan (yt) / istifade ederek (y) cami avlusuna doğru koştu. (199- 33)

- Bir çiftçi veya çoban olarak (zt) / burada (yt) / tutunmasına (y) imkân yoktu. (34- 23)

e. İki den fazla kelimedenden oluşan kelime gruplarında iç içe geçmiş, birbirini tamamlayan başka kelime grupları da bulunabilir.

- *O, bu pürüzleri temizleyip yola çıkıncaya kadar* hilâfet kaldırılmış... (203- 30)

(Edat grubu içerisinde, zarf-fiil grubu yer almaktadır.)

- *Benim müdafaa vekili olarak ortaya çıkmam...* (155- 7) (İsim-fiil grubu içerisinde, zarf-fiil grubu yer almaktadır.)

f. Kelime gruplarındaki vurgu, grubun yapısına göre değişmektedir. Bu şekilde başta, sonda veya sondan bir önceki kelime üzerinde bulunabilir.

İncelediğimiz eserde geçen kelime gruplarından alınan örnekler aşağıdadır.

1.1.1.İYELİK GRUBU

İyelik grubunda, belirtili isim tamlamasından farklı olarak tamlayan unsur şahıs zamiridir. Ancak gene tamlayan ilgi hali ekini alır, tamlanan unsur ise iyelik ekini alır. Yani iyelik grubu, tamlayanı şahıs zamiri olan belirtili isim tamlamasıdır.

Muharrem Ergin (2000: 381), iyelik grubunu şöyle açıklamıştır: “...*iyelik gurubu iyelik ekli bir isim unsuru ile genitif hâlinde bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime gurubudur.*”

Vecihe Hatiboğlu (1982: 21), iyelik grubunu adıl tamlaması olarak adlandırmıştır. “ *Adıl tamlaması belirtili tamlama biçiminde kurulur. Hem tamlayan hem de tamlanan, tamlamanın gerektiği ekleri alırlar. Böylece tamlayanı adıl olan belirtili tamlamaya adıl tamlaması denir.*”

İyelik grubunun başlıca özellikleri şunlardır:

a. Belirtili isim tamlamasında tamlayan 3. kişi sayılmasına ve genellikle tamlayan eki olarak –ın, -in, -un, -ün; -nın, -nin, -nun, -nün eklerini almasına rağmen iyelik grubunda Birinci (1.) Tekil Şahıs için –ım, -im, -um, -üm; İkinci (2.) Şahıs için –ın, -in, -un, -ün ve Birinci (1.) Çoğul Şahıslarda –mız, -miz, -muz, -müz ekleri kullanılır.

- *Senin arkadaşlarınla da hayli müşerref oldum. (9- 24)*
- *Senin elinde İstanbul gibi yer olduktan sonra elini öpenle becayış ettirir, hattâ istersen üç, beş lira peştemaliye de alabilirsin... (10- 1)*
- *Benim bütün felâketim; uzun seneler ebedî bir hayat ümidiyle yaşamış, dünyayı görmemiş olmamdan ileri geldi... (39- 13)*
- *Benim yerime bana benzeyen, benim gibi düşünen, benim gibi duyan ve söyliyeni insanlar bırakırsam bu, beni acaba bir dereceye kadar müteselli etmez mi? (40- 23)*

▪ *Benim politikam* sade mektebimi korumak ve kendim gibi düşünüp çalışacak hür fikirli arkadaşlar ve muavinler tedarik etmekten ibaret kalacak. (52- 30)

b. İyelik grubunda tamlayan unsur hiçbir isimle ilişkilendirilemezken tamlanan unsur diğer kelimelerle ilişki kurabilir.

▪ *Onun salim kafası* karşısında biraz daha açılmaya cesaret ettiğim zaman fazla telâş göstermedi... (77- 23) (İkinci unsur: Sıfat Tamlaması)

c. Bazen iyelik grubunun unsurlarının arasına başka unsurlar girmektedir.

▪ *Onun dakikada bir tekrar ettiği...* (126- 7)

▪ *Senin buraya misafir olman* caiz değil... (124- 20)

1.1.1.1.İyelik Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri

İsim Olarak Kullanılması

▪ *Onlardan birinin* böyle en açık bir hakikat karşısında mızıkçılık çıkarmasına bir türlü inanmayacaktı. (112- 8)

▪ *Onun ayağını* kaydırmak için karıyı başkaları gönderiyor... (128- 4)

▪ *Onun artık eskisi gibi çalışmadığını* gören müderrisler bu değişiminin sebebini anlayamazlar... (33- 16)

Sıfat Olarak Kullanılması

▪ Ancak birkaç dakika evvel *onun ulema hakkında söylediği* şeyler biraz midesini bulandırmıştı. (49- 20)

▪ Hâsılı, *onun istediği ve düşündüğü* şeyler tasavvurundan çok daha az bir zaman içinde hakikat haline gelmişti. (204- 1)

Zarf Olarak Kullanılması

- Sen, yoksa bir nâzenine gönül bağladın da *onun hasretiyle* mi yaniyorsun? (33- 22)

1.1.1.2.İyelik Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri

Özne Olarak Kullanılması

- *Senin buraya misafir olman* caiz değil... (124- 20)
- *Onların sözleri* sokakta atılan taşlardan ziyade canımı yaktı... (146- 26)

Yüklem Olarak Kullanılması

- Sokakta yanından süslüce bir kadın geçtikçe küfrederek sataşmak *onun âdetiydi.* (21- 31)

Nesne Olarak Kullanılması

- ...hem *onların minnettarlığını* temin eder. (113- 3)
- Şahin hoca, bir gün *onun; şu kapı önündeki sokağa düşmüş bir domatesi yerden alan bir dilenci çocuğuna:* “ Sana onu hibe mi ettiler ki alırsın? Gayrin malına el uzatırsın!” diye dayak attığını görmüş, yüreği parçalanmıştı. (22- 13)

Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

- Hiç değilse *onun kasaba içinde serbest dolaşmasına* yarardı. (190- 15)

Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

- Bugün öğleden sonra *onun hakkında* gizliden gizliye bazı tahkikat yaptım. (169- 14)
- Üstündeki polis elbisesi sebebiyle Kâzım Efendiyi bütün arkadaşlarından daha kabahatli gören Yunanlılar, *onun kendiliğinden ölmesinden* korkmuşlardı. (194- 32)

1.1.2. İSİM TAMLAMASI

Muharrem Ergin (2000: 381-382), ‘İyelik Gurubu ve İsim Tamlaması’ başlığı altında iyelik grubunu, “ ...iyelik ekli bir isim unsuru ile genitif hâlinde bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur.” şeklinde tanımlarken “...iyelik gurubunun her iki unsuru isim olan bu şekline isim tamlaması adı verilmektedir. Demek ki isim tamlaması bir iyelik gurubundan, iyelik gurubunun üçüncü şahsından başka bir şey değildir...” diyerek iyelik grubu ve isim tamlamasını tek bir kavram olarak değerlendirmiş, üçüncü şahıslar yerine herhangi bir ismin kullanılabileceğine işaret etmiştir.

Leylâ Karahan (2004: 42), iyelik grubuna ait bir tanımlama getirmeyerek ‘İsim Tamlaması’ başlığı altında iyelik grubundan bahsetmiş ve isim tamlamasını şu şekilde açıklamıştır: “İyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur. Bu kelime grubunda iki isim unsuru aitlik, içinde bulunma, sınırlandırma, belirtme vb. anlam ilgileri çerçevesinde birbirine bağlanır.”

Bilâl Aktan (2009: 9), isim tamlamasını ‘İsim Tamlaması ve İyelik Grubu’ başlığı altında değerlendirmiş ve şu şekilde tanımlamıştır: “İyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubuna isim tamlaması denir. İyelik ekli unsuru kendisinden önceki ilgi hâlinde bir şahıs zamirine sahiplik, bağlılık ve aitlik ilgisiyle bağlanan kelime grubuna ise iyelik grubu denir. Yani iyelik grubu, tamlayanı şahıs zamiri olan isim tamlamasıdır.”

Dilcilerin çoğu iyelik grubunu ve isim tamlamasını aynı başlık altında değerlendirip isim tamlamasını iyelik grubunun özel bir türü olarak açıklamışlardır. İncelediğimiz eserde iyelik grubu ve isim tamlamasını ayrı başlıklar altında incelemeyi uygun bulduk.

İsim tamlaması, aralarında anlamca ilgi bulunan, birbirini iyelik yönünden bütünleyen kelime grubudur. Bir nesnenin başka bir nesnenin parçası olduğunu, ona ait olduğunu ifade etmek için kullanılır.

İsim tamlamasının başlıca özellikleri şunlardır:

a. İsim tamlamasında birinci unsurun ikinci unsurla bağlantısı, ekli veya eksizdir. Tamlamanın ikinci unsuru daima iyelik eki taşır.

İsim unsuru (+ ilgi hâli eki) + isim unsuru + iyelik eki = İsim Tamlaması

- Medrese+nin ön+ ü = medresenin önü (65- 17)
- Gün+ün mesele+si = günün meselesi (106- 25)
- Memur+un iddia+sı = memurun iddiası (150- 2)

b. İsim tamlamasında birinci unsura tamlayan, ikinci unsura tamlanan denir. Asıl unsur, sondaki yani tamlanan unsurdur.

- ... ahalinin (ty) / itimat ve muhabbeti (tn)... (100- 37)
- ... iki talebenin (ty) / birbiriyle dövüşmesi (tn) ... (118- 10)
- Komiserin (ty) / yaralanması (tn) ... (142- 29)
- ... pencerenin (ty) / önü (tn) ... (182- 4)
- ...Sarıovanın (ty) / birçok yerleri (tn) ... (202- 17)

Tamlayan unsurun ilgi hâli eki alıp almasına göre isim tamlaması türlere ayrılmaktadır.

Muharrem Ergin (2000: 383), “*Tamlayanı ekli olan isim tamlamasına belirli isim tamlaması, tamlayanı eksiz olan isim tamlamasına da belirsiz isim tamlaması denir.*”

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli (2008: 19), bu konuda şöyle bir açıklama yapmıştır: “*Belirtenin ilgi hali eki alıp almamasına göre 3 türlü isim tamlaması ortaya çıkar: Belirtili İsim Tamlaması, Belirtisiz İsim Tamlaması, Eksiz Tamlama.*”

Bilâl Aktan (2009: 12- 14), yapı bakımından üç tür isim tamlaması olduğunu belirtmiş, bunları da “ *Belirtili İsim Tamlaması, Belirtisiz İsim Tamlaması ve Eksiz Tamlama*” olarak sıralamıştır.

Leylâ Karahan (2004: 43-44), isim tamlamasının iki türünden bahsetmiştir. Bunlar; *Belirtili İsim Tamlaması ve Belirtisiz İsim Tamlaması*’dır.

Tüm bu görüşlerden yola çıkılarak isim tamlaması iki alt başlık altında incelenmiştir. Bunlar:

- i. Belirtili İsim Tamlaması
- ii. Belirtisiz İsim Tamlaması

Zincirleme (Genişletilmiş) isim tamlaması, ayrı bir başlık altında değerlendirilmeyip belirtili isim tamlamasının bir türü olarak kabul edilmiştir.

1.1.2.1. Belirtili İsim Tamlaması

Tamlayanın ilgi hali eki (-In, nIn) aldığı isim tamlamalarına *belirtili isim tamlaması* denir. Belirtili isim tamlamalarında tamlayan unsur, tamlananın belirli bir varlığa ait olduğunu bildirir.

İsim Unsuru+(İlgi Hali Eki) İsim Unsuru+(İyelik Eki)=Belirtili İsim Tamlaması

- Titrek bir el, *kapının(ty) / kenarına(tn)* iki defa tereddütle vurdu... (6- 1)
- Demek *onların(ty) / gayeleri(tn)* daha sarıh... (87- 13)

Belirtili İsim Tamlamasının başlıca özellikleri şunlardır:

a. Tamlanan unsuru sıfat-fiil ya da sıfat-fiil grubu olan isim tamlamaları genellikle belirtili isim tamlamasıdır.

- Fakat bir müddet sonra *ölmüş zannettiği kurdun(ty) / tekrar canlandığını (tn)*, başladığı tahrip işine derinden derine devam ettiğini duyuyordu. (27- 26)

▪ ... böyle bir harb vukua gelirse *ulemanın(ty) / canla başla çalışacağını (tn)* temin etti. (51- 35)

▪ Şahin Efendi, *sevmenin(ty) / ne olduğunu(tn)* bilmezdi. (56- 12)

▪ *Maneviyatımın(ty) / kuvvetli olduğu(tn)* malûmunuzdur... (66- 18)

b. Belirtili İsim tamlamasının tamlayan ve tamlanan unsurları da ayrı birer kelime grubu olabilir.

▪ *Redingotunun (ty) / gevşemiş düğmesini (tn)* ilikleyip fesini düzelttikten sonra yerden temenna etti... (6- 5) (Tamlanan: Sıfat Tamlaması)

▪ Bugün *Şahin Efendinin (ty) / en sevinçli günü (tn)* olmakla beraber bu hâtıra, onu garipsetip düşündürdü. (11- 33) (Tamlayan: Unvan Grubu, Tamlanan: Sıfat Tamlaması)

▪ *Kır kahvesinin (ty) / kırık taş masası (tn)* etrafında havai bir sohbet başladı. (30- 23) (Tamlayan: Belirtisiz İsim Tamlaması, Tamlanan: Sıfat Tamlaması)

▪ *Efendi Hazretlerinin (ty) / gamsız, lâübalî kahkahaları (tn)* softanın kalbini parçalıyordu. (30- 34) (Tamlayan: Unvan Grubu, Tamlanan: Sıfat Tamlaması)

▪ Bazan bu ışık da *Şahin Efendinin(ty) / eski ölmüş ‘Canan’ ını(tn)* hasretle andıracak gibi olurdu. (56- 24) (Tamlayan: Unvan Grubu, Tamlanan: Sıfat Tamlaması)

▪ *Meydana bakan evlerin (ty) / pencereleri(tn)* kasabanın dört bir tarafından koşup gelmiş kadın misafirlerle donanmıştı. (68- 30) (Tamlayan: Sıfat Tamlaması)

c. Arapça- Farsça tamlamalar, belirtili isim tamlamasının bir unsuru olarak kullanılabilir.

▪ *Talebe-i ulûmun (ty) / hükümete ve fırkaya karşı bir harekette bulunmağa cesaret edemeyecekleri (tn)* muhakkaktı. (60- 14) (Tamlayan)

▪ *Kâtib-i mesulün(ty) / çehresi (tn)* kapalı, gözleri sönüktü. (67- 20) (Tamlayan)

▪ *Pîr-i fâninin(ty) / sopasiyle(tn)* bayılan amele daha ayılamadı. (70- 27)
(Tamlayan)

▪ Fazla olarak *kâtib-i mesulün(ty) / nüfuzu(tn)* da az çok kırılmış olacaktı.
(80- 1) (Tamlayan)

ç. Belirtili isim tamlamalarında bazen ilgi hali eki yerine *-dan / -den* ayrılma hâli ekinin kullanıldığı görülür.

▪ *Ahaliden(ty) / bazıları(tn)* bu isyana kızmıştı. (92- 7)

▪ Bir perşembe günü *Dolmacının talebelerinden(ty) / biri(tn)* sapan taşıyla Emir Dede mektebinin bir camını kırdı. (107- 22)

▪ Aynı günde yine *onlardan(ty) / biri(tn)* Emir Dededen çıkan bir küçük çocuğu düşürüp burnunu kanattı. (107- 23)

▪ Ancak *müşterilerden(ty) / bazıları (tn)* “Ne diye çocuğunu o mektepte tutuyorsun?” diyorlar, alışverişi kesiyorlar... (107 – 28)

▪ *Sarıklılardan iki muallim ile büyük talebeden birkaçı...* (117- 33)

“İsim tamlamaları, bazen başka bir isim tamlamasının tamlayanı ya da tamlananı durumuna geçmektedirler. Bu tamlamalar birbirini takip eden zincirleme bir tamlama gibi düşünülürse de gerçekte bunlar iki unsurlu bir tamlamadır” (Aktan, 2009: 10).

“Belirtili isim tamlamasının tamlayan unsuru da belirtili isim tamlaması olabilir. Böyle bir yapıda üç isim unsuru bulunduğu düşünülmemelidir” (Karahan, 2004: 44).

Yukarıdaki görüşlerden de hareketle zincirleme isim tamlaması adıyla ayrı bir tamlamanın olmadığı, bu tür tamlamaların belirtili isim tamlamasının bir türü olduğu kabul edilmektedir.

Bu tamlamada tamlayan belirtili / belirtisiz isim tamlaması olabileceği gibi tamlanan da belirtisiz / belirtili isim tamlaması olabilir.

- ...başmuallim, *kasabanın belli başlı şahsiyetleri(ty) / arası (tn)*na giriyordu. (53- 21) (Tamlayan: Belirtili İsim Tamlaması)
- Bir gün, *kasabanın en dişli eşrafından birinin(ty) / oğlu(tn)* ile bir medreseli arasında hiç yoktan bir vaka çıkmış... (59- 6) (Tamlayan: Belirtili İsim Tamlaması)
- Şahin Efendi, vakayı *Belediye Reisinin yeni mektep için gönderdiği bir taş yığınının(ty) / üstü(tn)* nden seyrediyordu. (70- 21) (Tamlayan: Belirtili İsim Tamlaması)
- Komiser Kâzım Efendi, *Şahin Efendinin talebelerinden biri (ty) / nin babası (tn)* ydı. (74- 37) (Tamlayan: Belirtili İsim Tamlaması)
- Afif Efendi, *mektebin iki sarıklı mualliminden(ty) / biri (tn)*ydi. (126- 26) (Tamlayan: Belirtili İsim Tamlaması)
- *Karşındaki boş sınıflardan birinin(ty) / kapısı(tn)* nı açarak girdiler. (127- 18) (Tamlayan: Belirtili İsim Tamlaması)
- Sipahizade *Sarıovanın en zengin medreselerinden(ty) / biri(tn)* dir. (79- 10) (Tamlayan: Belirtili İsim Tamlaması)

Yukarıdaki örnekte iki ilgi eki kullanılmaması için ikinci ek olarak –dan / - den eki getirilmiştir.

- Şahin Efendi, *sarık yazısının(ty) / intişarı (tn)*ndan iki gün sonra Zühtü Efendiyi Muallimler Cemiyetinde yakaladı; ... (82- 16) (Tamlayan: Belirtisiz İsim Tamlaması)
- Mecit Molla, *saray imamlarından birinin(ty) / oğlu (tn)* idi. (22- 22) (Tamlayan: Belirtili İsim Tamlaması)

1.1.2.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

Birinci unsurunda ilgi hali eki (-In, -nIn) bulunmayan isim tamlamasına *belirtisiz isim tamlaması* denir. Belirtisiz isim tamlamalarında anlam olarak genel bir kavramdan bahsedilir, ögenin kime veya neye ait olduğu bilinmemektedir.

İsim Unsuru + İsim Unsuru+(İyelik Eki) = Belirtisiz İsim Tamlaması

- Hele sen şimdilik *ilim(ty) / dağarcığı (tn)*nı doldurmağa bak. (31- 29)
- Ancak, *din(ty) / işleri (tn)* nde birisinin küçük bir yolsuzluğunu haber aldığı zaman eski hastalığı nükseder, etrafı kıpkızıl görürdü. (99- 18)
- *Sarıova(ty) / halkı (tn)* buna nasıl tahammül ederdi? (135- 26)
- Muallim *Kelâmi Baba(ty) / türbesi (tn)* ne kundak soktu. (151- 9)
- *Asker(ty) / ordusu (tn)*na nasıl mesleğini unutturmamak için zaman zaman manevralar yaptırılıyorsa onlara da böyle manevralar yaptırılır... (150- 33)
- İlk geldiği gün *Maarif(ty) / Müdürü(tn)* nün odasında tanıdığı kuru, kılıksız softayı... (58- 21)

Belirtisiz İsim Tamlamasının başlıca özellikleri şunlardır:

a. Belirtisiz İsim tamlamasında birden fazla tamlayan veya tamlanan unsur bulunabilir. Birden fazla olan tamlayan ve tamlanan sözcükler kendi içerisinde bir gruptur.

- Hocalar daima alttan güreştikleri, ellerinden kuvveti kaçırdıkları vakit *rica ve niyaz(ty) / yolu(tn)* nu tuttukları için daima vukuata hâkim kaldılar, diyordu. (58- 12)
- Adamcağız; *cüzam, veba(ty)/ nev'i (tn)* nden korkunç bir hastalığa tutulanlar gibi tevkifhanenin bir odasında âdeta tecrid edilmişti. (143- 14)

▪ Bu yaştan sonra ona *kendi (ty) / fikirlerini ve emelleri (tn)*ni telkine uğraşmak beyhudeydi. (130- 4)

b. Eserde bazı Farsça tamlamalar da görülmektedir. Bu tamlamalar, tamlayan görevinde kullanılarak tamlama oluşturmaktadır.

▪ *Devr-i istibdat* memurlarında bile görülmemiştir böyle uyuşukluk? (140- 6)

▪ Çocuklara *terbiye-i bedeniye* hareketleri yaptırdı. (108- 18)

▪ Küçük Remzi, Hâfız Rahîm' in “*Zihn-i evvel*” sınıfına ayırdığı en iyi talebelerindendi. (89- 34)

▪ Hocaların “*Kalib-i müstear*” dedikleri vücuda hiç ehemmiyet vermemelerine mukabil... (86- 9)

▪ Burada *yeni bir gaye-i hayal* dünyası kuruldu. (41- 27)

c. Belirtisiz isim tamlamasının tamlayan ve tamlanan unsurları kelime grubu olabilir.

▪ *Emir Dede(ty) / başmuallimi (tn)* ile Maarif Müdürü yarım saat kadar münakaşa ettiler. (104- 27) (Tamlayan: Unvan Grubu)

▪ *Ulema ve fuzalâ(ty) / yatağı(tn)* dır. (10- 7) (Tamlayan: Bağlama Grubu)

▪ Şahin efendi, *cebinde kalmış simit(ty) / kırıntıları(tn)* nı parmaklariyle ufalıyarak yere döküyordu. (14- 20) (Tamlayan: Sıfat Tamlaması)

▪ Şahin Efendi, memleketinde, *açık güneş(ty)/ altı (tn)*nda toprakla, çamurla oynayarak büyümeğe başlamış bir köylü çocuğuydu. (15- 3) (Tamlayan: Sıfat Tamlaması)

▪ Ancak *yeryüzünü baştan başa yıkayacak bir kan ve ateş(ty) / tufanı(tn)* idi ki bu yolsuzluklara bir nihayet verecek, müslümanlığı ilk sâflığına irca edecekti. (26- 30)

- “Sipahizade” deki bunak ve hasta müderrisin yerine *Hacı Arif Efendi(ty) / ismi (tn)*nde bir hoca talipti. (79- 25) (Tamlayan: Unvan Grubu)

Bazı dilciler, tamlamayı oluşturan her iki unsurun da ek almadığı tamlama şekline *takısız tamlama/ takısız isim tamlaması* veya *eksiz tamlama* adını vermektedirler. Bu tamlama türünü kabul eden dilciler olduğu gibi etmeyenler de bulunmaktadır.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli (2008: 26-27), Eksiz Tamlama başlığı altında şunları söylemiştir: “*Bazen iki ismin hiçbir ek almadan yan yana gelmesiyle de tamlama yapılmaktadır. ‘Takısız tamlama’ diye nitelendirilen bu yapıdaki kuruluşların bir kısmı, yabancı dil kurallarının dilimize tatbik edilmesiyle oluşmuş şekillerdir... Ancak bu kalıptaki birleşiklerde ilk kelime yani belirten sıfat görevinde olup, belirtileni nitelendirmektedir. Bu bakımdan, bu yapıyı isim tamlamasından çok sıfat tamlaması olarak değerlendirmek gerekir.*”

Bilâl Aktan (2009: 14-16), ise ‘Eksiz Tamlama’ başlığı altında “*İki ismin hiçbir ek almadan yan yana gelmesiyle kurulan tamlamaya eksiz tamlama denir... Şekil olarak eksiz olan tamlamaların bir kısmı, anlam açısından bakıldığında sıfat tamlaması sayılır. Bu tür tamlamaların derin yapısında, söz konusu nesnenin neden yapıldığı, nesnenin maddî özelliği söz konusudur... Bazı eksiz tamlamalar sıra, yer, yön, akrabalık vb. bildiren isimlerin tamlayan olarak kullanılması ile kurulmuştur.*”

- Bir akşam üstü komiser Kâzım Efendi, *Emir Dede başmuallimini* çarşıda kolundan yakaladı... (168- 1)

Eksiz tamlamaların özelliğine bakılarak yukarıdaki görüşler de değerlendirildiğinde bunların sıfat tamlaması olarak kabul edilmesi gerektiği görüşüne varılmıştır.

1.1.2.3.İsim Tamlamasının Kelime Çeşidi Olarak Görevleri

İsim Olarak Kullanılması

- O tarihte *Kâtib-i Mesul ile Şahin Efendinin* arası pek iyiydi. (151- 36)

- *Mütemadiyen ağılayan bir kadının elinde bir çocuk ikide birde arkasına dönüyor, “Babam... Babam!” diye bağıyordu. (178- 32)*
- *Sade gözlerinin önünden uzun bir rüya içinde gibi karışık ve bitip tükenmez hayaller geçiyordu. (181- 14)*
- *O günlerde Bursa taraflarında yeni bir zafer kazanan Yunanlıların keyifleri pek yerindeydi. (198- 18)*

Sıfat Olarak Kullanılması

Sıfat Tamlamalarında Sıfat Unsuru Olması

- *Bu neticeler, din âlimlerinin asırlarca evvel bu bapta meydana koydukları hakikatlere tamamiyle uyuyormuş.(87- 36)*
- *Şahin Efendi, Eyüp Hocanın büyük bir maharetle idare ettiği bu hücumlardan müteessir olmuyordu. (108- 3)*

Aitlik Eki ‘-ki’ ile Birlikte Sıfat Tamlamasında Tamlayan Olması

- *Namık ismindeki bu çocuk, ateş gibi bir şeydi. (74- 38)*
- *“Sipahizade” deki bunak ve hasta müderrisin yerine Hacı Arif Efendi isminde bir hoca talipti. (79- 25)*
- *Şahin Efendinin kendi talebelerinden on üç yaşlarında bir çocuk, üçer yaşındaki ikiz kardeşlerini bir heybenin iki gözüne koymuş... (178- 28)*
- *Kâğıdı masa üstündeki plânlar arasına bıraktı. (193- 9)*
- *Kadın kıyafetindeki softa, türlü cilvelerle erkeği kudurtuktan sonra kaçıyor, erkek yalvarmalar, tehditlerle onu kovalıyordu. (19- 15)*

Zarf Olarak Kullanılması

- *İşgal zamanında* nasılsa Sarıovadan çıkamamış yedi, sekiz zâbit ve küçük zâbit birer birer hududu geçtiler. (201- 38)
- *Müsademe esnasında* çenesini bir demir parçasına çarpıp yaralamıştı. (74- 1)
- *Bir hafta içinde* kasabanın kırk yıllık bir hemşehrisi olup gitmişti. (53- 7)

1.1.2.4.İsim Tamlamasının Cümle Unsuru Olarak Görevleri

Özne Olarak Kullanılması

- *Başmuallimin hakkı* vardı. (84- 23)
- Bununla beraber *Zühtü Efendi partisinin ileri gelenleri* onlardan pek fazla kuşkulanmağa lüzum görmezlerdi. (85- 32)
- *Bir memurun muntazaman vazifesi başında bulunması* takdir edilecek bir şeydir. (162- 17)
- *Nihat Efendinin zaferi* Şahin Efendi ve müttetikleri için de bir zafer demektir. (170- 18)

Yüklem Olarak Kullanılması

Ek fiille yapılmaktadır.

- *Emir Dede mektebinin eski talebelerindendi.* (89- 26)
- Küçük hâfız, sanki *cennet kuşuydu.* (91- 6)
- Şahin Efendi, artık *Sarıovanın hatırı sayılan belli başlı şahsiyetlerindendi.* (171- 31)
- Ben, *kardeşlerimin en büyüğüyüm...* (179- 35)

Yukarıdaki örnekte ‘benim’ tamlayanı kullanılmayarak eksik iyelik grubu yapılmıştır.

Nesne Olarak Kullanılması

- Bu komiser Kâzım Efendi, *Şahin Efendinin bazı kanaatlerini* daha ziyade kuvvetlendirmiş, (*onun*) *ümitlerini* arttırmıştı. (76- 25) (Belirtili Nesne)
- Şahin Efendi, *Eyüp hocanın bir entrika çevirmek istediğini* daha o gün hissetmişti. (79- 22) (Belirtili Nesne)
- Geri kalanı sırtlarında beş günlük yiyecekleriyle *Kafkas, Çanakkale yollarını* tuttular. (170- 27) (Belirtili Nesne)
- *Sokağın karanlığını* yalnız bazı kimselerin elindeki muşamba fenerler aydınlatıyordu. (183- 8) (Belirtili Nesne)

Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

- Fakat neticede *etrafın tazyikine* dayanamadı... (149- 14)
- *Kanunun inceliklerine* bizim aklımız ermez. (160- 3)
- *Hükümet konağında* birkaç hademeyle şaşırmış üç, beş memurdan başka kimse yoktu. (173- 17)

Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

- *Akşam üstü* komiser Kâzım Efendi, Emir Dede başmuallimini çarşıda kolundan yakaladı... (168- 1)
- Vapur, *akşam ezanında* kalkacak. (11- 19)
- *Hürriyetin ilk senesinde* üç ay kadar da Adliye Müsteşarlığında bulunmuştu. (153- 36)

1.1.3.SIFAT TAMLAMASI

Sıfat tamlaması, bir sıfat unsurunun bir isim unsurunu nitelemesi ya da belirtmesiyle meydana gelen kelime grubudur. Sıfat unsuru, tamlayan; isim unsuru tamlanan unsurdur. Sıfat tamlamasında tamlayan, herhangi bir çekim eki almadan tamlanana bağlanır.

Sıfat Unsuru + İsim Unsuru = Sıfat Tamlaması

Sevinçli + gün = Sevinçli gün (11- 33)

Salim + kafa = Salim kafa (77- 23)

Yarım + saat = Yarım saat (104- 27)

Sıfat tamlamasının başlıca özellikleri şunlardır:

a. Sıfatlar, kendilerinden sonra gelen ismi niteler ya da belirtirler. Burada asıl unsur isimdir. Sıfat tamlaması eksiz bir tamlamadır.

- Hasan Cemal, *ateşli bir inkılâpçıdır.* (10- 36)
- *...sağlam bir kafası* vardı. (15- 5)
- *Çeşit çeşit yüzler...* (19- 24)
- *İhtiyar hakîm*, bastonuna dayanarak duruyor... (32- 18)
- *...zavallı memleket*, asırlardan beri yeşil bir gece içinde yaşıyordu. (35-1)
- *Yüz sene* sonra bu sokakta yine benim dilim konuşulur... (40- 25)
- *...renksiz bir yüzü* vardı. (43- 34)
- *Hasta hoca*, dudaklarında, bıyıklarında kalan yemek kırıntılarını etrafa saçarak gülüyor... (46- 32)
- Mektep *barınılmaz bir haldeydi.* (58- 1)

- *Korkulacak adam* doğrusu, diyordu. (61- 6)
 - *Barınılacak halde* değildi. (65- 11)
 - *Dört yobaz* ile başa çıkamazsınız olur mu? (67- 27)
 - *Şahin Efendi, yeni mektepten* ümidini kesmeğe başlıyordu... (71- 36)
 - *Sopalı dede* bu gece açıkta kaldı. (74- 23)
 - Ben, *âciz bir adamım*... (80- 19)
 - *Sarık saran adam*, kıyafetine de dikkat etmeli... (84- 20)
- b. Sıfat tamlamasının unsurlarının biri veya ikisi de kelime grubu olabilir.
- *Genç jimnastik muallimi* cevap bulup veremiyor... (87- 4) (İsim Unsuru: Belirtisiz İsim Tamlaması)
 - *Hıfzı dinlenecek bahtiyar çocuk*, fakir ve yaşlı bir mahalle imamının büyük oğluydu. (89- 25) (Sıfat unsur: Sıfat-fiil grubu, İsim unsur: Sıfat Tamlaması)
 - Artık görülecek şey kalmadığı için *çarşı caddesine doğru akmağa başlıyan kalabalığa* onlar da karıştılar. (71- 11) (Sıfat Unsuru: Sıfat-fiil grubu)
 - *Yalnız, bir gün esnaftan oldukça akli başında görünen bir adama* sordu. (107- 33) (Sıfat Unsuru: Sıfat-fiil grubu)
 - *Aralarında senin gibileri de bulunabilen insanları* pek kökünden budamak doğru olmayacak... (148- 25) (Sıfat Unsuru: Sıfat-fiil grubu)
 - Beni sana *ahlâksız ve dinsiz bir adam* olarak tanıtmışlardı. (129- 33) (Sıfat Unsuru: Bağlama grubu)
 - Ancak *yeryüzünü baştan başa yıkayacak bir kan ve ateş tufanı* idi ki... (26- 30) (Sıfat Unsuru: Sıfat-fiil grubu, İsim Unsuru: Sıfat Tamlaması)

▪ Müderrislerin arasında gerçi *kendi yağlariyle kavru lan mütevazı adamlar* da vardı. (25- 25) (Sıfat Unsuru: Sıfat-fiil grubu, İsim Unsuru: Sıfat tamlaması)

c. Sıfat tamlamasında bir isim, aynı tür sıfatla birden çok sayıda nitelenebilir.

▪ ...içeriye *eski redingotlu, sarı meşin potinli, mavi atlas gömlekli yirmi beş, otuz yaşlarında zayıf bir adam* girdi. (6- 2) (Sıfat Unsuru: Birden çok sıfat tamlaması)

▪ Gideceğin yer de *mübarek, ucuz bir yerdir*. (8- 5) (Sıfat Unsuru: Birden çok sıfat tamlaması)

▪ *İri vücutlu, ablak çehreli, kıranta sakallı bir zat* gösterdiler... (30- 1) (Sıfat Unsuru: Birden çok sayıda sıfat tamlaması)

▪ *Zeynel hoca, Karadenizli koyu mutaassıp bir softaydı*. (13- 25) (Sıfat Unsuru: Birden çok sıfat tamlaması)

▪ Başları yamalı peştemallarla sarılı, dizlerinden aşağısı çıplak kadınlar... (42- 13) (Sıfat Unsuru: Birden çok sıfat tamlaması)

ç. Bir sıfat tamlaması, başka bir sıfat tamlamasının kuruluşunda sıfat veya isim unsuru olarak yer alabilir. Tamlamalar iç içe girmiş gibi bir izlenim verebilir.

▪ *Eski ve yırtık / bir elbise* sarığın şerefini bozar. (84- 21)

Eski ve yırtık (Sıfat Unsuru: Bağlama grubu)

bir elbise (İsim Unsuru: Sıfat tamlaması)

▪ Ben bile *ihtiyar ve alil / bir ananın* tesirinden kendimi kurtaramadım. (94- 2)

İhtiyar ve alil (Sıfat Unsuru: Bağlama Grubu)

bir ana (İsim Unsuru: Sıfat tamlaması)

▪ *Şu direğin dibinde oturan / kara sakallı zat* kim? (46- 39)

Şu direğin dibinde oturan (Sıfat Unsuru: Sıfat-fiil grubu)

Kara sakallı / zat (Sıfat Unsuru: Sıfat tamlaması)

- Mollalık zamanından kalma heybesiyle *küçük / yeşil sandığını* bir hamala yükledi. (11- 15)

yeşil sandık (İsim Unsuru: Tamlanan Sıfat tamlaması)

- Şahin Efendi, *her zaman her şeyi gören / nikbin mizacına* rağmen, dalgın ve meyus, sükût ediyordu. (70- 36)

her zaman her şeyi gören (Sıfat Unsuru: Sıfat-fiil grubu)

nikbin / mizaç (Sıfat tamlaması)

- ...fakat onda *Emir Dede başmuallimi ile esasta anlaştığını anlatan / bir hal* vardı. (138- 37)

Emir Dede başmuallimi ile esasta anlaştığını anlatan (Sıfat Unsuru: Sıfat-fiil grubu)

bir hal (Sıfat tamlaması)

- Demek ki *ne istediğini bilen açık fikirli / bir tek adamın* bazan karışık düşünceli bütün bir kütleye karşı durabileceğine inanmakta haklıydı. (143- 3)

ne istediğini bilen açık fikirli / bir tek adam (Sıfat Unsuru: Sıfat-fiil grubu ve sıfat tamlamasından oluşan bir bağlama grubu)

bir / tek adam (İsim Unsuru: Sıfat tamlaması)

- ...*korkunç sarsıntılar ve yıkıntılar yapan / bir gizli ve karanlık kuvvet* içinde yaşamağa alışmışlardı. (102- 20)

korkunç sarsıntılar ve yıkıntılar yapan (Sıfat Unsuru: Sıfat-fiil grubu)

korkunç / sarsıntılar ve yıkıntılar (İsim Unsuru: Bağlama Grubu)

bir / gizli ve karanlık kuvvet (İsim Unsuru: Sıfat Tamlaması)

- Kayınpederin olacak zat *hem variyetli, hem de gayet namuslu ve mazlum / bir adamdır.* (80- 9)

hem variyetli, hem de gayet namuslu ve mazlum (Sıfat Unsuru: Bağlama Grubu)

namuslu ve mazlum / bir adam (Sıfat Unsuru: Bağlama Grubu)

bir adam (Sıfat tamlaması)

Bilâl Aktan' a (2009: 20) göre sıfat tamlamaları iç içe girip zincirlenerek karmaşık yapılar oluşturmaktadır. Bu yapılardan bir tanesi de sıfat tamlamasının –*II* veya –*Is* ekiyle sıfat görevi kazanmasıyla oluşur.

- ...*mavi atlas gömlekle* yirmi beş, otuz yaşlarında zayıf bir adam girdi. (6- 2)
- Zeynel hoca *uzun boylu, sopa gibi dik vücutlu, gayet haşin, dik kafalı, geçimsiz, mutaassıp bir softaydı.* (20- 36)

d. “Nesnenin neden yapıldığını belirten ‘demir kapı, cam bardak, mermer köşk, gümüş kemer’ gibi tamlamalar, isim tamlaması değil sıfat tamlamasıdır. Bu tamlamaları, ‘demirden kapı, demirden yapılmış kapı, camdan bardak, camdan yapılmış bardak’ şeklinde ve yine sıfat tamlaması kuruluşunda genişletebiliriz” (Karahan, 2004: 52).

- ...*tüylü pazenden gecelik entarisinin* üstüne pardesüsünü atarak aşağı indi. (62- 37)

e. Bazı birleşik kelimeler sıfat tamlaması kalıbındadır.

- *Sarıova*, heyecan içindeydi. (60- 19)

1.1.3.1.Sıfat Tamlamasının Kelime Çeşidi Olarak Görevleri

İsim Olarak Kullanılması

- ...*ihtiyar kadınlar, çocuklar* heybetten ağlaşıyorlardı. (65- 26)

- ...*zeki ve sevimli bir çocuk* haline gelmesine gizli gizli bayram ederdi. (85- 3)
- *Yavaş yavaş gelen uyku* Şahin Efendinin zihnini karıştırıyor... (94- 13)
- Bununla beraber çocukta *şen ve memnun bir hal* vardı. (95- 3)
- *Bazı taşkın hocalar*, halifeye telgraf çekmekten: “ ...” diye feryadetmekten bahsediyorlardı. (135- 30)
- Sonra, sen, *heyecanlı adamsın*... (151- 29)
- *Kasabadaki dedikodu*, günden güne artıyor... (166- 19)
- *Anlaşılmaz adamsın*... (191- 23)
- *Çarpık çeneli asker* kızmıştı. (199- 19)
- *Sarık saran adam*, kıyafetine de dikkat etmeli... (84- 19)

Sıfat Olarak Kullanılması

- Yıkıcıların en önünde *iri boylu, yeşil mintanlı bir sakallı* vardı. (69- 36)
(Genişletilmiş Sıfat Tamlaması)
- *Hamal kılıklı bir adam iki genç kur'a neferine* anlatıyordu. (72- 23)
(Genişletilmiş Sıfat Tamlaması)
- *Bu uyanık zekâlı çocuk*, birkaç yaş daha büyüyüp açılır... (98- 19)
(Genişletilmiş Sıfat Tamlaması)
- ...onu *kırk yıllık bir ahbabı* kucakladı. (144- 33) (Genişletilmiş Sıfat Tamlaması)

Zarf Olarak Kullanılması

- *İki dakika* sabret. (147- 16)

- Şahin Efendi, *ertesı gün* mendiline biraz yiyecek, birkaç paket tütün koyarak hapishanenin yolunu tuttu. (144- 23)
- *Ertesi gün*, nisbeten temiz sarıkla gelen çocuklara başka bahaneler buluyordu. (84- 18)

1.1.3.2.Sıfat Tamlamasının Cümle Unsuru Olarak Görevleri

Özne Olarak Kullanılması

- Evkafın Maarife verdiği arsanın bir köşesinde *eski bir medrese* vardı. (65- 9)
- *Ölüm tehlikesine uğrıyan bir hayvan* ancak böyle heyecanlar ve hareketlerle çırpınırdı. (28- 36)
- *Genç softa*, uzun uzadıya düşündükten sonra bu kitapların hakîm muharririni görmeğe karar verdi. (29- 33)
- Yıkıcıların en önünde *iri boylu, yeşil mintanlı bir sakallı* vardı. (69- 36)
- *Şişmanlığı bir hastalık derecesini bulmuş olan Müfit Bey*, akşamdan beri telgraf başında mütemadiyen sigara ve ayran içiyor... (173- 26)

Yüklem Olarak Kullanılması

- Kadın, *gayretli bir mahlûktu*. (196- 11)
- *Güzel hayal(dir)*... (197- 23)
- *Anlaşılmaz adamsın*... (191- 23)
- *Gölgesinden korkan bir adamdır*... (156- 1)
- İhsan, *yirmi sekiz yaşlarında iri yarı bir gençti*. (157- 22)
- Ahalinin bazıları *kirli çıkıdır*... (112- 38)

- Belediye doktoru Kâni Bey *elli beş yaşlarındaki kır sakallı, kırmızı yüzlü, şen, tatlı bir adamdı.* (109- 22)

Nesne Olarak Kullanılması

- ...bu çocuk, *o kadar ağır bir yükü kaldıramaz.* (97- 25)
- Sonra, *dizlerinin üstünde açık duran kitabını* bıraktığı yerden okumağa devam etmişti. (98- 21)
- Acaba *bu malûmatı* ne vakit verdi? (70- 28)
- Şahin Efendi, *bu ilk geceyi* çok fena geçirdi. (52- 11)

Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

- Hâsılı, *koca mektepte işe yarıyacak* ancak iki, üç muallim vardı. (88- 36)
- ...arasına *orada verilen konferanslarda* hazır bulunurdu. (81- 35)
- Medresenin ilim ve nur dediği şey *bu sisli ışığa* benzer... (56- 35)
- Fakat o, *bu softa kılıklı adama* şüpheli bir nazarla baktı. (47- 37)
- *Sorulan suallere* korka korka cevap yazdı. (36- 27)
- *Allahı öldürmek için gökyüzüne ok atan Nemruda* benzemişti. (27- 35)
- *Her kadına* yüz vermezdi. (20- 18)
- Fakat *bu rüyada* garip bir sirayet hassası vardı. (16- 4)

Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

- *O gün,* arkasına bir amele gömleği giyerek belediyenin yeni silindirine binmiş, yolun tesviyesine uğraşıyordu. (73- 22)
- *Bir sabah* ilk vapurla Beykoza gitti. (29- 36)

- *İlk günlerde* de gözleri İstanbulun hiçbir şeyini görmemişti. (17- 31)
- *Bir gece* Şahin Efendi ile Rasim, uyuduktan sonra bu deli Necip, mektebe geldi... (62- 23)
- *Bir gün* ‘Sarıova’ gazetesinde müderris Zühtü Efendinin ‘Sarığa hürmet vecibesi’ adlı bir başmakalesi çıktı. (81- 14)

1.1.4.İSİM-FİİL GRUBU

“*mak/-mek; -ma/-me; -ış/-iş/-uş /-üş isim-fiil eklerinden birini almış bir fiil ile ona bağlı unsurlardan oluşan kelime öbeğidir*” (Delice, 2003: 43).

“*Bir isim-fiil ile ona bağlı unsur/ unsurlardan oluşan kelime grubuna isim-fiil grubu denir. İsim-fiil grubu genellikle hareket ismi yapan –mak / -mek ekli fiilimsilerle kurulur. Bunun yanında –ma / -me, -ış / -iş ekleriyle üretilmiş hareket isimleriyle de isim-fiil grubu meydana getirilebilir. İsim-fiil, grubun ana unsuru olup grupta yüklem görevi yapar ve isim-fiilin anlamı özne, nesne, zarf ve tamlayıcılarla tamamlanır*” (Özkan ve Sevinçli, 2008: 65).

İsim fiil fiilimsileri, kendilerine bağlı bazı unsurları alabilir. Leylâ Karahan’ın ‘*Türkçede Söz Dizimi*’ (2004) adlı eserinden hareketle cümlede isim fiillerin aldıkları cümle unsurları parantez içinde gösterilmiştir.

- *Onu(bln) evvelâ makam hırsı vasıtasıyla(zt) elde etmek(y)* istemişti. (80- 31)
- Şahin Efendi, *vâzih bir şey söylemeden(zt) bu bahsi(bln) kapatmağa(y)* çalışıyordu. (49- 1)
- *Felekzede bir garip softa ile(zt) alay etmek(y)* mürüvvete yakışır mı? (36- 37)
- Genç softa, uzun uzadıya düşündükten sonra *bu kitapların hakîm muharririni(bln) görmeğe(y)* karar verdi. (29- 33)
- *Otuz bir martta(zt) şeriat uğruna(zt) şahadet şarabını(bln) içmesine(y)* bıçak sırtı kalmıştı. (13- 26)

- ‘Emir Dede’ muallimi *hemen ertesi günden itibaren(zt) mektebinde(yt) işe başlamak(y)* istiyordu. (83- 26)
- *Anasına(yt) yardım etmek(y)*, onun için bir gaye olmuştu. (93- 30)
- *Fazla olarak akşam karanlığı da iyiden iyiye bastırıldığı için(zt) çehresini(bln) fark etmek(y)* mümkün değildi. (105- 8)
- Deli Necip, *meseleyi(bln) anlatmağa(y)* başladı. (111- 18)
- *...kendisini(bln) hurafe düşmanı olmakla beraber İslâmiyetin ruhuna sadık kalmış bir hakiki Müslüman olarak(zt) tanıtmak(y)* istiyordu. (116- 34)
- Şahin Efendi, *bu izahatı aldıktan sonra(zt) grupların arasında(yt) dolaşmağa(y)* başladı. (183- 23)
- Ahaliden bir kısmı *her ihtimale karşı(zt) cami önünde(yt) nöbet beklemek(y)* istedi. (185- 32)

1.1.4.1.İsim-Fiil Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri

İsim-fiil grubu, cümle ve kelime grupları içinde isim olarak görev yapar.

- Sabahleyin erkenden Belediye Reisi *Yunan kumandaniyle görüşmeğe* gitmiş. (187- 30)
- Yunanlılar, *mühendisin üstüne atılmak* istediler. (199- 23)
- Fakat o, *başındaki sarığı tekrar atarak bir lokantacı yanına çırak girmeyi* tercih etmişti. (203- 22)
- Ancak *yazdıklarınızın yalnız gazete kâğıtlarında ve takdirkârlarınızın ruhlarında kılması* kâfi değildir. (82- 29)
- Şahin Efendi, *Sarıovadaki vazifesinin hududunu zaten geniş tutmağa* karar vermişti. (76- 5)

▪ Bununla beraber *insanları kısa hayatlarında mesudetmek* onun vaktiyle en büyük ideal ile genişlemiş ruhunu tamamiyle tatmin edemezdi. (40- 8)

▪ *Hayat-ı memuriyette sakalımızı ağartmağa* başladık. (8- 16)

1.1.4.2.İsim-Fiil Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri

Özne Olarak Kullanılması

▪ *Ehl-i dil birbirini bilmemek* insaf değil. (9- 35)

▪ *Hacım... kılığı değiştirdim diye böyle eski ahbabları çiğneyip geçmek* reva-yı hak mı? (13- 8)

▪ *Sokakta yanından süslüce bir kadın geçtikçe küfrederek sataşmak* onun âdetiydi. (21- 31)

▪ Demek ki *istidatlı bir milletin çocuklarına ‘Doğru’yu buldurmak için onları mutlaka yüksek ilim ve muhakeme yollarından geçirmek* şart değil. (77- 17)

▪ *Hâfiz- ı Kur’an olmağa azmetmiş bir çocuğu Allahın yolundan çevirmek, enva-ı hakaretlerle başından sarığı çıkarmak* ne ahlâksızlıktır, ne dinsizliktir. (99- 27)

▪ Şayet işin içinde teşvik falan olduğu tebeyyün ederse *şedit icraatta bulunmak* lâzım gelecek... (137- 12)

Nesne Olarak Kullanılması

▪ ...ben *İdadi Müdürü sıfatiyle her şeyden evvel mektebimi düşünmeyi* vazife bilirim. (139- 12)

▪ *Civarda birisine tesadüf ederek havadis almayı* ümid ediyordu. (182- 33)

▪ Birkaç defa *rastgele yola çıkmayı* düşündüm... (201- 7)

▪ Zeynel hoca, *Şahin Efendinin sarığı çıkarmasını* affedememişti. (13- 29)

Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

- *Bu şüpheler için cehennemde ebediyen yanmağa da razıyım. (28- 31)*
- *Genç softa, büyük bir heyecan ile derdini anlatmağa başladı. (30- 17)*
- *Neticede hepsi ayrı ayrı bu hayırlı teşebbüse yardımda bulunmağa razı olmuştu. (61- 27)*
- *Belediye meclisi efkâr-ı umumiyenin bu heyecanı karşısında medreseyi yıkmaktan vazgeçmeğe karar vermişti. (73- 12)*
- *Sonra, dizlerinin üstünde açık duran kitabını bıraktığı yerden okumağa devam*

Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

- *Aman, yarın inşallah camide seni dinlemeğe geleyim... (193- 21)*
- *Sabahleyin erkenden Belediye Reisi Yunan kumandaniyle görüşmeğe gitmiş. (187- 30)*

Yüklem Olarak Kullanılması

- *Şahin Efendinin biraz evvel kamarota mühim işler dediği şey İstanbulda yaşadığı yerleri, sevdiği insanları son bir kere görmektir. (14- 3)*

1.1.5.SIFAT-FİİL GRUBU

“Bir sıfat-fiil ile bu sıfat-fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur” (Karahan, 2004: 53).

Sıfat fiil fiilimsileri, kendilerine bağlı bazı unsurları alabilir.

- *Onlardan biraz uzakta bir ağaç dibinde(yt)/ mahcup ve mahzun(zt)/ oturan(y) sefil kıyafetli softaya kimse dikkat etmiyordu. (30- 27)*
- *Sihhatten(zt) / parıl parıl(zt)/ yanan(y) kırmızı yüzünde, uçları(bln) / kulaklarına(yt) / değen(y) kumral bıyıkları, çini mavi gözleri vardı. (50- 23)*

- Şahin Efendinin kalbi, *eski bir muharebe meydanını(bln) / gezen(y)* ve *zaferinin kendisine nelere mal olduğunu(bln) / hatırlayan(y)* eski bir kumandanın hüznü gururiyle doluyor... (14- 31)
- *Garplıların fünun-ı cedideyi tamamiyle Araplardan ahz ve iktibas ettiklerini(bln) / ispat eden(y)* mühim bir telifi vardır. (47- 3)
- Belediye mühendisi yanlış bir manevra neticesinde silindiri bütün dehşetli ağırlığıyla medresenin *payandalarla(zt) / ayakta duran(y)* çürük duvarına bindirmişti. (73- 24)
- *Vaktiyle(zt) / Emir Dede mektebinin soğuk ve karanlık odasında(yt) / bugünü (bln) / konuşan ve bekleyen (y)* dört müttetikından yalnız kendisi sağ kalmıştı. (204- 9)
- Medreseciler yeni mektepçilere, onlar *mahkemedeki düşüncesiz sözleriyle(zt) / bu hücumlara(yt) / sebebiyet veren(y)* müdür ve avenesine çatıyorlar... (166- 34)

Sıfat-fiil grubunun başlıca özellikleri şunlardır:

- a. Sıfat-fiil grupları, isim gibi işlem görürler. Bu nedenle iyelik, çokluk ve isim çekim eklerini alabilirler. Aynı zamanda edatlarla da birleşebilirler.
- Şahin Efendi; *Hasan Talât Beye dâvayı kabul ettiremediği* takdirde ona hiç olmazsa akıl danışmağa karar vermişti. (154- 24)
- Sabaha doğru yangın toplarıyla uykusundan uyanan ahali, *Kelâmi Baba türbesinin yanmakta olduğunu* dehşetle görüyordu. (130- 15)
- Evde ondan daha akıllı kıt, *daha söz(bsn) / anlamaz(y)* bir cahil vardı. (91- 18)
- Fakat kendini dinlemeğe vakit bulduğu böyle sükûn ve yalnızlık saatlerinde, *sakat ayağındaki kapanmış yara gibi, onun da hafif hafif sızladığını* duyar... (56- 8)
- Bu sarık meselesi *Şahin Efendiyi en çok düşündüren* bir şeydi. (37- 27)

1.1.5.1.Sıfat-Fiil Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri

İsim Olarak Kullanılması

- *İsteddiği mütteliklerin en büyük kısmını oradan tedarik edeceğine emindi. (82- 11)*
- *Şahin Efendi ona çocuğunu iyi tanımadığını, bilâkis, onunla iftihar etmesi lâzım geldiğini anlatıyordu. (75- 36)*
- *...bu ehemmiyetsiz vakayı başından geçmiş bir büyük aşk macerası gibi daima hatırlayacağını hissediyordu. (123- 26)*
- *Onu senin dadandırdığını söylediler bana. (127- 37)*
- *Bunu kendi ağzınızla söylediğinize memnun oldum. (153- 1)*
- *Arkasında birisinin, kelekli keçilerin öksürmesine benzeyen bir sesle kesik kesik güldüğünü işitti. (43- 31)*

Sıfat Olarak Kullanılması

- *Bütün muhakemeyi, sami sıralarında birbirini ezerek takibeden kalabalıktan daha az telâş ve alâka ile dinliyen Nihat Efendi, ilk defa reisten söz etti. (162- 28)*
- *Müsademe esnasında çenesini bir demir parçasına çarpıp yaralayan deli Necip, kanlı mendilini komisere sallıyarak bağırdı. (74- 1)*
- *Şahin Efendiyi evvelâ memnuniyetle dinliyen Zühtü Efendi bu netice karşısında biraz şaşaladı. (83- 20)*
- *İdadi müdürü Talip Beyin bir gece Cemiyette muallimlere verdiği konferans Şahin Efendiyi dehşet içinde bıraktı. (87-28)*

1.1.5.2.Sıfat-Fiil Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri

Özne Olarak Kullanılması

- *Kara sakalının seyrek kılları arasından ablak yanaklarının kızardığı görülüyordu. (5- 3) (Sözde Özne)*
- *Sonra, sırf harb ordusundan kurtulmak için muallim ordusuna girenler de vardı. (38- 21)*
- *Birçok defalar 'halkı putperestlikten kurtarmak için bu türbeleri yakmaktan gayri çare yoktur' dediğini kulaklariyle işitenler varmış... (134- 1)*
- *Gerçi onun türbeyi yaktığını gözüyle gören yoktur. (164- 11)*
- *Pişkin kahkahalarına rağmen Basri Beyin utandığı, seyrek sakallarının altında yanaklarının elma gibi kızardığı görünüyordu. (8- 24) (Sözde Özne)*

Nesne Olarak Kullanılması

- *Sarıovada yapmak istediği büyük inkılâbı tek başına başaramıyacağını biliyorum. (49- 8)*
- *O azametli lûgatlerin, birbiri içine geçmiş cümlelerin ardında ne hakikatlerin kaynayıp gittiğini gördüm. (40- 1)*
- *...genç softa, sonradan saray kölesi, Abdülhamit casusu olduklarını öğrenmişti. (25- 18)*
- *Genç muallim, o gece küme halinde gördüğü çehrelerin şimdi birer birer etrafında dolaştığını, yaşadığını görüyordu. (20- 6)*
- *Koridorun karanlığında iki gözlük camının parladığını görmüştü. (5- 30)*

Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

- *Softanın silâhına hangi silâhla karşı koymak lâzım geleceğine* aklı ererdi. (45- 4)
- Şube Müdürü, *maarifle pek az alâkası olan bir meseleden bahsederken yakalandığına* kızdı. (6- 8)

Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

- Şahin Efendi, *ne olur olmaz geç vakit sokaklarda dolaşmayı doğru bulmadığından* hemen arkadaşından ayrıldı. (193- 26)

Yüklem Olarak Kullanılması

Sıfat-fiil grupları bir ismi nitelemeden ek fiil olarak yüklem olur. Ancak incelediğimiz eserde sıfat-fiil grubunun yüklem olduğu örneğine rastlanmamıştır.

1.1.6. ZARF-FİİL GRUBU

Bir zarf-fiil ile bu zarf-fiile bağlı unsurlardan meydana gelen kelime grubuna *zarf-fiil grubu* denir.

“Zarf-fiiller, her türlü fiil kök ve gövdesine belirli ekler (-A, -AlI, - ArAk, -Ip / -Up, -InCA, -mAdAn, -kEn vb.) getirilmek suretiyle oluşurlar. Zarf-fiillerde fiillerdeki *asıl anlam değişmez*” (Aktan, 2009: 72).

Zarf fiili fiilimsileri, kendilerine bağlı bazı unsurlar alabilir.

- *...işittiklerine inanamıyor gibi hareketler(zt) / yaparak(y)* birbirlerine bakıyorlardı. (164- 29)
- *Talebeden birinin daha sarığı, cüppeyi attığını(bln) / gördükçe(y)* derin bir sevinç duyar... (84- 38)
- *Sabaha karşı ötekilerin uyuklamasından(yt) / istifade ederek(y)* birkaç kere yüzünü açmıştı. (16- 38)

- *Senin gibi ders şeriklerimizin ve ulemamızın el birliğiyle(zt) / onu(bln) / katledip(y) toprağa gömdük. (33- 31)*
- *Fakat onun âdeta korktuğunu(bln) / görünce(y) ısrar etmedi. (49- 36)*
- *Bereket versin tam zamanında(zt) / bir yolunu(bln) / bulup(y) / İstanbuldan(yt) / kaçarak(y) darağacından yakayı kurtarmıştı. (13- 27)*
- *Çocukların gündün güne âvâreleştiğini(bln) / gördükçe(y) evliya-yı etfalin yürekleri kan ağlıyordu. (101- 13)*
- *Tam öğle ezanı(bsn) / okunurken(y) bir kaza oldu. (73- 24)*
- *Sonra, eliyle(zt) / sırtının kireçlerini(bln) / silkerek(y) ağır ağır yoluna devam etti. (41- 28)*
- *...her zaman görmeğe alıştığı zararsız delilerden biri(bsn) / sanarak(y) kendisi de gülümsüyordu. (17- 29)*
- *Şahin hoca bir kısım müderrisleri evvelâ(zt) / acıyarak(y) sevmişti. (25- 31)*
- *...öniindeki masaya(yt) / yumruğuyla(zt) / hafif hafif(zt) / vurarak(y) davul sesleri çıkarıyordu. (149- 32)*
- *Mühürlü kâğıdını(bln) / cebine(yt) / koyarak(y) sokağa çıktı. (193- 37)*

Bazı örneklerde yardımcı yüklem öznesiyle temel yüklem öznesi ortaktır.

- *Şahin Efendi(ö), karakola inen caddeye(yt) / saparken(y) bir araba gördü... (188- 13) (özne ortak)*
- *Yunanlılar(ö), evvelâ(zt) / yerde kanlar içinde can çekişen arkadaşlarını(bln) bırakarak(y) açıldılar. (199- 31)*

“ ‘-r / -mAz’, ‘-dI mI’ ve ‘-dI / -All’ vb. kalıplarla kurulan gruplar da birer zarf-fiil grubudur” (Karahan, 2004: 58).

▪ Çünkü kasabanın bu çok ehemmiyetli hâdisesini *hana iner inmez* odacıdan öğrenmişti. (43- 27)

▪ ...bir gün evvelki müfsit ve gülünç ihtiyar karikatürünün bir gün sonra, *sarığı atar atmaz*, kozasından çıkmış kelebek gibi birdenbire hafifleşmesine, zeki ve sevimli bir çocuk haline gelmesine gizli gizli bayram ederdi. (84- 39)

-a/ -e, -ı/ -i, -u/ -ü zarf-fiil ekleri tekrarlı olarak kullanıldığında tekrar grubu oluşturur, ancak zarf görevini görürler.

▪ ... o da kasabaya girmeden evvel onu uzaktan *doya doya* görmek istiyordu. (202- 15)

▪ Bir gün *korka korka* bu kapıdan girdi... (36- 14)

▪ ...analar sokakta ayak altında çiğnenmesinden korktukları çocuklarını *haykıra haykıra* pencerelerden çağırıyorlardı. (68- 38)

1.1.6.1.Zarf-Fiil Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri

Zarf-fiil grubu cümle içerisinde zarf olarak kullanılır.

▪ *Kadın, bu son sözleri söylerken* ağlamaya başladı. (124- 16)

▪ *Nihat Efendi, karşısındaki saçlı, sakallı adamı fazla sâf ve çocuk bulur gibi küçümsiyerek* dudak büktü... (145- 22)

▪ *Rüsuhi Bey, rikkatle gülümsiyerek* Şahin Efendiye baktı... (156- 21)

▪ *Sıkıya geldikçe onları açıp açıp* kullanır... (192- 7)

▪ *Şahin Efendi, verecek cevap bulamıyarak* hayretle onun yüzüne bakıyordu. (205- 26)

Zarf-fiil grubu, cümle içerisinde zaman, tarz, sebep, şart, bağlama vb. işlevlerle zarf görevi yapar.

- Fakat *en hazmedilmez şeyleri söylerken* öyle mütevazı ve tatlı tavırlar alıyor... (104- 29)
- *Softalar, bu emri haber alır almaz* medresenin kapılarını kapatmış... (69- 31)
- *...onlar gözlerini açarak, araya hayretle başlarını sallıyarak* dinliyorlardı. (70- 24)
- Fakat *yine hiddet ve şiddeti bırakmıyarak* devam etti... (100- 35)

1.1.6.2.Zarf-Fiil Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri

Zarf-fiil grubu cümle içerisinde zarf tümleci olarak görev yapar.

- *Uzak akrabasından bir softanın peşine takılarak* İstanbul'a gelen sefil kıyafetli, yeşil ve yırtık cüppeli çocuğu görüyordu. (11- 36)
- Medrese âlimlerinden, *günden güne kuvvetlenen şüphelerini defedecek bir cevap almaktan ümidini kesince* kitaplara sarıldı. (29- 9)
- *Hasta hoca, dudaklarında, bıyıklarında kalan yemek kırıntılarını etrafa saçarak* gülüyor... (46- 32)
- *Sonra, işleri bitince balon gibi söndürüp* bir köşeye fırlatır. (61- 18)
- Şahin Efendi, Sarıovada işe başladıktan sonra bu komiser, bir gün çocuğunu *ağlata ağlata* mektebe getirmiş... (75- 10)
- Kadınlar, *kapılarını kilitledikten sonra dönüp dönüp pencerelere bakarak* ağlaşıyorlar... (174- 20)
- *...muallim odasındaki kanepelerden birisine düşerek* kendini kaybetti... (186- 7)

1.1.7. TEKRAR GRUBU (İKİLEME)

Tekrar grubu, anlatımın gücünü arttırmak, anlamı daha da güçlendirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynı türden iki kelimenin art arda getirilmesiyle oluşan kelime grubudur. Tekrar grubu, aynı kelimelerin tekrarlanmasıyla oluşabileceği gibi anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan birden fazla kelimenin yan yana gelmesiyle de oluşabilir.

Tekrar gruplarında unsurların yerleri değiştirilemez ve aralarına bir noktalama işareti konmaz.

“Tekrarların başlıca şu üç fonksiyonu vardır: 1. Kuvvetlendirme, 2. Çokluk, 3. Devamlılık. Bir tekrar o tekrarı meydana getiren kelimenin ya mânâsını kuvvetlendirmek için, ya bir çeşit çokluğunu ifade için, veya devamlılığını belirtmek için yapılır... Bunlardan başka tekrarın bir de ortalama ve beraberlik fonksiyonu vardır” (Ergin, 2000: 377).

- Sizin *sık sık* mektebe gelmeniz belki.. (122- 8) (Devamlılık)
- Nihat Efendi, karşısındaki *saçlı, sakallı* adamı fazla sâf ve çocuk bulur gibi küçümsiyerek dudak büktü... (145- 22) (Kuvvetlendirme)
- Meseleyi *uzun uzun* konuştular. (148- 28) (Devamlılık)
- Son zamanlarda *sık sık* görüştüğü kimseleri tesbit ettim. (169- 16) (Devamlılık)
- Kapanmıyan bir ikisinde de askere yaramamış üç, beş kırık, zebun softanın *sessiz, sedasız* dolaştığı görülüyordu. (171- 28) (Kuvvetlendirme)

1.1.7.1.Tekrar Grubunun Çeşitleri

1.1.7.1.1.Aynen Tekrarlar

Genel olarak her türden kelimenin aynen tekrar edilmesiyle kurulan kelime grubudur.

- Başını ve omuzlarını kaldırıp iki elinin parmaklarını piyano çalacak gibi bir vaziyette yazıhanesinin kenarına koyarak *bağıra bağıra* söylenmeğe başladı. (5- 4)
- Bir gün *korka korka* bu kapıdan girdi... (36- 14)
- Neticede hepsi *ayrı ayrı* bu hayırlı teşebbüse yardımda bulunmağa razı olmuştu. (61- 27)
- Şahin Efendi, Sarıovada işe başladıktan sonra bu komiser, bir gün çocuğunu *ağlata ağlata* mektebe getirmiş... (75- 10)
- Hâlâ da eski bir kerevetin üstünde nöbetten *titreye titreye* çalışmağa devam ederdi. (23- 13)
- ...yüzüne *hemen hemen* sevimli bir eda veren sâf bir kahkaha kopardı. (8- 14)
- Bu sahne, öyle kelimeler ve tâbirler, öyle hareketlerle oynanıyordu ki Şahin hoca tüylerinin *diken diken* olduğunu hissediyordu. (19- 17)
- Genç softa, Efendi Hazretlerini bir zaman *korka korka* uzaktan seyrettikten sonra yanına yaklaştı... (30- 3)
- Bir köşede ayaklarımı uzatıp *rahat rahat* ölmeğe hakkım yok... (200- 14)
- Oğlumun başkalarıyla kalabalık içinde *keyifli keyifli* el çırttığını, ‘Türbe yakanın hali budur, he he hey!’ diye bağırıldığını gördüm. (147- 1)
- Kasabadaki kuvvetlerde *hemen hemen* bir tevazün hâsıl olmuştu. (171- 30)
- Şahin Efendi, hâlâ sandalyesinin üstünde, kendini tutamıyor, *hıçkıra hıçkıra* ağlıyordu. (142- 34)
- Bu ehemmiyetsiz vakalar *çoğala çoğala* bir çığ haline gelecek ve Allahın izniyle bu şenaat ve dinsizlik ocağını temelinden yıkacaktı. (118- 7)
- Küçük Bedri meselesi *yavaş yavaş* söndü. (115- 16)

- Şahin Efendi, seyrek sakalını kaşıyarak hafif hafif gülümsedi... (97- 33)
- Kadın, *derin derin* içini çekti... (105- 22)

1.1.7.1.2. Eş Anlamlı veya Yakın Anlamlı Tekrarlar

Aynı anlamlı veya çok yakın anlamlı iki kelimenin bir araya gelmesiyle oluşan tekrar grubudur.

Tekrar grubunda yer alan iki kelimenin arasına noktalama işareti konmaması gerekirken eserde bazı tekrar gruplarının arasına virgül konduğu görülmüştür. Bunun basım hatası olduğu düşünülmektedir.

- Kâtib-i Mesul, kulaklarına bir muharebe gürültüsünden daha dehşetli ve heybetli gelen bu sükût içinde balkonu terkedince kalabalık *sessiz sedasız* yan sokaklara akıp dağıldı. (60- 6)
- Beş, on para sahibi olur, *kılığını, kıyafetini* düzeltirsin... (8- 5)
- Kimi kaynıyan kuru fasulya tenceresinin altındaki *çalı çırpı* ateşini gözleri dumandan yanarak üflüyor... (23- 1)
- Ahalinin *kılık kıyafeti* öyledir ki... (9- 19)
- Hayatının en ehemmiyetli gününü yaşadığı için o gün *parayı, pulu* aramıyor... (11- 24)
- İlk karısı öldükten sonra Sarıovadan *bağlı, bahçeli* bir kız almış... (109- 37)
- İhsan, yirmi sekiz yaşlarında *iri yarı* bir gençti. (157- 22)
- Bu zapta nazaran enkaz arasında yapılan taharriyatta *belli başlı* bir şeye tesadüf edilmemişti. (168- 21)
- Kendi halinde, *sessiz, sedasız* bir adam olan muallim Rasime bir delilik gelmiş. (176- 34)

1.1.7.1.3. Zıt Anlamlı Tekrarlar

Zıt anlamlı tekrarlar, zıt anlamlı kelimelerin tekrar edilmesiyle oluşan tekrarlardır. Bu tür tekrarlar çoğunlukla anlatılmak istenen kavramın sınırlarını belirlemeye yararlar.

- *İrili, ufaklı* birçok kimselerin odasına girip çıktığı görülüyordu. (139- 22)
- Korkum şu ki ‘Sarıova’nın *büyük, küçük* bütün memurları, bütün nüfuzlu, kuvvetli ve münevver adamları yeniliği ve milliyeti hep böyle anlıyorlar. (55- 15)

Aşağıdaki tekrarlar zıt anlamlı tekrar olsa da anlamca yakın anlamlı sayılır. Mecazi anlam kazanmışlardır.

- Bununla beraber öteki aileler de *aşağı yukarı* aynı halde idiler. (196- 1)
- Zihinleri *az çok* kapalı kalmağa mahkûm olan bu çocukları fazla zorlamamalı. (39- 26)

1.1.7.1.4. İlaveli Tekrarlar

İlaveli tekrarlar, kelime başına ekleme yapmak suretiyle oluşturulan tekrarlardır. Kelimenin ilk harfi değiştirilip tekrarlanır ya da ilk heceden sonra belirli harfler getirilerek kelimenin tamamı yeniden yazılır.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli (2008: 40) ile Bilâl Aktan (2009: 30) İlaveli tekrarlara ‘Pekiştirmeli Tekrar’ adını vermişlerdir.

Bu tür tekrarlar iki şekilde yapılır:

a. Kelime Başına ‘m’ Sesi Getirilerek Yapılan Tekrarlar

Bir kelime eğer ünlüyle başlıyorsa doğrudan ‘m’ sesi getirilerek ünsüzle başlıyorsa ünsüz harf kaldırılıp yerine ‘m’ sesi yazılarak kelimenin tekrar edilmesiyle oluşan kelime gruplarıdır. İncelediğimiz eserde bu türden bir tekrar grubuna rastlanmamıştır.

b. ‘m, p, r, s’ Sesiyle Yeni Heceler Oluşturularak Yapılan Tekrarlar

Kelimenin ilk hecesinin sonuna m, p, r, s seslerinden biri getirilmesi ve ardından kelimenin tekrar yazılmasıyla oluşan tekrar grubudur. İlk hece ünlüyle bitiyorsa ilk heceden sonra ‘m, p, r, s’ sesleri getirilerek ünsüzle bitiyorsa hecenin sonundaki ünsüzün yerine ‘m, p, r, s’ seslerinin yazılmasıyla oluşturulur.

- Ders şerikleri ise bu dalgınlığa, gevşekliğe *büsbütün* başka bir mâna veriyorlar. (33- 21)
- Çenesini bağlayan sarığının içinde *büsbütün* ufalıp erimiş bir çehre... (16- 39)
- Bu cevap, medreselileri *büsbütün* azdırdı. (59- 15)
- Çocuğun yüzü *kıpkırmızı*, gözleri çakmak çakmaktı. (75- 14)

1.1.7.1.5.Farklı Kuruluştaki Tekrarlar

Aynen, eş anlamlı, zıt anlamlı, ilaveli tekrarların dışında farklı şekillerde de tekrar grupları yapılabilmektedir. Bunlardan biri kelimeyi kuvvetlendirmek adına kelimeden sonra ‘mı / mi’ edatlarının getirilip kelimenin tekrar yazılmasıdır. İncelediğimiz eserde bu türde bir tekrar grubuna rastlanmamıştır.

1.1.7.2. Tekrar Gruplarının Kelime Çeşidi Olarak Görevleri

İsim Olarak Kullanılması

- *İN, cin* yok... (187- 5)

Sıfat Olarak Kullanılması

- Şahin Efendi, Sarıovadaki *belli başlı* avukatların ismini ihtiyaten defterine kaydetmişti. (155- 33)
- Bu zapta nazaran enkaz arasında yapılan taharriyatta *belli başlı* bir şeye tesadüf edilmemişti. (168- 21)

Zarf Olarak Kullanılması

- Şahin Efendi, hâlâ sandalyesinin üstünde, kendini tutamıyor, *hıçkıra hıçkıra* ağlıyordu. (142- 34)
- Hükümet adam olsa bu türbe kundakçısını ele geçirir, yangın yerinde *diri diri* yakardı. (133- 27)
- Şahin Efendi, seyrek sakalını kaşıyarak *hafif hafif* gülümsedi. (97- 33)
- Küçük Bedri meselesi *yavaş yavaş* söndü. (115- 16)

1.1.7.3. Tekrar Gruplarının Cümle Unsuru Olarak Görevleri

Özne Olarak Kullanılması

- *Elim, ayağım* bağlandı. (200- 13)

Yüklem Olarak Kullanılması

- Çocuğun yüzü kıpkırmızı, gözleri *çakmak çakmaktı*. (75- 14)

Nesne Olarak Kullanılması

Tekrar grubunun nesne görevinde kullanıldığı örneğine rastlanmamıştır.

Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

- ‘Gel bakalım muallim efendi, sen sarhoşken *ötede, beride* türbeleri yakmak lüzumundan bahsetmişsin...’ (149- 23)

Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

- Şahin Efendi, Sarıovada işe başladıktan sonra bu komiser, bir gün çocuğunu *ağlata ağlata* mektebe getirmiş. (75- 10)
- Gitgide zayıflıyor, *sık sık* baygınlıklar geçiriyor, burnu kanıyordu. (90- 3)

- Nihat Efendi, başı şimdi daha ziyade ağrıyormuş gibi, parmaklariyle şakaklarını sıkarak *öksüre öksüre* devam etti. (146- 35)
- Sonra *yavaş yavaş* medreseden çıktı. (33- 1)
- Elinde olsa Mecelleye: ‘Kadın, erkekten can dâvası edemez!’ diye bir madde ilâve edeceğini *sık sık* tekrar ederdi. (21- 39)

1.1.8. EDAT GRUBU

Edat grupları, son çekim edatlarıyla yapılır. Son çekim edatları, yalnız başlarına anlamları olmayan, isim ve isim soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek cümlenin diğer unsurlarıyla zaman, mekân, benzerlik vb. gibi bakımlardan çeşitli ilgiler kuran kelimelerdir.

Muharrem Ergin (2000: 392) edat için ‘son çekim edatı’ terimini kullanmıştır.

Çekim edatları isim, isim soylu kelime ve kelime gruplarının sonuna gelerek edat grubu oluştururlar. O halde isim unsuru ile bir çekim edatından meydana gelen kelime grubuna ‘edat grubu’ denir.

Edat grubunda isim unsuru başta, çekim edatı sonda bulunur. Başlıca çekim edatları şunlardır: *ait, başka, beraber, beri, dair, diye, doğru, dolayı, evvel, gayri, gibi, göre, için, ile, itibaren, kadar, karşı, mukabil, rağmen, sonra, üstün, üzerine, yana, ziyade vb.*

İsim veya İsim Soylu Kelime + Çekim Edatı = Edat Grubu

- Muharrirlerden biri *yanık yüzlü çoban ile* görüşmüş. (158- 16)

Yanık yüzlü çoban + ile = Yanık yüzlü çoban ile

- *Bir kör gibi* karanlık sokaklarda yürüdü. (182- 34)

Bir kör + gibi = Bir kör gibi

- Genç avukat da *Şahin Efendi gibi* nikbindi. (158- 1)

- *Onun için vereceği notu çoktan vermişti. (102- 13)*
- *Bir gece Şahin Efendi ile Rasim, uyduktan sonra bu deli Necip, mektebe geldi... (62- 23)*
- *Biraz sonra nutuklar başlıyordu. (50- 1)*
- *Birkaç gün evvel Hacı Selim Paşa isminde bir yerli zengin belediye reisi seçilmişti. (43- 8)*
- *Burası artık mektep olmadığı için içeriye giremedi. (35- 31)*
- *Cabir Bey, tepeden tırnağa kadar silâhlanarak canlı bir arma şeklini aldı. (170- 37)*
- *Arkadaşı Rasimin hususi hallerine, onun Sarıovada kimlerle görüştüğüne dair sualler sordular. (194- 2)*
- *Necip, boşanmış bir zemberek gibi yerinden fırladı. (199- 22)*
- *Yüzü sararmış, şakaklarındaki damarlar ok gibi kabarmıştı. (198- 24)*
- *Bozuk kaldırımlarda yuvarlanmamak için bin ihtiyat ile ağır ağır bu yokuşu indi. (183- 4)*

Edat grubunda isim unsuru kelime grubundan oluşabilir.

- *Deli Necibe daha şimdi, söz söylerken gelen bu fikir, onun beynini bir yangın alevi gibi birdenbire sarıvermişti. (151- 16)*
- *Şahin Efendi, bu sözleri kendisinin ne adam olduğunu idadi müdürüne anlatmak için, âdeta bir parola olarak söylemişti. (47- 35)*
- *Şahin Efendi, Somuncuoğlu medresesinden çıktıktan sonra sokaklarda uzun uzun yürümüş... (35- 28)*

- Şahin Efendi, *her zaman her şeyi hoş gören nikbin mizacına rağmen*, dalgın ve meyus, sükût ediyordu. (70- 36)
- *Kendini pencereden sokağa fırlatmak için çırpınıyor...* (91- 27)
- *Sevimli çehresiyle gülerek hocasına yaklaştı, elini öptü.* (95- 4)
- *Ahalinin gözüne girmek için türlü türlü nümayişler yapıyorlar...* (106- 29)

Bazı cümlelerde isim unsuru cümle yapısındadır. İç içe birleşik cümle yapısı dediğimiz bu yapı içinde iç cümlenin ‘*diye, gibi*’ son çekim edatı ile temel cümleye bağlanmasıyla oluşmaktadır.

- ...kadınlar pencerelerde: ‘*İki gözüm, bizi kimlere bırakıp gidiyorsun?*’ diye bağrışıyorlardı. (131- 14)
- ‘*Onlar, bir nevi büyük çocuklar... Bütün kabahat onları bu hale getirenlerde*’ diye mâzur görüyordu. (143- 8)
- ‘*Rasim ölüyor, Kâzım Efendi ölüyor... Ah kardeşlerim, ah evlâtlarım!*’ diye hıçkırıyordu. (182- 5)
- Şahin Efendi, *havadan karanlık ve korkunç bir suikast kokusu alıyormuş gibi dehşet içinde hocayı dinliyordu.* (127- 29)
- ‘*Aman ne yapıyorsun?..*’ diye yalvardılar. (199- 6)
- ...içine bir hâbis ruh hulûl etmiş de onu çıkarmak istiyormuş gibi başını hücreninin soğuk taşlarına vurarak tövbe ve istiğfar ediyordu. (27- 19)
- Şahin Efendi, ‘*Ne ziyafeti?*’ diye sormadı. (43- 27)

Edat grubunda birden fazla isim unsuru bulunabilir.

- ...*vakit ve hali yerinde bazı insanların fenalığı, terbiyesizliği gibi az çok perde arkasında gizlenirdi.* (42- 26)

- Eski hocası *dayakla, tehdit, korku ile* çocuktaki zekâ ve merakı söndüremediği, miskin itaate, alık ezberciliğe alıştıramadığı için mütemadiyen şikâyet etmişti. (75- 3)
- *Cer hocalığı zamanından kalma, tatlı, açık ve kandırıcı lisaniyle* komisere anlattı ki... (75- 27)
- ...zavallı Müfit Beye *güzel hava, bol yemek, günde on iki saat uyku ile* mütemadiyen kazandığı kilolardan birkaçını kaybettiriyordu. (67- 37)

1.1.8.1.Edat Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri

İsim Olarak Kullanılması

- *Diğer teferruat da ona göre.* (64- 12)
- Henüz tahsile başlayan çocuğa sarık sarmak ona *mektebe kaydedildiği gün şahadetname vermek gibidir.* (83- 8)

Sıfat Olarak Kullanılması

- Başını ve omuzlarını kaldırıp *iki elinin parmaklarını piyano çalacak gibi* bir vaziyette yazıhanesinin kenarına koyarak bağıra bağıra söylenmeğe başladı. (5- 4)
- Ahalisi *melek gibi* insanlardır. (8- 1)
- Zeynel hoca uzun boylu, *sopa gibi* dik vücutlu, gayet haşin, dik kafalı, geçimsiz, mutaassıp bir softaydı. (20- 36)

Zarf Olarak Kullanılması

- *Üstünkörü bir tahsilden sonra* fen, riyaziye, coğrafya muallimi olmuşlardı. (88- 31)
- *Hayatının en ehemmiyetli gününü yaşadığı için* o gün parayı, pulu aramıyor... (11- 24)

- Gerçi o, *artık hiçbir ciddî şey okutamıyacak kadar* bunamıştı. (16- 2)
- Hanımefendi, kıymetli paşası toprağa düştüğü gece *devir hatmi okutmak için* konağına hafızlar çağırmıştı. (20- 28)
- Sorgu hâkimi Aziz Bey, o gece *geç vakte kadar* çalıştı. (139- 21)
- *Bu adamların ağzından bir hak ve hakikat sözü işitebilmek için* ne ateşler içinde çırpınıp uğraşmıştı. (25- 4)

1.1.8.2.Edat Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri

Yüklem Olarak Kullanılması

- Karaya çıktığı zaman uykusuzluktan, yorgunluktan, açlıktan *yarı ölmüş gibiydi*. (12- 17)
- *Asırlardan beri içimizde yaşadıkları, hamurumuza karıştırdıkları için midir?* (56- 27)
- Kadın *çıldırılmış gibiydi*. (91- 31)

Zarf Tümlenci Olarak Kullanılması

- İçerideki ufunet *bütün dehşetiyle* ortalarda patlak verir... (42- 31)
- *Bir kötü bağdan mahsul almak için* dünya kadar emek sarfediyoruz. (52- 28)
- *Sakin ve çekingen tabiatine rağmen* Müfit Bey de artık kızmıştı. (69- 25)

1.1.9. BAĞLAMA GRUBU

İki ya da daha fazla isim unsurunun bağlama edatları ile oluşturduğu kelime grubuna '*bağlama grubu*' denir. Bağlama unsurları, isim unsurları arasında sıralama, bağlama, denkleştirme, karşılaştırma görevi görürler. Bağlama edatları; *ama, fakat, hem....hem, ilâ, ile, ne...ne, ve, veya, veyahut, ya, ya...ya, ya da, yahut vb.* 'dir.

Bağlama edatı isim unsurları arasında yer alır. İsim unsurları kelime olabileceği gibi kelime grubu da olabilir.

İsim Unsuru + Bağlama Edatı + İsim Unsuru = Bağlama Grubu

Şen + ve + memnun = Şen ve memnun (95- 3)

▪ Kasabanın nüfuzlu şahsiyetleri *resmî, yahut hususî bir mecliste* aralarında biraz sertçe konuşmağa başladıkları gibi Müfit Bey, telâşlanır, dargınları barıştırmak için çırpınır dururdu. (68- 16)

▪ Beni *haksız ve kabahatli* buluyorsanız beni feda edersiniz. (104- 15)

▪ Emir Dede başmualliminin *ne mezarlıklar ve yollarla bir alâkası vardı, ne de belediyeyi müdafaa etmek gibi bir maksadı...* (116- 31)

▪ *Tahkikatın uzun süreceğini ve birçok engellerle karşılaşacağını* zannediyorlardı. (169- 27)

▪ Buna mukabil cennet hayali onda *pek müphem ve iptidai* kalmıştı. (21- 19)

‘Sıralanan unsurlar ikiden fazla ise bağlama edatı son iki unsurun arasına bu girer’ (Ergin, 2000: 380). Diğer unsurlar ise virgül(,) ile ayrılır.

▪ *Uzak akrabasından bir softanın peşine takılarak İstanbulla gelen sefil kıyafetli, yeşil ve yırtık cüppeli* çocuğu görüyordu. (11- 39)

▪ ...*İlme, âlime ve kitaba* hudutsuz emniyet ve hürmeti... (41- 11)

▪ *Bir ihtiyatsızlık, lüzumsuz bir heyecan ve telâş,* kasabayı bir katliâma uğratabilirdi. (179- 16)

“ ‘ile’ bağlama edatının ekleşmiş şekli olan –(y)la bağlama eki de isim unsurlarını bağlayabilir. Bu yapı, iki unsurlu bir yapı olup, birinci unsur –(y)la eki taşır” (Karahan, 2004: 66).

- Avukat İhsan, *Şahin Efendiyle Deli Necip' i* dikkatle dinledikten sonra kararını verdi. (157- 18)

1.1.9.1.Bağlama Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri

İsim Olarak Kullanılması

- Böyle olduğu halde o, hiç kibir getirmez, *fakir ahaliye ve köylülere* kardeş, evlât gibi muamele ederdi. (109- 31)
- *Mahallelinin ve yerli zenginlerin yardımıyla* bir muazzam cenaze alayı yapıldı. (90- 37)
- Bütün ihtiyatına rağmen, gün geçtikçe, *meslek ve maksadı* daha açık anlaşılmağa, yavaş yavaş büyüyen eseri artık gizlenemeyecek bir genişlik almağa başlıyordu. (81- 11)
- Bugünkü mesele hakikatte *Hâfız Eyüp Efendi ile senin aranda* geçmiş bir çarpışmadır. (72- 33)
- Bununla beraber *bu ümitsizlik ve arzusuzluk devresi* pek uzun zaman devam etmedi. (33- 34)

Sıfat Olarak Kullanılması

- Şahin Efendi, havadan *karanlık ve korkunç bir suikast kokusu* alıyormuş gibi dehşet içinde hocayı dinliyordu. (127- 29)
- Şahin Efendi, *sarıklı ve fesli otuz kadar muallimin önünde* makalesini okudu. (117- 13)
- *Hezarfen ve içi titiz bir adamdı.* (73- 17)
- *Kaba ve iptidai bir dünyaları* vardı. (18- 23)
- *...onun çok kalender ve şakacı bir adam olduğunu* bildikleri için bu sözlerle takılıyorlardı. (13- 12)

- *Müessir ve tatlı bir lisanla halka anlattı ki Sarıovada Allaktan gayri hiçbir hâmilere kalmamıştır...* (185- 4)

1.1.9.2.Bağlama Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri

Özne Olarak Kullanılması

- *Şahin Efendi ile yakın arkadaşları fevkalâde bir ihtiyat ve ihtimam ile çalışmaktaydılar.* (115- 28)
- *Fen ve meslek beni ancak çok iyi bildiğimiz şeyler hakkında hüküm vermeğe alıştırdı.* (110- 4)

Yüklem Olarak Kullanılması

- *Fakat hastalık, sandığımız kadar derin ve geniş değil...* (76- 29)
- *Bunlar, fazla olarak ukalâ ve tembeldi.* (38- 17)

Nesne Olarak Kullanılması

- *...gûya Zühtü Efendi ile Cabir Beyi hal ve hamur etmişler...* (88- 24)
- *Sonra, Şahin Efendi, bu hocanın kendisine dair bazı şeyler bildiğini ve az çok kuşkulandığını da sezer gibi olmuştu.* (44- 36)
- *Şahin Efendi, her zamanki itidal ve sükûnetini kaybetmişti.* (158- 30)

Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

- *Dudaklarının kenarından dökülen sular boğazına, göğsüne sızıyordu.* (125- 6)
- *Müderislere, ulemaya eskisi kadar kabahat bulmuyordu.* (26- 9)

Zarf Tümleci Olarak Kullanılması

- *Maarif Müdürü, mahzun ve biraz mahcup görünüyordu.* (162- 1)

- İnsan hoşlanmadığı ve çekindiği adamlar meclisinde *bu kadar memnun ve neşeli* görünebilir miydi? (30- 36)
- Şahin Efendi, her zaman her şeyi gören nikbin mizacına rağmen, *dalgın ve meyus*, sükût ediyordu. (70- 36)

1.1.10. UNVAN GRUBU

Bir şahıs ismi ile bir unvan veya akrabalık isminden oluşan kelime grubuna ‘unvan grubu’ denir.

Şahıs İsmi	+	Unvan veya Akrabalık İsmi	=	Unvan Grubu
Şahin	+	Efendi	=	Şahin Efendi (148- 27)
Doğan	+	Bey	=	Doğan Bey (192- 30)

Unvan grubunda şahıs ismi başta, unvan veya akrabalık ismi sonda bulunur. Bu iki unsur, eksiz birleşir.

- *Cabir Bey*, eliyle mutasarrıfın arabasını gösteriyor... (176- 21)
- *Hasan Talât Bey*, Sarıovanın en meşhur avukatıydı. (153- 35)
- *Şahin Efendi*, o akşam arkadaşı Rasimle beraber Deli Necibe misafir gitti. (148- 27)
- *Nihat Efendi*, hayretle ona bakıyor... (145- 3)
- *Afif Hoca*, artık mektebe girmek istemiyordu. (129- 18)
- *Zühtü Efendi* de bir zamandan beri Emir Dede muallimine gizli gizli içerliyenlerdendi. (117- 15)
- *Eyüp Hoca*, nihayet beklediği fırsatı ele geçirmişti. (98- 34)
- *Şahin Efendi*, onun arasına başını duvara dayadığına, gözlerini kapıyarak sarardığına dikkat etti. (90- 16)

- *Zühtü Efendi*, sık sık Muallimler Cemiyetini ziyaret eder ve arasıra orada verilen konferanslarda hazır bulunurdu. (81- 34)
- Bu komiser *Kâzım Efendi*, Şahin Efendinin bazı kanaatlerini daha ziyade kuvvetlendirmiş, ümitlerini arttırmıştı. (76- 25)
- Bugünkü mesele hakikatte *Hâfız Eyüp Efendi* ile senin aranda geçmiş bir çarpışmadır. (72- 33)
- *Şahin Efendi*, bu kasabayı nasıl tasavvur ediyorsa hemen hemen öyle buldu. (41- 31)
- *Zeynel hoca*, Şahin Efendinin sarığı çıkarmasını affedememişti. (13- 29)
- Fakat *Basri Bey*, yine bir el hareketiyle onun sözünü kesti. (7- 32)
- ‘*Emir Dede*’ mektebinde küçük hâfızın ‘Bedri’ isminde bir kardeşi vardı. (94- 18)
- Bu zat da *Müfit Bey* gibi ilk terbiyesini Babıâlıden aldıktan sonra Meşrutiyet devrini idrak etmiş klâsik memurlardandı. (102- 17)

Unvan grupları cümle içinde isim görevinde bulunurlar. Ayrıca bir başka kelime grubunun unsuru da olabilirler.

- *Eyüp Hoca* partisi Bedri meselesinde bütün kuvvetlerini topluyarak tek cepheden hücum etmiş... (118- 1) (İsim Tamlaması- Tamlayan)
- ‘*Kelâmi Baba*’ türbesi bir nevi embiya tarihi müzesiydi. (131- 31) (İsim Tamlaması- Tamlayan)
- *Şahin Efendinin ilk hayreti* büyük bir korkuya tebeddül etmeğe başladı. (206- 3) (İsim Tamlaması- Tamlayan)

1.1.10.1.Unvan Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri

Özne Olarak Kullanılması

- *Şahin Efendi*, onun çehresini görünce bir adım geri fırladı. (205- 21)
- *Nihat Efendi*, ne Sarıovadan kaçmağa teşebbüs etmişti, ne de kasabadaki dinsizlerden birinin evinde gizliydi. (140- 32)
- *Kâni Bey*, misafirleri için içeriye sütlü kahve söyledikten sonra yanlarına geldi. (111- 16)

Nesne Olarak Kullanılması

- Hâfız Eyübün *Şahin Efendiyi* esasen gözü tutmamıştı. (78- 33)
- Müdür, *Şahin Efendiyi* birkaç idadi muallimiyle tanıştırdı ve sofrada yanına oturttu. (45- 26)
- Müderrisin tehdidi *Kâzım Efendiyi* korkutamamıştı. (28- 23)
- Bu hâtıra, *Şahin Efendiyi* hem güldürdü, hem ağlattı. (24- 18)
- Ertesi gün *Şahin Efendiyi* bir resmî tezkere ile Maarif Müdürlüğüne çağırıyorlardı. (100- 20)

Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

- İdadi müdürü, *Nihat Efendiye* bunu göstererek dedi ki... (45- 34)
- Komiser Kâzım Efendi o gün *Şahin Efendiye* mağlûbolmadı. (75- 32)
- *Şahin Efendiye* bu muallimlerin avcı elbiseleri, dolakları softa muallimlerin şalvar ve sarığından daha sevimli gelmekteydi. (86- 7)
- Siyah tülün arasından çizgileri güçlkle seçilen, fakat siyah gözleriyle kırmızı dudakları pırıl pırıl yanan bu çehre, *Doğan Beye* pek güzel göründü. (119- 33)

Cümle Dışı Unsur Olarak Kullanılması

- *Gayret Nihat Efendi...* (73- 1)
- *Sıkılma Şahin Efendi...* (72- 14)
- *Vah zavallı Doğan Beyciğim...* (72- 7)

1.1.11. BİRLEŞİK İSİM

“Bir şahsa özel ad olmak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğudur” (Karahan, 2004: 69). İki veya daha fazla kelimedenden oluşan bütün şahıs adları birleşik isim yapısındadır ve eksiz olarak birleşirler.

İsim + İsim + = Birleşik İsim

Reşat + Nuri + Güntekin = Reşat Nuri Güntekin

- *Hasan Cemal*, ateşli bir inkılâpçıdır. (10- 36)
- *Deli Necip*, onun kolunu sıkarak gülmeğe başladı. (63- 12)

Tamlananı özel isim olan sıfat tamlamaları zamanla bir şahsa ad olarak ‘birleşik isim grubu’ na dönüşebilir. Sıfat tamlamasında vurgu baştaki unsurdayken birleşik isim ikinci unsur üzerine kayar.

- *Deli Necip*, Bravo İhsan, güzel, çok güzel, diye el çıırttı. (159- 34)

Birleşik isim, cümle içerisinde kelime çeşidi olarak isim görevindedir.

- *Deli Necip*, Eyüp Hocanın Yunanlılarla nasıl anlaştığına dair malûmat verdi. (192- 32) (İsim)

Birleşik isim cümle unsuru olarak ise özne, nesne, yer tamlayıcısı ve yüklem görevlerinde kullanılmıştır. Ancak eserde yüklem görevinde kullanıldığı örneklere rastlanmamıştır.

- Evet, son medrese vakası Şahin Efendinin tehlikeli bir kuvvet olduğunu *Hasan Cemale* göstermişti. (81- 3) (Yer Tamlayıcısı)
- Şahin Efendi, o akşam arkadaşı Rasimle beraber *Deli Necibe* misafir gitti. (148- 27) (Yer Tamlayıcısı)
- *Deli Necip*, bu hesapta yoktu, müdafaamız kökünden yıkıldı, diye meyyus oluyordu. (158- 27) (Özne)
- *Hasan Cemali* tâyin etmişlerdi. (10- 35) (Nesne)

1.1.12. ÜNLEM GRUBU

Bir ünlem ve bir isim unsurunun bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubuna ‘ünlem grubu’ denir. İsim unsuru tek bir kelime olabileceği gibi kelime grubu şeklinde de olabilir. Ünlem başta, isim unsuru ise sonda bulunur. Başlıca ünlemler şunlardır: *a, ah, ay, ayol, be, bre, e, ey, hay, hey, ya, yahu vb.*

Ünlem + İsim Unsuru = Ünlem Grubu

Vah + zavallı Müslümanlık! = Vah zavallı Müslümanlık! (24- 34)

- *Vah zavallı Doğan Beyciğim...* (72- 7)
- *Ah şu insanlık...* (56- 27)

Ünlem grupları, cümlenin kuruluşuna katılmayan cümle dışı unsur olarak görev yapan gruplardır.

- *Bravo İhsan*, güzel, çok güzel. (159- 35)
- *Ah Doğan Bey*, nereden düştün bu yobaz heriflerin arasına? (64- 19)
- *Vay efendim.* (110- 23)

İsim olan unsur tek kelime olabileceği gibi kelime grubu şeklinde de olabilir.

- *Ey Sarıovanın her sokakta biri, ikisi yatan keramet sahibi erenleri, evliyaları...* (126- 3) (İsim Unsuru: İsim Tamlaması)
- *Vah zavallı şeriat!* (135- 28) (İsim Unsuru: Sıfat Tamlaması)
- *Hey zavallı çocuğum, dedi...* (163- 31) (İsim Unsuru: Sıfat Tamlaması)
- *Vah biçare Rasim vah...* (177- 33) (İsim Unsuru: Sıfat Tamlaması)
- *Vay Doğan Bey, sen misin?* (190- 38) (İsim Unsuru: Unvan Grubu)
- *Ey Doğan Bey...* (193- 14) (İsim Unsuru: Unvan Grubu)

1.1.13. SAYI GRUBU

“Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğuna ‘sayı grubu’ denir. Türkçede sayılar üç şekilde karşılanır; ya tek kelime olarak: bir, üç, beş, on, elli, yüz, bin vb. ya sıfat tamlaması kuruluşunda; üç yüz, beş bin, elli milyon vb. ya da sayı grubu şeklinde; altmış beş, yüz kırk yedi, bin sekiz yüz yetmiş iki vb.” (Aktan, 2009: 55).

“...sayı grubu büyük sayı, küçük sayı olmak üzere iki unsurdan yapılır. Büyük sayı önce, küçük sayı sonra getirilir. Doğrudan doğruya yan yana getirilirler, her hangi bir ek almazlar. Büyük sayı da, küçük sayı da ya tek kelime, ya sıfat tamlaması, ya sayı grubu olur... Demek ki sayı grubu arka arkaya gelen iki veya daha fazla büyük sayı – küçük sayı unsurlarının meydana getirdiği kelime grubudur” (Ergin, 2000: 391).

Gruptaki sayı isimlerinin dizilişi basamak sistemine göredir. Sayılarda büyük olan başta, küçük olan ise sondadır. Sayı isimleri eksiz birleşir, ayrı yazılır ve sayılar arasına herhangi bir işaret konmaz.

Büyük Sayı + Küçük Sayı = Sayı Grubu

On + İki = On iki (10- 10)

Sayı gruplarında vurgu, son kelimededir.

- ...*on iki* yıl evvel bu rıhtıma çıktığım zaman bu günleri göreceğimi aklıma getirebilir miydim? (11- 30)
- *On beş* güne kalmadan sana arsani tertemiz teslim edeceğim. (72- 15)
- *On iki, on üç* yaşlarında yaramaz, fakat çok zeki bir çocuktur. (94- 19)

1.1.13.1. Sayı Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri

İsim Olarak Kullanılması

Eserde sayı grubunun isim olarak kullanıldığı örneğe rastlanmamıştır.

Sıfat Olarak Kullanılması

- Geniş bir sofayı dolduran *yirmi iki* namzedin arasında bir köşeye büzüldü. (36- 25)

Sayı grupları, cümle içerisinde çeşitli cümle unsurları olarak görev yapabilmektedir. Ancak incelediğimiz eserde müstakil şekliyle bir cümle unsuru olan sayı grubuna rastlanmamıştır. Eserde bazı sayılar yazıyla değil rakamla yazılmıştır.

- Bu zaman; 325 yılının otuz bir martına rastlamış olsaydı ben mutlaka darağacına çıkmış bulunurdum. (17- 22)
- 163 üncü madde kasten yangın çıkaran kimsenin – bu yüzden insan ölmediği takdirde – müebbet küreğe mahkûm edilmesini istiyordu. (161- 1)

1.1.14. BİRLEŞİK FİİL

“Bir isim ile bir yardımcı fiilin veya iki ayrı fiil şeklinin yahut da isim soylu bir veya birden fazla kelime ile bir esas fiilin birleşmesi ile tek kavramı karşılayan fiil türüne birleşik fiil denir. Birleşik fiillerde esas olan isim ve fiil unsuru önde, yardımcı fiil unsuru ise sonda bulunur” (Aktan, 2009: 44).

“Bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğudur. Bu işlevlerinden dolayı birleşik fiiller, ‘bir hareketi

karşılıyan birleşik fiiller’ ve ‘bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller’ olmak üzere iki grupta incelenebilir” (Karahan, 2004: 73).

“Birleşik fiil bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir. Yardımcı fiilin başına getirilen unsurun isim veya fiil olmasına göre birleşik fiiller ikiye ayrılır” (Ergin, 2000: 386).

Tüm bu görüşler değerlendirildikten sonra birleşik fiiller, aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır.

1.1.14.1. Bir Hareketi Karşılıyan Birleşik Fiiller

Bu tür birleşik fiiller, bir isimle fiil unsurunun birleşmesinden oluşmuştur. Fiil, ya sözlük anlamı dışında kullanılan bir başka fiil, ya bir ana yardımcı fiildir.

1.1.14.1.1. İsim ve Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

“ et-, ol-, yap-, eyle-, kıl-, bulun- ” yardımcı fiilleri kullanılarak oluşturulan birleşik fiildir. Asıl unsur olan isim başta, yardımcı fiil sonda bulunur.

İsim Unsuru + Yardımcı Fiil = Birleşik Fiil

His(s) + eder = Hisseder (56- 13)

- Sonra, bu himaye, Emir Dedeye bazı maddi menfaatler de *temin ediyordu.* (152- 5)
- Nihat Efendi, ne Sarıovadan kaçmağa *teşebbüs etmişti...* (140- 32)
- ...hem onların minnettarlığını *temin eder.* (113- 5)
- ‘Sarıova’ havalisindeki yol ve köprüleri yapan bir şirketin mümessili olan Cabir Bey, vatanın sıkı zamanında hizmetten kaçan bu adamın Sarıovaya ayak basabilmesine *hayret etti.* (207- 10)
- Aç acına çalışmaktan *verem olmuştu.* (23- 12)

- En eski tarihlerden beri din, daima zulme ve fesada *alet olmuştur*. (26- 34)
 - Onlardan biraz uzakta bir ağaç dibinde mahcup ve mahzun oturan sefil kıyafetli softaya kimse *dikkat etmiyordu*. (30- 27)
 - Şimdi de kasabası için aynı şeyi durmadan kendi kendine *tekrar ediyordu*. (34- 29)
 - İtikadını kaybettiği zaman içinde açılan boşluğu nihayet doldurmağa *muvaffak olmuştu*. (38- 34)
 - Çocuğun kendi elinde az zaman içinde nasıl ilerlemeğe başladığını misallerle *izah etti*. (76- 1)
 - Şahin Efendi, Zühtü Efendiden ziyade bir münasebetsizlik etmelerinden korktuğu bazı sarıklıların gözlerini boyamak için bir müddet daha bu şekilde konuştuktan sonra şu neticede *karar kıldı*. (82- 38)
 - Onun şefaati sade anasına, babasına değil, şu mahallenin dar sokaklarını dolduran cemaat-i müslimînin umumuna *şâmil olacaktı*. (91- 12)
 - Odasında talebesinin vazifelerini *tashih ediyordu*. (123- 31)
 - Beş seneden fazla bir zaman mektebiyle ve yalnız çocuklariyle *meşgul oldu*. (171- 37)
 - Demin sizin için *lâtife ettim*. (152- 33)
 - Türlü dedikodularla karımı, çocuklarımı bana *düşman ettiler...* (146- 31)
- İncelediğimiz eserde bazı yardımcı filler isim unsurundan ayrı yazılması gerekirken isim unsuruna bitişik yazılmıştır.
- Dakikadan dakikaya artan heyecan Nihat Efendinin belki orada, meydanlıktaki çeşmenin önünde parçalanıp öldürülmesine *sebebolacaktı*. (142- 7)
 - Civarda birisine tesadüf ederek havadis almayı *ümid ediyordu*. (182- 33)

- Bununla beraber az zaman içinde bu matemi daha başka acılar da *takibetti*. (194- 17)

Tek başına kullanılmayan ya da kullanıldıklarında aslı şekillerini koruyamayan bazı isimler, yardımcı fiile bitişik yazılır. Bu tür birleşik fiillerde ses düşmesi ya da ses türemesi adı verilen ses olayları vardır.

- ...vaktiyle İstanbulda gittiği mekteplerden, tanıdığı muallimlerden *bahsediyordu*. (120- 18)
- Şahin Efendi, Sarıovadaki belli başlı avukatların ismini ihtiyaten defterine *kaydetmişti*. (155- 33)

“*Bu birleşik fiillerin isim unsuru, bir sıfat-fiil olabilir. Sıfat-fiil, ‘ol-’ ve ‘bulun-’ yardımcı fiilleriyle birleşir. ‘ol-’ un sıfat-fiillerle kurduğu birleşik fiillerde ; -miş ekli sıfat-fiiller, bitmiş, tamamlanmış bir hareketi, -(I)r / -Ar ekli sıfat-fiiller devam etmekte olan bir hareketi, -AcAk ekli sıfat-fiiller, niyet hâlinde ifade edilen bir hareketi; sıfat-fiil görevinde de kullanılabilen –yor ekli sıfat-fiiller ise, yakın geçmişte ortaya çıkan tamamlanmış veya devam etmekte olan bir hareketi karşılarlar” (Karahan, 2004: 74-75).*

Tahsin Banguoğlu (1990: 482) ‘Karmaşık Fiiller’ başlığı altında şu açıklamayı yapmıştır: “*Olmak fiili bir yandan adlara ve sıfatlara gelerek birleşik fiil tabanları meydana getirmekle birlikte bir yandan da cevher fiili eklerine benzer bir tarzda bazı sıfatfiillere gelerek oluş ve kılışın zamanı ve tarzıyla ilgili özellik taşıyan birleşikler yaratmıştır: öğrenmiş olmak, işitmez olmak, satacak olmak gibi. Türkçenin fiil tabanı kadrosunu daha da çeşitlendiren bu birleşiklere karmaşık fiiller (verbe complexe) adını veririz.”*

- Bu suretle karısının da gönülünü almış olacaktı. (98- 24)
- Her halde yangın gecesi türbeden çalınmış olacak. (168- 28)
- Kundakçıyı softalar arasından bulup çıkaracak olursak onları bir dereceye kadar halkın gözünden de düşürmüş oluruz. (166- 9)

- Ah, buna dair bir ip ucu *elde edebilmiş olsaydık...* (158- 12)
- ...hakiki mücrimlerin yakasını da *yakalamış olur.* (159- 22)
- Mehmet Nihat Efendi, Sarıova ahalisini putperestlikten kurtarmak için kasabadaki bütün türbeleri ateşe vermek lâzım geleceğine dair olan hutbesini bu sarhoşluk ve azgınlık gecelerinden birinde *vermiş olacaktı.* (135- 7)

İsim + yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiillerde isim unsuru kelime grubu şeklinde olabilir.

- Şahin Efendi, evvelâ *biraz halecanlanır gibi oldu.* (187- 25) (İsim Unsuru: Edat Grubu)
- Bu bent, bir zamandan beri söner gibi olan ezeli medrese-mektep kavgasını yeniden alevlendirmiş, türbe kundakçılığı dâvasını *ikinci plâna atar gibi olmuştu.* (166- 31) (İsim Unsuru: Edat Grubu)
- Bilâkis, onda sinsî, menfaatperest bir adam ruhu *sezer gibi oldu.* (161- 26) (İsim Unsuru: Edat Grubu)
- Nihat Efendi: ‘Amma sâf adamsın’ *demek ister gibi oldu.* (147- 37) (İsim Unsuru: Edat Grubu)
- Sonbaharda bir gece Sarıovada *tüyler ürpertici bir vaka oldu.* (130- 14) (İsim Unsuru: Sıfat Tamlaması)

Bu tür yardımcı fiillerin yanı sıra ‘başla-‘ gibi aslında yardımcı fiil olmayan bazı fiiller, ‘-A başla-‘ kalıbı ile yardımcı fiil olarak kullanılır.

- Yamaçtaki bağlar arasında gittikçe daralan ve dikleşen dağ yolunu *tırmanmağa başladı.* (174- 28)
- Müdür, mahkemece huzurunda her bildiğini söylemek insan için en yüksek bir hak, hakikat, diyanet, milliyet vazifesi olduğuna dair bir küçücük konferans verdikten sonra daha ağır şeyler *söylemeğe başladı.* (163- 7)

- Bu sebepten onu lâkayt bir istihfaf ile *dinlemeğe başlamışlardı. (164- 25)*
- ...itiraf ederim ki mücrimin onlardan biri olması fikri bana da *sirayet etmeğe başladı. (166- 15)*
- Başını ve omuzlarını kaldırıp iki elinin parmaklarını piyano çalacak gibi bir vaziyette yazıhanesinin kenarına koyarak bağıra bağıra *söylenmeğe başladı. (5- 4)*

1.1.14.1.2. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller

“Bazı birleşik fiillerde, ‘ol-, et-, kıl-, yap-, bulun-, başla-‘ yardımcı fiilleri yerine asıl fiiller kullanılır. ‘yol al-, para ye-, boş ver-, baş kaldır-, yol ver-, şehit düş-, kan kustur-, türkü tuttur-, el koy-, diş bile-, yatağa düş-, örneklerinde olduğu gibi bu yapıda yer alan kelimelerden biri veya hepsi, ya sözlük anlamlarını kaybetmiş, ya da deyimleşmiştir” (Karahan, 2004: 75).

Bilâl Aktan (2009: 47-48) ise bu tür birleşik fiilleri anlam kaymasına ve kalıplaşmaya uğramış birleşik fiiller olarak tanımlamıştır.

- ...camekânlı bir bölme ile kalem odasından ayrılan ve ancak makam yazıhanesiyle, bir evrak dolabı ve ziyaretçiler için iki iskemle alabilen minimini odasının aralık kapısına *gözlerini dikti. (5- 27)*
- Fakat Basri Bey, yine bir el hareketiyle onun *sözünü kesti. (7- 32)*
- Şu İstanbul sevdasından *vazgeçin. (7- 37)*
- Talebelerimi sevmem dedim amma bana yaptıkları çok *gücüme gitti. (146- 25)*
- Onların kadîm mimarimiz dedikleri medrese mimarisi ile yeni mektep mimarisini mezç ve telfik ettik, bir şaheser *vücuda getirdik... (63- 13)*
- Şahin Efendi, bundan sonra daha fazla ihtiyat ile hareket etmeğe *karar verdi. (81- 7)*
- Onların sözleri sokakta atılan taşlardan ziyade *canımı yaktı. (146- 26)*

- Jandarma, tutuşmuş bir evden kaçır gibi el elde, baş başta dağ yoluna dökülen ahaliyi *geri çevirmişti*. (174- 13)
- Başmuallim, ihtiyar komşusundan kasabanın işgaline dair bazı *malûmat aldı*. (187- 28)
- Fakat genç Maarif Müdürü keskin bir tahakküm ve asabiyetle *sözünü kesti*. (206- 24)
- Söyliye söyliye *dilimde tüy bitti*. (6- 21)
- Ancak birkaç dakika evvel onun ulema hakkında söylediği şeyler biraz *midesini bulandırmıştı*. (49- 20)
- Müderris Zühtü Efendi köşedeki koltuğunda tavus gibi kabarıyor, hazzından *ağzı kulaklarına varıyordu*. (82- 25)
- Doğrusunu söylemek lâzım gelirse onun Darümuallimîndeki fesli talebeyi de pek *gözü tutmamıştı*. (38- 10)
- Şahin Efendi, jandarma çemberinin dışında durup dinlenmeden haykırarak, tekbir getirerek birbirini ezen bu insan yığınını seyrederken *tüyleri ürperiyordu*. (131- 20)
- Adamcağız, sabaha kadar bir Yunan çadırında –yarasına rağmen, eli ayağı bağlı – fecî bir surette *can çekmişti*. (194- 29)

Bu tür birleşik fiillerin isim unsuru kelime grubundan oluşabilir.

- Kızdığım zaman babamı gözüm görmediğini bildikleri için korkup *çil yavrusu gibi dağıldılar*. (128- 15) (İsim Unsuru: Edat Grubu)

1.1.14.2. Fiil + Zarf-Fiil Eki + Tasvir Fiil Şekliyle Yapılan Birleşik Fiiller

“Bu birleşik fiiller, zarf-fiil eki taşıyan bir fiil unsuru ile bir tasvir fiilinden kurulur. Ana unsur başta, tasvir fiili sonda bulunur. Anlamı üzerinde bulunduran bu unsur –A, -I, -Ip zarf-fiil eklerinden birini taşır” (Karahan, 2004: 77).

Bilâl Aktan (2009: 51) ise “*Bir Fiil İle Yardımcı Fiilin Birleşmesinden Oluşan Birleşik Fiiller (Tasvir Fiilleri)*” başlığı altında incelediği konuyu şöyle tarif eder: “*Tasvir fiilleri, iki ayrı fiilin kaynaşmasından oluşmuş birleşiklerdir. Bu birleşikler içindeki birinci fiil –A veya –(y)Ip zarf-fiil yapısındadır ve asıl anlam bu fiildedir. İkinci fiil ise, aslında bir esas fiil olduğu hâlde, anlam kayması yoluyla, yavaş yavaş hem sözlük anlamından farklı yeni bir anlam kazanmış hem de esas fiil olmaktan çıkıp, esas fiile bazı anlam incelikleri katan bir yardımcı fiil durumuna gelmiştir.*”

Tanımlardan da anlaşılacağı gibi birleşik fiillerin yapısı iki fiile dayanmaktadır. Bu fiillerden ilki, zarf-fiil eki alan esas fiildir; ikinci fiil ise yardımcı fiil durumunda olan tasvir fiilidir.

Fiil + Zarf-Fiil Eki + Yardımcı Fiil (Tasvir Fiili) = Birleşik Fiil

Çıkar + a + bilirsen = çıkarabilirsen (7- 13)

Anlamı üzerinde bulunduran ana unsur –A, -I, -Ip zarf-fiil eklerinden birini taşır.

“bil-, dur-, ver-, gel-, git-, kal-, gör-, yaz-” yardımcı fiilleri asıl fiile ‘ yeterlilik, tezlik, ihtimal, süreklilik, beklenmezlik, yaklaşma’ gibi anlamlar kazandırır.

Tasvir fiilleri beşe ayrılır:

Yeterlilik Fiilleri

Bir esas fiilin –(y)A zarf-fiil biçimi üzerine bil- yardımcı fiilinin getirilmesi ile kurulur. Bu fiiller yeterlilik ve ihtimal anlamını ifade eder.

- ...hattâ üç, beş lira peştemaliye de *alabilirsin...* (10- 2)
- Bu ordudan çapul ve bozgundan gayri ne *ümid edilebilirdi?* (24- 33)
- Softa ile ancak softa *uğraşabilir.* (10- 37)
- Hattâ icabetse yine pîr aşkına birbirlerini *boğazlıyabilirlerdi.* (72- 36)

- Bu şüphede, öyle bir şeydi ki bir kere zihne uğraması bile insanı müebbeden cehennemde ateşleri içinde *yakabilirdi*. (27- 29)
- Eserini meydana getirmek için muhtacolduğu müspet fikirli ve temiz emelli müttelikleri fen adamları arasında daha kolay *bulabilecekti*. (65- 3)
- İslâmiyetteki müsavat esasına kasabamız kadar riayet ve sadakat gösteren pek az memleket *gösterilebilir*. (44- 10)
- Bu yüzden maazallah nüfusça da *zayıf olabilirdi*. (74- 13)
- Onu adam edemem, fakat iyi idare edersem maksadıma hizmet edebilecek bir *hale getirebilirim*. (57- 24)
- Artık, onun elindeki bütün tezdin vasıtalarını seferber ederek ‘Emir Dede’ muallimine hücum etmesine *intizar edilebilirdi*. (81- 4)

Yeterlilik fiilinin olumsuzu, fiilden sonra yeterlilik tasvir fiili yerine –ama, –eme eklerinin yazılmasıyla yapılmaktadır.

- Müderrisler ve hocaların ileri gelenleri bir türlü softaları *yatıştıramıyorlardı*. (60- 19)
- Şahin Efendi, eski haliyle şimdiki hali arasındaki farkı hiçbir zaman bu kadar keyif ve iftihar ile *görememişti*. (12- 29)
- Adamcağızlar, gölgelerinden ürkerler, dışarıdan ziyade içerideki ulema arkadaşlarının bir tekmesine uğramak korkusuyla *ağızlarını açamazlardı*. (25- 27)
- Artık koyunlarla dağda gezmekte bir zevk *bulamıyordu*. (34- 13)
- Zeynel hoca, Şahin Efendinin sarığı çıkarmasını *affedememişti*. (13- 29)

Tezlik, Kolaylık Fiilleri

Bu tür fiiller, -(y)I, -(y)U zarf-fiil eki almış bir esas fiilin *ver-* yardımcı fiiliyle birleşmesinden oluşur. Bu birleşik fiillerdeki *ver-* yardımcı fiilinin görevi, esas

fiilideki oluş ve kılışın tezlikle, ansızın, kolayca gerçekleştiğini bildiren tasvir fiilleri yapmaktadır.

- Gûya Nezaret-i Celile iltimaslıların parmaklarına birer çift göz *takıvermiş* de onlar da torbadaki kâğıtları okuyup okuyup öyle seçmişler... (7- 21)
- ...etrafındaki manzaralara ve insanlara çabucak *alışıvermişti*. (53- 5)
- Nitekim makbul ve dürüst bir insan ağzından işittiği birkaç doğru söz, başındaki hafif duman tabakasını çabucak *dağıtıvermişti*. (76- 13)
- Fakat bir sabah yıkıcılar omuzlarında kazma, kürekleriyle medresenin önünde görününce içeride bir isyandır *kopuverdi*. (65- 16)

Tezlik fiilinin olumsuzu, diğerlerinden farklı olarak tezlik tasvir fiilinden sonra –ma, -me olumsuzluk eki getirilmesiyle yapılmaktadır.

- Dolmacı Hoca, akşam azadında eskisi gibi talebesini mektep kapısından *salıvermiyor*... (107- 11)

Süreklilik Fiilleri

Süreklilik fiilleri, esas fiilin –(y)A, –(y)I veya –(y)Ip zarf-fiil biçimleri üzerine dur-, gel-, kal-, gör-, koy- yardımcı fiillerinin getirilmesi ile oluşturulur.

- O, bunları hemen tamamıyla anasına gönderir, kendine ancak pek sıkı zamanlar ve kara günler için az bir para *alıkoyardı*. (24- 29)
- Yürümeğe başlamış fikirleri yollarından *alıkoymak* mümkün değildir. (32- 4)

Yaklaşma Fiilleri

Yaklaşma fiilleri, esas fiilin –A zarf-fiil eki almış biçimi üzerine *yaz-* tasvir fiilinin getirilmesiyle kurulur. İncelediğimiz eserde bu tür fiillere ait bir örneğe rastlanmamıştır.

Uzaklaşma Fiilleri

“*Git- yardımcı fiili ile kurulan uzaklaşma fiilleri, esas fiildeki bir oluş ve kılışın uzaklaştığını gösteren tasvir fiilleridir... Bugün Türkiye Türkçesinde –(y)-A git-tasvir fiili kullanıstan düşmüş ve yerini daha yeni bir şekil olan –İp git- tasvir fiiline bırakmıştır*” (Korkmaz, 2009: 831- 832).

- Sonra yüreği kan ağıyarak çıkıp gitti. (36- 27)
- Adamcağızlar neler yaptıklarını, hangi emele hizmet ettiklerini pek bilmemekle beraber onun gösterdiği yolda güzel güzel çalışıp gidiyorlardı. (118- 26)
- Mahkemeye çağırılan muallimlerin hemen hepsi lâkırdıyı ağızlarında gevelediler, renksiz, kokusuz şeyler söyleyerek çekip gittiler. (163- 36)

1.1.15. AİTLİK GRUBU

Bir kelime grubuyla kelime grubunun sonuna eklenen aitlik eki ‘-ki’ nin oluşturduğu gruba *aitlik grubu* denilmektedir. Bu grup kendi içinde bulunma, aitlik ve bağıllık anlamı ifade eder. Aitlik eki, yalın hâli, ilgi hâli ve bulunma hâli ekiyle bitmiş kelime gruplarına gelmektedir. Aitlik grubu, cümlede zamir görevinde kullanılır.

- Onlar da *bu şimdikiler* gibi ne düşündüklerini, ne yapacaklarını bilmiyecekler, zararlı otlar gibi oldukları yerde büyüyüp kuruyacaklar... (35- 17)

Aitlik eki olan ‘-ki’ sık sık kalıplaşarak yapım eki görevinde kullanılır ve eklendiği kelime ya da kelime grubunu sıfat yapar.

- Havadan, sudan, *bir hafta evvelki* fırtınadan sonra Boğaza giren balık sürülerinden, o yaz Kanlıca gazinosunda çalgı çalan Tatyostan uzun uzun bahsedildi. (30- 24)
- Fakat küçük softa, yaradılışı ve belki bir parça da terbiyesi itibariyle *kendisiyle ders şerikleri arasındaki* farkları görmeğe başlamakta pek gecikmedi. (18- 11)

- *Müstantikın tevkif emrini akşam ezanına kadar savsaklamasındaki hikmet anlaşıldı. (140- 25)*

1.1.16. KISALTMA GRUBU

“Kelime grupları ve cümlelerden yıpranma veya kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan gruplardır” (Karahan, 2004: 79).

“Kısaltma grupları, kelime gruplarının ve cümlelerin kısılması veya yıpranması sonucu ortaya çıkmıştır” (Aktan, 2009: 73).

“Bunlar kelime guruplarının ve cümlelerin kısılması, yıpranması neticesinde ortaya çıkan kelime guruplarıdır. Her hangi bir kaideleri yoktur. Daha geniş bir guruptan kısalmış ve klişeleşmiş guruplardır. Sayıları pek fazla değildir...İsnat, genitif, datif, lokatif, ablatif guruplarının da birer kısaltma gurubu sayılabileceklerini yukarıda söylemiştik...” (Ergin, 2000: 396- 397).

Leylâ Karahan’ a göre (2004: 79- 84) kısaltma grupları isnat grubu, yükleme grubu, yönelme grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu, vasıta grubu, eşitlik grubu, birinci unsuru uzaklaşma hâli, ikinci unsuru yönelme hâli eki taşıyan kısaltma grupları, İkinci unsuru yönelme hâli taşıyan kısaltma grupları, ikinci unsuru bulunma hâli eki taşıyan kısaltma grupları ve farklı yapılarıdaki kısaltma grupları olarak sınıflandırılmıştır.

Bilâl Aktan (2009: 74- 81) kısaltma gruplarını, isnat grubu, yükleme grubu, yönelme grubu, bulunma grubu, uzaklaşma grubu, vasıta grubu, eşitlik grubu, ilgi grubu ve değişik görünüşteki kısaltma grupları olarak sekiz başlık altında incelemiştir.

İsim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil grubundan oluşan kelime grupları veya cümlelerin kısalmış, yıpranmış ve kalıplaşmış biçimlerine ‘kısaltma grubu’ adı verilir. Bazı kısaltma grupları tamamen kuralsız bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bazı kısaltma grupları ise tamamen kurallı bir şekilde ortaya çıkmış ve kendilerine ait adlarla adlandırılmışlardır.

Kısaltma grubu iki isim unsurundan oluşur. İkinci isim genellikle nitelik ismidir. Bu gruplar cümle içerisinde isim, sıfat ve zarf görevinde bulunurlar. İsnat grubu, vasıta grubu, eşitlik grubu ve diğer kısaltma grupları vb.

Kısaltma gruplarını yapıları bakımından dokuz başlık altında incelemek mümkündür.

1.1.16.1.İsnat Grubu

İsnat grubu, unsurlarında çekim eki bulunmayan veya sadece birinci unsuru iyelik eki alan bir ismin kendisinden sonra gelen yalın bir isme anlam bütünlüğü sağlanarak bağlanan kelime grubudur. Ters çevrilmiş bir sıfat tamlaması görünümünde olan bir kelime grubudur. Bu grupta her iki unsur tek bir kelimedenden oluşabileceği gibi kelime grubundan da oluşabilir. İsnat grubunda vurgu ikinci isim üzerinde yer alır.

1.1.16.1.1. İsnat Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri

İsim görevinde kullanılması ile ilgili örneğe rastlanmamıştır.

Sıfat Olarak Kullanılması

- Sokaklarda oynayan yalınayak, *başı kabak* halk çocukları arasından yakalanarak medreseye gönderilen ve başına sarık sarılan çocuklar, ayrı bir bayrağın altına geçmiş gibi olurlar ve eski arkadaşlarıyla aralarına bir yabancılik girerdi. (15- 15)

- Fakat hakikatte maksadı burasını kontrol altında bulundurmak, memleketteki üç, beş *gözü açık* idadi, Darülmualimîn ve iptidai mualliminin yeni bir cereyan uyandırmasına mâni olmaktı. (82- 2)

Eserde isnat grubunun yüklem görevinde kullanıldığı bir örneğe rastlanmıştır.

- *Kâtib-i mesulün çehresi kapalı, gözleri sönüktü.* (67- 20)

1.1.16.2. Yükleme Grubu

Yükleme eki almış bir isim unsuru ile başka bir isim unsurundan kurulan kelime grubudur. Bu grup, et- fiiliyle yapılan birleşik fiilin et- fiili düşmüş şeklindedir.

Yükleme grubu, çekimsiz fiiller veya fiilimsiler ile kurulan grupların yıpranmış ve kalıplaşmış şeklindedir.

1.1.16.2.1. Yükleme Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri

İsim Olarak Kullanılması

- *Neticede kendini doktorlara teslim razı oldu. (114- 8)*
- *Ve her birini liyakatlerinin on kat fevkinde müstevfa maaşlarla evlâd-ı memleketi tenvire memur ediyor. (6- 37)*
- *Şahin Efendi ödenmesine imkân olmıyan bir borç altına girmeye; elini, kolunu kısıvrak bağlatıp kendini mollalara teslim razı değildi. (80- 34)*

1.1.16.2.2.Yükleme Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri

İncelediğimiz eserde yükleme grubunun zarf tümleci olarak kullanılmasına ait örneğe rastlanmıştır.

- *Bu suretle hem mekteplerde bir güzide sarıklılar sınıfı vücuda getirmeye, hem de diğer çocukları teşvike çalışıyordu. (83- 17)*

1.1.16.3. Yönelme Grubu

Birinci unsur yönelme eki almış olan bir isimle, yalın hâlde olan başka bir ismin bir araya gelmesiyle oluşan kelime grubudur. Her iki unsur da tek bir isimden oluşabileceği gibi isim yerini tutan bir kelime grubundan da oluşabilir. Yönelme grubu, fiilimsilerle kurulan grupların yıpranmış ve kalıplaşmış şeklindedir.

1.1.16.3.1.Yönelme Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri

Eserde sadece sıfat olarak kullanılan örnekleri bulunmaktadır.

- *Cana yakın* davranışları onu kendisine daha da bağlıyordu. (120- 17)
- Şahin Efendi, *çocuğa düşkün* annesini teselliye çalışıyordu. (24- 7)

1.1.16.4. Bulunma Grubu

Birinci unsuru bulunma halinde olan bir isimle yalın halde olan başka bir ismin meydana getirdiği kelime grubudur. Her iki unsur da tek bir isim olabileceği gibi isim yerine kullanılan bir kelime grubu da olabilir.

1.1.16.4.1. Bulunma Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri

Eserde bulunma gruplarının sıfat olarak kullanıldığı örnekler bulunmaktadır.

- Sabah vakitleri nazeninler *yüzde elli* tenzilât yaparlarmış. (13- 17)
- Bir teşebbüste muvaffak olmak için hiç olmazsa *yüzde beş*, on nisbetinde bir tehlike ve zarar ihtimaline bir türlü razı olamıyorlardı. (103- 24)
- ...zavallı Müfit Beye güzel hava, bol yemek, *günde on iki* saat uyku ile mütemadiyen kazandığı kilolardan birkaçını kaybettiriyordu. (67- 37)

1.1.16.4.2.Bulunma Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri

Bulunma grubunun yalnızca zarf tümleci olarak kullanılan örneklerine rastlandı.

- Son zamanlarda Eyüp Hocanın tavsiyesiyle İlk Tedrisat Müfettişliğine tâyin edilen Hulûsi Efendi isminde bir softa *iki günde bir* Emir Dedeye damlıyor... (115- 23)

1.1.16.5. Ayrılma (Uzaklaşma) Grubu

Ayrılma hâli ekini almış bir isim ile ondan sonra gelen bir ismin oluşturduğu kelime grubudur. Bu grup da çekimsiz fiil ile kurulan grupların yıpranmış ve kalıplaşmış şeklidir.

1.1.16.5.1. Ayrılma Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri

Eserde ayrılma grubunun yalnızca sıfat olan örneklerine rastlandı.

- Şahin Efendi, havuz başında abdest alan bir şaşı softaya *eskilerden birkaç kişiyi* sordu. (14- 14) (Sıfat tamlamasında sıfat unsuru)
- Onu dinliyenlerden bazıları, *peygamberler ve İslâm tarihinden kalma* masal döküntülerinin kim bilir daha nelerle karışmasından doğan bu garip rüyayı onunla beraber görmeğe başlarlar... (16- 5)

1.1.16.5.2. Ayrılma Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri

İki örnekte zarf tümleci örneğine rastlandı.

- Fakat ne çare ki bu ateş de hızını *birkaç günden fazla* muhafaza edemiyordu. (29- 30)
- Deli Necip, medresenin yıkılması için *gücünden fazla* uğraşıyordu. (33- 17)

1.1.16.6.Vasıta Grubu

Birinci ismi vasıta eki almış bir isimle başka bir ismin oluşturduğu kelime grubudur. Bu grup da sıfat-fiil ya da zarf-fiil grubunun yıpranmış ve kalıplaşmış şekliyle kurulur.

1.1.16.6.1. Vasıta Grubunun Kelime Çeşidi Olarak Görevleri

Sıfat Olarak Kullanılması

- Başları yamalı peştemallarla sarılı, dizlerinden aşağısı çıplak kadınlar... (42- 13)
- Yol arkadaşıyla beraber üç gün omuzlarında heybelerle yol yürümüş, sonra *koyunlarla dolu* bir vapurun ambarında üç gece geçirmişti. (12- 14)
- Fakat *işi, gücü, çoluğu, çocuğu, hâsılı, kendi dünya gâilesiyle meşgul asıl halk* üzerinde derin tesirleri olmadı. (76- 32)

1.1.16.6.2. Vasıta Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri

Vasıta grubunun yüklem olarak kullanıldığı görüldü.

- Gece olduğunda cadde baştan başa *bayraklarla süsliydi*. (17- 36)

1.1.16.7.Eşitlik Grubu

Eşitlik hâli eki almış bir isimle başka bir ismin oluşturduğu kelime grubudur. Bu kısaltma grubu da sıfat-fiil ya da zarf-fiil grubunun yıpranmış ve kalıplaşmış şekliyle oluşmuştur. Örnek bakımından sayıca azdır. Kelime çeşidi olarak da isim ve sıfat görevinde kullanılmıştır.

- İdadi müdürü, *sayıca az* softaya bile bu vaka ile ilgili talimat veriyordu. (156- 18)

1.1.16.7.1. Eşitlik Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri

Yüklem olarak kullanıldığı bir örneğe rastlanmıştır.

- Komiser Kâzım Efendi, Şahin Efendiden *yaşça büyüktü*. (128- 17)

1.1.16.8. İlgi Grubu

İlgi eki almış bir isim unsuru ile başka bir isim unsurunun oluşturduğu kelime grubudur. Kısaltmaya uğramış isim tamlaması yapısındadır. Belirtili isim tamlamasının tamlanan kısmındaki iyelik eki yıpranmaya uğrayarak düşmüştür. Tamlayan olarak isim yerine şahıs zamirleri de kullanılır.

1.1.16.8.1.İlgi Grubunun Cümle Unsuru Olarak Görevleri

Özne Olarak Kullanılması

- *Benim mesele* muhakeme edilirken, beni haklı da görse, elbet kendi partisini iltizam eder. (148- 11)
- İstersen *benim kaminato* da yerde; kahve pişirir içersin. (127- 10)

Yer Tamlayıcısı Olarak Kullanılması

- Ümidimiz ancak *senin yeni mektebe* kaldı. (73- 1)

1.1.16.9. Farklı Görünüşte Kısaltma Grupları

“*Bu tür kısaltma grupları, daha çok kelime gruplarının ve cümlelerin kısaltması, yıpranması sonucunda ortaya çıkan kelime gruplarıdır. Çok değişik olan bu grupların belli bir kuralı yoktur*” (Aktan, 2009: 81).

Belirli şekillerde oluşan kısaltma grupları dışında yalın halde ya da çekim eki almış bir isimle yine çekim eki almış başka bir ismin yan yana gelmesiyle oluşmuş, bir çeşit kelime sayılabilecek gruplar da vardır.

- Medrese âlimlerinden, *günden güne* kuvvetlenen şüphelerini defedecek bir cevap almaktan ümidini kesince kitaplara sarıldı. (29- 9)
- Onları Hak yoluna sevk etmek vazifesiyle mükellef olan ulema, *baştan başa* cahil, korkak, menfaat perest ve müfsitti. (26- 26)
- Tezekle çamurdan yapılmış *yarı yarıya* toprağa gömülü penceresiz kulübeler... (42- 10)
- Fakat bu defa Cabir Beyin kafası *iyiden iyiye* kızmıştı. (66- 25)

İKİNCİ BÖLÜM

ESERDEKİ CÜMLE UNSURLARI

2.1. CÜMLE

Hüküm ya da dilek bildiren en az bir kelime veya kelime dizileri cümleyi oluşturmaktadır.

Dilcilerden bazıları cümleyi şu şekilde tanımlamışlardır:

“Cümle bir fikri, bir düşünceyi, bir hareketi, bir duyguyu, bir hadiseyi tam olarak bir hüküm hâlinde ifade eden kelime grubudur... Cümle ise bir hüküm grubudur” (Ergin, 2000: 398).

“Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir hareketi, bir olayı, bir isteği tam bir hüküm halinde ifade eden kelime veya kelime dizisine cümle denir” (Özkan ve Sevinçli, 2008: 91).

“Bir fikri, bir duyguyu ve düşünceyi, bir oluş ve kılışı tam olarak bir yargı hâlinde anlatan kelime grubu. Cümlelerin varlığı için asgarî şart bir çekimli fiil veya ek-fiilden oluşan yüklemidir” (Korkmaz, 2007: 54).

“Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir” (Karahan, 2004: 9).

“Bir düşünceyi, duyguyu, durumu ve olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir” (Aktan, 2009: 83).

Cümle ile ilgili tanımlar, birbirine benzemektedir. Yapılan tanımlara cümlelerin yargı bildirdiği gibi dilek de bildirebileceği göz önüne alınarak şöyle bir tarif de eklenebilir. Yargı ya da dilek bildiren çekimli bir fiil veya ek-fille çekimlenmiş bir isimden oluşan kelime veya kelime dizisine *cümle* denir.

Özellikleri

a. Hüküm ya da dilek bildiren bir çekimli fiil veya ek-fiille çekimlenmiş tek bir kelime, cümle kurulabilmesi için yeterlidir. En küçük cümle, bu özellikleri taşıyan tek bir kelimedenden oluşan cümlelerdir.

- *Kadındır.* (92- 9)
- *Kolay...* (104- 15)
- *Dur...* (160- 1)

b. Bir soruya cevap olarak kullanılan evet, hayır, var, yok gibi sözler cümle niteliğinde yargı ifade eden sözlerdir. (**Karahan, 2004: 10**)

- - Zatiâliniz ‘Emir Dede’ mektebi başmuallimi misiniz?
- *Evet.* (46- 23)
- - Bugün mü teşrif ettiniz?
- *Evet.* (46- 29)

2.1.1. CÜMLENİN UNSURLARI (ÖGELERİ)

“Cümlenin yapısında bir yüklem ile yüklem anlamını çeşitli bakımlardan tamamlayan başka ögeler bulunur. ‘Özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf’ adı verilen bu ögelerin varlığı, sayısı ve yeri, yüklem anlamına, soy ve çatı bakımından niteliğine ve ihtiyaca göre değişir” (**Karahan, 2004: 13**).

“Cümlede kurucu iki temel (asıl) ögenin bulunması gerekir. Bunlardan biri özne, diğeri yüklemdir. Tek kelimelik cümle bile kesinlikle yüklem bulunur; yüklemsiz cümle olmaz. İster isim soylu ister fiil soylu olsun, tek kelimelik yüklem öznesi, sona gelen kip ve çekim eklerinden anlaşılır. Yardımcı ögeler ise nesne, yer tamlayıcısı ve zarftır” (**Aktan, 2009: 86**).

Yukarıda da belirtildiği üzere Bilâl AKTAN (2009: 86), temel öğeleri yüklem ve özne olarak kabul ederken, Leylâ KARAHAN (2004: 13) ise temel öğeleri yüklem, özne, nesne ve yer tamlayıcısı; zarf tümlecini ise yardımcı öge olarak değerlendirmiştir.

Cümle bilgisi alanında çalışmalarda bulunan birçok dilci cümle unsurları konusunda büyük oranda mutabık kalmışlardır. Bu konuda daha ayrıntılı açıklamalar incelediğimiz eserden verilecek örneklerle yapılmaya çalışılmıştır.

2.1.1.1. YÜKLEM

Cümlede dileği ya da yargıyı üzerinde bulunduran öge, yüklemdir. Cümleyi kuran en temel öge yüklem olduğu için yüklemsiz cümle düşünülemez. Kılış, oluş ve durum yüklem tarafından karşılanır.

- Bu balık teşbihini kendi de *beğenmişti*. (5- 15)
- Arkadaş, ben, bu işi çok *merak ettim*. (9- 13)
- *Meşrutiyetin ikinci senesiydi*. (35- 35)
- Sabaha doğru yangın *söndü*. (131- 28)
- Uyanık bir zekâsı *vardı*. (74- 39)
- Uzaktaki silâh sesleri *kesilmişti*. (182- 16)
- *Fırtınalı bir geceydi*. (123- 29)
- Karakolda Şahin Efendiyi uzun uzadıya *istintak ettiler*. (194- 1)
- Yol, burada dörde *ayrılıyordu*. (207- 28)
- Başmuallim, *şaşırmış ve korkmuştu*. (119- 16)

Özellikleri

a. Yüklem çekimli bir fiil ya da isim soylu bir kelimenin veya kelime grubunun ek-fiille çekimlenmiş şeklidir.

- Bozuk kaldırımlarda yuvarlanmamak için bin ihtiyat ile ağır ağır bu yokuşu *indi*. (183- 4) (Yüklemi çekimli bir fiildir. *İn-* fiili görülen geçmiş zamanla çekimlenmiştir.)
- Bu gidişle geceye kadar köyü tutacakları *şüpheliydi*. (174- 33) (Yüklemi isimdir. *Şüpheli* ismi ek-fiilin görülen geçmiş zamanıyla çekimlenmiştir.)
- Herif, meseleyi *biliyor*. (111- 38) (Yüklemi çekimli bir fiildir. *Bil-* fiili şimdiki zamanla çekimlenmiştir.)
- Ancak ben *namuslu ve vicdanlı bir müslümanım*. (127- 24) (Yüklemi isimdir. *Namuslu ve vicdanlı bir müslüman* kelime grubu ek-fiilin geniş zamanıyla çekimlenmiştir.)
- Şahin Efendi, onları *dinlemedi*. (154- 7) (Yüklemi fiildir. *Dinle-* fiili görülen geçmiş zamanla çekimlenmiştir.)
- Bu hususta onların kabahatleri *yoktur...* (146- 11) (Yüklemi isimdir. *Yok* ismi ek-fiilin geniş zamanıyla çekimlenmiştir.)

b. Yüklem genellikle cümle sonunda bulunur. Ancak bir anlamı ortaya çıkarmak vurgulama yapmak gibi sebeplerle yüklem yeri değiştirilebilir, devrik cümle kurulabilir.

- *Bak yediği naneye çapkının?* (10- 19)
- Kadınların *kesti* memelerini, *açtı* karınlarını, *çıkardı* saçını bitmemiş çocuklarını dışarı... (50- 37)
- *Uyanalım* artık bu gaflet uykularından. (51- 11)
- İptidai hocalığı ben gibi bir garibe *çoktur* bile... (79- 19)

- *Gelelim* bu son meseledeki hareketime... (103- 6)
- Onu senin dadandırdığını *söylediler* bana. (127- 37)

c. Bir cümlede bir yüklem bulunur. Söz dizisi içindeki yüklem sayısı, cümle sayısını gösterir.

- Devlet, bu adamları yıllarca yedirip *içiriyor*, giydirip *kuşatıyor*, Cenab-ı Hakkın Hazret-i Âdem Aleyhisselâmı topraktan halketmesi gibi hiç yoktan âdem suretine sokup *ortaya çıkarıyor*. (6- 34)
- Evvelâ ondan ürküp havalanan güvercinler tekrar yere *iniyorlar*, yavaş yavaş ayaklarına *yaklaşıyorlardı*. (14- 18)
- İçerideki ufunet bütün dehşetiyle oralarda *patlak verir*, durmadan korkup akarak işliyen yaralar, çibanlarla kendini *gösterirdi*. (42- 31)
- Otuz sene evvel hükümete teslim olarak jandarma *yazılmış*, eski arkadaşlarıyla kanlı bir mücadeleye *girişmişti*. (99- 8)
- Zühtü Efendi, eliyle kendilerini ve arabayı *gösterdi*, avucunu açarak, boynunu bükerek bir teessüf işareti *yaptı*. (175- 20)

ç. Yüklemün çatısı ya da türü, yüklemün nesne alıp almamasını da belirlemektedir. Yüklemi geçişsiz fiil veya isim olan bir cümle, nesne almaz.

- Şahin Efendi, hafifçe *gülümsüyordu*. (103- 21) (Geçişsiz Fiil)
- Gülümsiyerek uyuyor gibi bir hali *vardı*. (90- 22) (Ek-fiil çekimli isim)
- Efendim, biz doktorlar *baykuş gibi adamlarız*. (110- 36) (Ek-fiil çekimli isim)
- Meçhul kadın, ertesi gün yine mektebe *gelmişti*. (122- 5) (Geçişsiz Fiil)

d. Bazı cümlelerde yüklem, bir kelime veya kelime grubu olarak yer almaz. Bu durumdaki cümlelerde yüklem, çoğu zaman anlamından anlaşılır ve cümle,

dinleyenin ya da okuyanın muhayyilesinde tamamlanır. Bu tür cümlelere *kesik (eksik) cümle* denir.

- Kız çocukları gibi ince ince örülmüş kumral saçlar... (125- 12)
- Yunana milyonlarca lira, yüz binlerce tüfek, binlerce top, hesapsız cephane... (177- 6)
- Omuzlarındaki ağır yükün altından dingin yük hayvanları gibi soluyan erkekler, Yörükler gibi çocuklarını sırtlarına bağlamış kadınlar, küçük el arabaları içinde eşya taşıyan çocuklar... (178- 18)

Bazı kesik cümlelerde anlam, önceki cümlenin yardımı ile tamamlanır.

- Yoksa “Sana daha iyi bir koca mı bulacağız?” diye kandırdılar... bilinmez ki... (159- 4)
- - Kendinizi feda edebilirsiniz, fakat bir ferdin hakkını asla... dedi. (139- 17)

Genellikle karşılıklı konuşmalarda kullanılan yüklemsiz cümleler de birer kesik cümledir. Böyle cümlelerde yüklem, önceki cümleden anlaşılabilir.

- - O gece şerefime tertibedilen fener alayında kimi gördüm bilir misiniz? Altı yaşındaki oğlum Cemili... (146- 37)

e. İsim veya fiil cinsinden kelime grupları yüklem olabilir.

- Size isabet eden yer *aranmakla bulunmaz bir yerdir.* (7- 38) (Yüklem: Sıfat Tamlaması)
- *Talihsiz bir adamdı.* (14- 36) (Yüklem: Sıfat Tamlaması)
- Fakat bu hayal de pek uzun müddet *devam etmedi.* (30- 34) (Yüklem: Birleşik Fiil)
- Softa, *gölge gibidir.* (103- 38) (Yüklem: Edat Grubu)

- Afif Efendi, *mektebin iki sarıklı mualliminden biriydi.* (126- 26) (Yüklem: İsim Tamlaması)
- Deli Necibe daha şimdi, söz söylerken gelen bu fikir, onun beynini bir yangın alevi gibi birdenbire *sarıvermişti.* (151- 16) (Yüklem: Birleşik Fiil)
- Civarda birisine tesadüf ederek havadis almayı *ümidediyordu.* (182- 33) (Yüklem: Birleşik Fiil)
- Ben *Müslüman adamım.* (158- 20) (Yüklem: Sıfat Tamlaması)
- Fakat emniyetini kazanmağa muvaffak olursa onu, kendi eseri için, pekâlâ *çalıştırabilirdi.* (130- 6) (Yüklem: Birleşik Fiil)
- Bununla beraber az zaman içinde bu matemi daha başka acılar da *takibetti.* (194- 17) (Yüklem: Birleşik Fiil)
- Bu meslek, bundan sonra ancak *temiz vicdanlı ve yeni fikirli insanlar içindir.* (206- 37) (Yüklem: Edat Grubu)
- Şahin Efendi ile Deli Necip, kadının önüne düşerek daha başka doktorlara da *müracaat ettiler.* (115- 6) (Yüklem: Birleşik Fiil)
- Belediye doktoru Kâni Bey *elli beş yaşlarındaki kır sakallı, kırmızı yüzlü, şen, tatlı bir adamdı.* (109- 22) (Yüklem: Sıfat Tamlaması)
- Mektep *barınılmaz bir haldeydi.* (58-1) (Yüklem: Sıfat Tamlaması)
- Şahin Efendi, iki gün sonra çarşıda Hâfız Eyübe *tesadüf etti.* (78- 18) (Yüklem: Birleşik Fiil)

f. Türkçede düz cümle yapısı *özne + zarf tümleci+ yer tamlayıcısı + nesne + yüklem* kuruluşundadır. Ancak bazı durumlarda bir öge vurgulanmak istendiğinde yüklem hemen önüne getirilir. “*Ögelerin dizilişindeki bu hareketlilik, bu esneklik, Türkçenin anlatım imkânlarını genişleten önemli bir özelliktir*” (**Karahan, 2004: 12**).

- Hemen *Rüsuhi Beye* gidelim. (160- 6) (Yer Tamlayıcısı)
- Kumandanlık, bu fikri *doğru* buldu. (201- 25) (Zarf Tümleci)
- Gittiği yerde *bir hayli Müslüman* vardı. (203- 19) (Özne)
- Kadınlar, pencerenin arkasında uzun bir mücadeleden sonra *küçük hâfızın anasını* zaptettiler. (92- 1) (Nesne)

2.1.1.2. ÖZNE

“Cümlede yapanı veya olanı karşılayan öge, öznedir. Özne, yüklem gösterdiği kılışı, oluşu ve durumu üzerine alır” (**Karahan, 2004: 18**).

“Cümlenin yüklemden sonra gelen en önemli ögesidir. Fiile öteki ögelerden daha yakın olan özne, aynı zamanda cümlenin fiilden ayrılmayan bir unsurudur. Bu bakımdan bazen ayrı bir kelime halinde olmayıp, fiilin içinde şahıs halinde ifade olunur. Özne yüklem bildirdiği anlamı tamamlayan, başka bir deyişle cümlede bildiren hükmün meydana gelmesini sağlayan ögedir. Özne bir kişi veya nesne olabileceği gibi, soyut bir kavram da olabilir” (**Özkan ve Sevinçli, 2008: 101**).

Özellikleri

a. Özne; yüklemi isim olan cümlelerde, edilgen çatılı fiil cümlelerinde ve oluş bildiren fiil cümlelerinde “olan” ı, diğer fiil cümlelerinde ise “yapan”ı ifade eden ögedir.

- *Müderriş Zühtü Efendi*, Cabir Beyi şiddetle kolundan çekti. (59- 32) (Özne: Yapan)
- *Bedri*, artık mektebe gelemiyordu. (109- 9) (Özne: Yapan)
- *Şahin Efendi*, zaferden sonra hemen memleketine dönememişti. (203- 26) (Özne: Yapan)
- Onun da fesinin altında *bir Müslüman kafası* vardır. (59- 28) (Özne: Olan)

- *Rasimin ölümü Şahin Efendinin hayatta tanıdığı ilk büyük ölüm acısıydı. (194-15) (Özne: Olan)*

“*Edilgen çatılı fiil ile kurulan cümlede özne bulunmaz. Bu tür cümlelerin gerçekte nesnesi olan öge, özne görünümündedir. Ancak bu özne cümlenin asıl öznesi değil, kim ve ne sorularına cevap verdiği için özne görünümündedir. O yüzden bu özneye sözde özne denir. Sözde özne işi yapan değil, yapılan işten etkilenen ögedir” (Aktan, 2009: 93).*

- Mahallelinin ve yerli zenginlerin yardımıyla *bir muazzam cenaze alayı* yapıldı. (90- 37) (Özne: Olan)

- *İrili, ufaklı birçok kimselerin odasına girip çıktığı* görülüyordu. (139- 22) (Özne: Olan)

b. Özne, fiile çokluk, iyelik ve aitlik eki dışında başka bir çekim eki almadan bağlanır.

- *Sokak kapısı açıldı.* (126- 12)
- *Uzaktaki silâh sesleri kesilmişti.*(182- 16)
- *Rüsuhi Beyin hür fikirli bir adam olduğu* söylenirdi. (154- 31)
- *Düşmanlarımız, talebelerini bize ve mektebimize değil, talebemize karşı kışkırtmak belâhetinde bulundular.* (109- 2)
- *Nihat Efendiyi tevkife memur olan polisler, onu evinde bulamamışlardı.* (140- 21)

c. Özne, bazı cümlelerde bir kelime veya kelime grubu olarak yer almaz da yüklem taşıdığı şahıs kavramından anlaşılır. Şahıs ekinin işaret ettiği zamir, cümlenin ögesidir.

- (O) Nitekim Sarıovanın daha içerideki kibar mahallelerini de görmeden biliyordu. (42- 23)

- (O) Başmuallimin sualini müphem bir cevapla savuşturdu. (50- 17)
- (Onlar) Yüzüne su döktüler. (90- 24)
- (Ben) Köyden geliyorum. (124- 11)
- (O) Orada gecenin geç vakitlerine kadar kendi kendine içer, sonra yıkıla yıkıla evine dönerdi. (134- 27)
- (Ben) Müdafaa sistemimi değiştireceğim. (159- 11)
- (Sen) Anlaşılmaz adamsın... (191- 23)
- (Onlar) Karakolda Şahin Efendiyi uzun uzadıya istintak ettiler. (194- 1)

ç. “Geçişsiz-edilgen fiillerle kurulan cümlelerde özne bulunmaz. Bu fiillerin yalnız 3. Şahsı kullanılır” (Karahan, 2004: 20).

- Odasına dar bir merdivenden *çıkılırdı*. (139- 22)
- Mahallelinin ve yerli zenginlerin yardımıyla yapılan muazzam bir cenaze alayına *gidildi*. (90- 37)

d. Arka arkaya sıralanmış bağımlı sıralı cümlelerde özne ortak olabilir.

- *Şahin Efendi*, lâmbayı yaktı, tüylü pazenden gecelik entarisinin üstüne pardesüsünü atarak aşağı indi. (62- 37)
- *Arkadaşı Rasimle beraber cemaatin en arkasında giden Şahin Efendi*, köşe başında gayriihtiyari durdu, uzun uzun imamın evine baktı. (92- 17)
- *Şahin Efendi*, hâlâ mühendisin maksadını anlamıyor, bunu onun delişmen şakalarından biri sanarak gülüyordu. (63- 32)
- *Muallim Nihat Efendiyi hapisshanede sık sık ziyaret eden avukat İhsan*, müdafaasını hazırlıyor, arasıra da gizlice avukat Rüşühi Beyle müşavereye gidiyordu. (157- 31)

▪ *Onlar*, mahalle mektepleri talebesiyle kendileri arasındaki farkı anlıyorlar, etraftaki mütemadi dedikodulara rağmen ne Şahin Efendiye, ne de öteki muallimlere karşı hiçbir titizlik ve emniyetsizlik göstermiyorlardı. (108- 27)

▪ *Müdür*, sapsarı kesildi; eli, ayağı titremeğe başladı. (136- 5)

e. Cümlede özne, isim görevinde bulunan kelime grubu da olabilir.

▪ *Komiser Kâzım Efendi*, arkasında iki, üç genç polis ile kalabalığı yarararak, ahali ile boğuşarak süratle Nihat Efendiye yaklaşıyordu. (142- 11)

▪ *Sokaktaki kalabalık*, alayı durduracak hale gelmişti. (141- 36)

▪ *Başmuallimin hakkı* vardı. (84- 23)

▪ *Sonra, büyük ihtiyatına rağmen onun şahsından ve fikirlerinden şüphelenen softalar* vardı. (84- 3)

▪ *Adamcağızın çehresi* fena halde bozulmuştu. (69- 24)

▪ *Kıvırcık köse bir sakalı, renksiz bir yüzü* vardı. (43- 34)

f. Hitap unsurları, yükleme bağlanmadıkları için özne değil cümle dışı ögedir.

▪ *Efendim*, İstanbuldan gelen yeni başmuallimimiz değil mi? dedi. (44- 6)

▪ *Efendim*, siz memleketin belli başlı memurlarındansınız. (45- 24)

▪ *Doğan Bey*, bu, geçen gün seninle beğendiğimiz plândır. (63- 21)

2.1.1.2.1. Özne Türleri

“Bugüne kadar anlam ve görevleri göz önünde bulundurularak değişik özne türlerinden söz edilmiştir. Ancak özne adlandırmaları konusunda tam bir birlik yoktur” (Aktan, 2009: 99). diyerek en çok kullanılan sekiz özne türünden bahsetmiştir. Farklı görüşlere rağmen bilgi olması bakımından bahsedilen sekiz özne çeşidine birer örnekle aşağıda yer verilmiştir.

1. Gerçek Özne: Yükleme etken çatılı bir fiil veya bir isim olan cümlenin açıkça bilinen öznesidir.

- *Şahin Efendi*, bu ilk geceyi çok fena geçirdi. (52- 11)

2. Açıklayıcı Özne: Bir cümlenin öznesini daha belirgin duruma getirmek, nitelendirmek ve pekiştirmek için kullanılan, kendisi de özne durumunda olan kelime veya kelime grubudur.

Vecihe Hatipoğlu (1972: 119) bu tür özneye *açıklayıcıdan özne* adını vermektedir.

- ...*biz doktorlar* baykuş gibi adamlarız. (110- 36)

3. Gizli Özne: Cümlede kelime ya da kelime grubu şeklinde yer almayan ancak yüklem aldıkları kişi ekinden anlaşılan öznedir. Cümlede açıkça yer almayan *ben, sen, o, biz, siz, onlar* kişi zamirleri birer gizli öznedir.

- (O) Hiç ümidi olmadığı halde müsabakaya girdi. (36- 25)

4. Örtülü (Mantıkça) Özne: Edilgen fiillerle kurulmuş olan cümlelerde açıkça söylenmediği için örtülü kalan ancak mantık yoluyla bilinen ve işi yapan gerçek öznedir. “*Şarkılar bizim tarafımızdan bestelendi.*” (Aktan, 2009: 100) cümlesinde ‘*bizim tarafımızdan*’ kelime grubu örtülü özne olarak kabul edilmiştir.

Eserde örtülü özne türüne örnek olacak bir cümleye rastlanmamıştır.

5. Sözde Özne: Geçişli - edilgen fiillerle kurulmuş cümlede cümlenin öznesi görünen, fakat gerçekte nesnesi olan kelime veya kelime grubudur.

- Evet, asırlardan beri devam edip giden felâketlere bir nihayet vermek için *insanlara hakikati öğretmekten iyi çare ve vasıta* bulunamaz. (39- 7)

6. Belirsiz Özne: Çoğu, geçişsiz-edilgen çatılı bazı fiillerle kurulan cümlelerdeki bilinmeyen öznedir. Genellikle bu fiillerde 3. kişi kullanılır.

- Mahallelinin ve yerli zenginlerin yardımıyla yapılan muazzam bir cenaze alayına *gidildi*. (90- 37)

7. Pekiştirmeli Özne: Dönüşlülük zamiri (kendi) ile kuvvetlendirilmiş şahıs zamirlerinin kullanıldığı öznedir.

- *Ben kendim* söyledim Şahin Efendiye. (35- 33)

8. Ortak Özne: Bağımlı sıralı birleşik cümlelerde yüklemelerin ortak yaparı veya olanı olarak yer alan öznedir.

- *Şahin Efendi*, baştan başa titredi, göğsünde ilk defa bir kadın vücudunun sıcaklığını, yumuşaklığını hissediyordu. (125- 19)

2.1.1.3. NESNE

Cümlede yüklem bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen, yüklem doğrudan etki ettiği ögeye *nesne* denir. Nesne, sadece yüklemi geçişli olan fiil cümlelerinde bulunur. Geçişli fiiller nesneye yönelir ve onu etkiler. Geçişli fiilin gösterdiği hareketin nesne olmadan gerçekleşmesi mümkün olmadığından nesne, geçişli fiil cümlelerinin zorunlu ögesidir. Geçişsiz fiillerde ise kılış ve oluş öznenin üstünde olduğundan böyle fiillerde nesneye gerek duyulmaz.

“ *Fiilin tesir ettiği nesneyi, şahsı, şeyi karşılayan cümle unsurudur*” (**Ergin, 2000: 399**).

“ *Cümlede öznenin, dolayısıyla fiili geçişli olan yüklem etkilediği şahsı veya şeyi gösteren, yalın veya yükleme durumu eki almış kelime.*” (**Korkmaz, 2007: 157**).

- Şahin Efendi, *Necibin korkusunu* fazla mübalâğalı buldu. (149- 5) (Geçişli fiil)
- Kapıdan gelen rüzgâr *lâmbayı* söndürmüştü. (125- 3) (Geçişli fiil)

Belirtme hâl eki alan nesneye *belirtili nesne*, yalın hâlde olana *belirtisiz nesne* adı verilmektedir.

Özellikleri

a. Nesne, fiile eksiz olarak bağlanabileceği gibi belirtme hâl eki alarak da bağlanabilir.

▪ Kazanıp kazanmadığını sormağa cesaret edemiyerek *evrakını* istedi. (36- 30)

▪ *Yakın arkadaşınız olmadığını* zaten bilirdim. (144- 35)

▪ Bu çete, *Yunanlıları* kuşkulandırmıştı. (194- 36)

b. Belirtisiz nesne, genel bir varlığı genel bir türü karşılar.

▪ Dün gece bizim çocuklar çarşı içinde *bir hırsız* yakalamışlar. (168- 9)

▪ *Sarıovaya yeni gelmiş İhsan isminde bir genç avukat* tanıyorum. (156- 39)

▪ Fakat sokakta, *kapının eşiğine oturmuş bir kadın* buldu. (123- 34)

▪ Fakat ne çare ki *onların iddialarını açık surette anlatan bir kitap* bulamıyordu. (29- 21)

c. Belirtme hâli eki alan belirtili nesne, bilinen bir varlığı karşılar.

▪ Fakat bu son vaka, *ondaki fırkacılık gayretini* yeniden uyandırmıştı. (176- 11)

▪ Mühendis Necip, bu inat karşısında ümitsizlikle *kollarını* kaldırdı. (144- 8)

▪ İlk evvel yerli bir bakkal ağzından işittiği bu rivayet *Şahin Efendiyi* derin derin düşündürdü. (133- 7)

▪ Belediye Meclisi bir hafta sonra *Necibin projesini* kabul ediyordu. (65- 6)

▪ Softalar, *sivil mekteplerden gelen talebeyi* çekemiyorlardı. (37- 18)

- Müderrisin tehdidi *Şahin Efendiyi* korkutamamıştı. (28- 23)

ç. Belirtisiz nesne ile yüklem arasında sürekli bir ilişki olduğu için belirtisiz nesne her zaman yüklem önünde yer alır. Yüklem ile belirtisiz nesne arasına ancak pekiştirme görevli *da / de, dahi, bile* gibi kuvvetlendirme edatlarından biri gelebilir.

- Hanımefendi, kıymetli paşası toprağa düştüğü gece devir hatmi okutmak için konağına *hafızlar* çağırmıştı. (20- 28)

- ...kimi burada şadırvanın yanında *çamaşır* yıkıyor... (23- 3)

- Ahaliden bir kısmı her ihtimale karşı cami önünde *nöbet beklemek* istedi. (185- 32)

- Şahin Efendi, yine ömrünün hiçbir dakikasında *bu kadar bedbinlik ve ümitsizlik* duymamıştı. (141- 27)

- *Sarıova ahali ve hükümetinden evliyalar ve peygamberlere kadar dil uzatmadık kimse* bırakmamış... (135- 5)

- Şahin Efendi, ömründe *bu kadar dehşetli bir manzara* görmemişti. (131- 12)

- Fakat sokakta, *kapının eşiğine oturmuş bir kadın* buldu. (123- 34)

d. Belirtme (yükleme) hâli eki alan nesne bilinen bir varlığı ifade ettiğinden nesnenin cümle içerisinde belirli bir yeri yoktur. Ancak vurgulanmak istendiği zaman yüklem hemen önünde yer alır.

- Ben de elime olsa, çürük kafalı vatandaşlara *aynı muameleyi* yaparım. (153- 4)

- Muallim, *onu nereye koyduğunu* hatırlayamıyor... (125- 3)

- İnşallah *bu fırtınayı* atlatırsınız... (144- 38)

- Mahkemeye çağırılan muallimlerin hemen hepsi *lâkırdıyı* ağızlarında gevelediler... (163- 36)

- *Karısını boşadı... (170- 7)*

e. Bazı bağımlı sıralı cümlelerde nesne ortak olabilir.

- Fakat akşam üstü çarşıdan öteberi tedarik ederken tesadüfen tanıştığı İdadi müdürü *onu* gördü; elinden tutarak zorla yukarı çıkardı. (45- 21)

- Ailenin bu huyunu bildikleri için amcaları, *Zeynel'i* kat' iyen sandalcı yapmak istememişler, medreseye vermişlerdi. (21- 5)

- Bu hâtıra, *Şahin Efendiyi* hem güldürdü, hem ağlattı. (24- 18)

f. İsim cümleleri nesne almaz. İncelediğimiz eserde de isim cümlelerinde nesne bulunmamaktadır.

g. İsim cinsinden kelime grupları cümlede nesne görevinde kullanılabilir.

- *Yeni kolalı gömleğini, Mahmutpaşadan aldığı siyah şayaktan elbisesini* giydi. (11- 14) (Nesne: Sıfat Tamlaması)

- Efendi Hazretlerinin gamsız, lâubali kahkahaları *softanın kalbini* parçalıyordu. (30- 34) (Nesne: İsim Tamlaması)

- Şahin Hoca, *memleketinin iptidai mekteplerini* gezdi. (35- 6) (Nesne: İsim Tamlaması)

- Nitekim *Sarıovanın daha içerideki kibar mahallelerini* de görmeden biliyordu. (42- 23) (Nesne: İsim Tamlaması)

- Şahin Efendi, *Hâfız Eyüp denen bu unvansız ve kılıksız softanın nüfuzlu bir adam olduğunu* Maarif Müdürünün odasındaki oturuş ve lâkırdı söyleyiş tarzından sezinlemiş, fakat bu derecesini tasavvur edememişti. (58- 27) (Nesne: İsim Tamlaması)

- *...bu ehemmiyetsiz vakayı başından geçirmiş bir büyük aşk macerası gibi daima hatırlayacağını* hissediyordu. (123- 26) (Nesne: Sıfat-fiil Grubu)

- *Yakın arkadaşınız olmadığını zaten bilirdim. (144- 35) (Nesne: Sıfat-fiil Grubu)*

ğ. Bazı iç içe birleşik cümlelerde iç cümle belirtisiz nesne durumundadır.

- O: “*Yahu, ayıptır, günahdır. İki dakika sabret. Şu namazı bitireyim.*” dedi. (147- 15)

- Sonra, parmağıyla Nihat Efendiyi göstererek: “*Bu adamı çeşme başında gördüm. Lâkin şimdi iyice hatırlıyorum ki yangın günü değil, ondan bir gün evvel. İhtiyarlık hali, evvelce günü yanlış söyledim.*” dedi. (161- 21)

- Avukat İhsan, Şahin Efendiyi dikkatle dinledikten sonra “ *Bu dâvayı memnuniyetle alırım.*” dedi. (157- 17)

- Nihayet: “*Şu ortadakini tutarsam beni zaferin ve inkılâbın doğduğu yere götürür. Orada derdimi nasıl olsa anlatırım.*” dedi. (207- 30)

h. Cümlede nesneyi bulabilmek için geçişli fiilden oluşan yükleme *ne, neyi, kimi* soruları sorulur. Alınan cevap, nesnedir.

- Bu komiser Kâzım Efendi, *Şahin Efendinin bazı kanaatlerini* daha ziyade kuvvetlendirmiş, *ümitlerini* arttırmıştı. (76- 25) (Neyi kuvvetlendirmiş?) (Neyi arttırmıştı?)

- Emin olunuz, bu çocuk, *o kadar ağır bir yükü* kaldıramaz. (97- 25) (Neyi kaldıramaz?)

- ...kimi taş basamakların üstüne oturmuş, *sökük* diyor; kimi burada şadırvanın yanında *çamaşır* yıkıyor... (23- 2) (...yıkayan ne?) (...dikilen ne?)

- Müderris Zühtü Efendi, *Cabir Beyi* şiddetle kolundan çekti. (59- 32) (Kimi çekti?)

- Müdür, *Şahin Efendiyi* birkaç idadi muallimiyle tanıştırdı ve sofrada yanına oturttu. (45- 26) (Kimi tanıştırdı?)

1. Özel isimler, belirtisiz nesne olmaz. Bu nedenle yükleme *ne* sorusunu sorduğumuzda aldığımız cevap belirtisiz nesne, *kim* sorusunu sorduğumuzda aldığımız cevap öznedir.

- *Şahin hoca*, bu hakikati ancak kendi memleketinde bütün genişliğiyle anladı. (34- 22) (Kim anladı? Şahin hoca, Özne)
- Müslüman memleketinde *salyangoz* satılmaz... (99- 4) (Ne satılmaz? Salyangoz, Belirtisiz Nesne)

2.1.1.4. YER TAMLAYICISI

Cümlede yüklem bildirdiği iş, oluş veya hareketin yerini ve yönünü gösteren cümle ögesine *yer tamlayıcısı* denir. Cümlede yönelme, bulunma ve uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan isim veya isim görevindeki kelime ve kelime grupları yer tamlayıcısıdır.

“Fiilin mekânını ve istikametini gösteren cümle unsurudur. Her hareketin her zaman ve mekân içinde bir yeri ve istikameti vardır. İşte yer tamlayıcısı hareketin cereyan ettiği bu yeri ve istikameti ifade eder. Bu unsur da isim cinsinden bir kelime veya kelime gurubu olur. Fiile yer ve istikamet ekleri olan datif, lokatif ve ablatif ekleri ile bağlanır” (Ergin, 2000: 400).

Zeynep Korkmaz (2007: 243) yer tamlayıcısını ‘*Yer Tümleci*’ başlığı altında *“yönelme, bulunma, çıkma durumu eklerini alarak cümlede yönelme, yaklaşma, bulunma, ayrılma bildiren, yüklem anlamını yer yön bakımında tamamlayan öge”* şeklinde tanımlamıştır.

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı üzere yer tamlayıcısı görevini üstlenen kelime veya kelime grupları yönelme, bulunma, ayrılma (çıkma) hâl eklerini alarak yüklem anlamını tamamlayan ögedir. Belirli yerleri ve yönleri bildirir.

- Her şeyi göze alarak *müderrislerinden bazılarına* derdini açtı. (28- 11)
(Yer Tamlayıcısı: Yönelme eki almış)

- O sene *İstanbulda* şiddetli bir kış vardı. (27- 32)

(Yer Tamlayıcısı: Bulunma eki almış)

- Müdür, *Şahin Efendiden* kuşkulanmıştı. (50- 16)

(Yer Tamlayıcısı: Ayrılma eki almış)

Özellikleri

a. Yer tamlayıcısı, yükleme; yönelme (- A), bulunma (-dA), uzaklaşma (-dAn) hâli ekleriyle bağlanan kelime veya kelime grubudur. Yer tamlayıcısı mutlaka bu eklerden birini taşımaktadır.

- *Kasabada* Necip isminde bir Belediye mühendisi vardı. (62- 18) (Bulunma)
- Şahin Efendi, *mektepteki arkadaşlarından* memnundu. (118- 23) (Ayrılma)
- Deli Necip, bazı geceler dertleşmek için *mektebe* gelirdi. (123- 33) (Yönelme)
- *Sarıovada* meyhane yoktu. (134- 23) (Bulunma)
- *Karakolda* Şahin Efendiyi uzun uzadıya istintak ettiler. (194- 1) (Bulunma)
- Kâğıdı *masa üstündeki plânlar arasına* bıraktı. (193- 9) (Yönelme)
- Şahin Efendi, *Cabir Beyden* sabahleyin kasabadaki kargaşalık esnasında kaybettiği yakın arkadaşlarına dair de tafsilât aldı. (176- 31) (Ayrılma)
- Şahin Efendi, bu adamın kendi üzerinde bıraktığı tesiri *arkadaşlarına* şöyle anlattı. (157- 22) (Yönelme)
- Afif Hoca ile Şahin Efendi, güç belâ, kadını *mektepten* çıkardılar. (129- 10) (Ayrılma)
- *Kasabadaki kuvvetlerde* hemen hemen bir tevazün hâsıl olmuştu. (171- 30) (Bulunma)

▪ Bağların arasındaki küçük tepeler *uzakta şenlik yapan bir şehre* benziyordu. (182- 2) (Yönelme)

▪ Ahali, *bu merasime* alışmıştı. (198- 34) (Yönelme)

b. Farklı eklerle yapılmışsa bir cümlede birden fazla yer tamlayıcısı bulunabilir.

▪ *Bağlar arasında* bir saatten ziyade yürüdükten sonra *bir dört yol ağzına* vardı. (207- 21)

▪ Şahin Efendi, *onun arasına başını duvara dayadığına*, / *gözlerini kapıyarak sarardığına* dikkat etti. (90- 16)

▪ *Küçük Bedri meselesinde* / *Kâtib-i Mesul Cabir Beyden* istifade etmişti. (116- 37)

c. Bazı yer tamlayıcıları, kendilerinden önce gelen yer tamlayıcılarının açıklayıcısıdır.

▪ *Dağın şimal-i şarkisinde*, / *beş, altı yüz metre ileride* ‘Alacaçam’ isminde bir köy vardı. (174- 30)

ç. Yönelme, bulunma ve uzaklaşma hâli eki almasına rağmen bazı kelime veya kelime grupları zaman ve miktar zarfları görevinde kullanıldığından yer tamlayıcısı olmaz.

▪ *Sonradan* biri “ Şahin Efendinin bu işte kabahati yok. Onun ayağını kaydırmak için karıyı başkaları gönderiyor” diye kulağıma bir şeyler fısıldadı... (128- 3)

▪ *Bu dakikada* Şahin Efendinin kadından korkmak, utanmak aklına gelmiyordu. (125- 13)

▪ *Bu esnalarda* bir gün Cabir Bey “Emir Dede” mektebine geldi. (108- 17)

▪ “*Bir boş vaktinde* Belediyeye gel, doktoru beraber görelim, şimdiden kulağını bükelim” dedi. (106- 22)

▪ Dolmacı Hoca, *akşam azadında* eskisi gibi talebesini mektep kapısından salıvermiyor... (107- 11)

▪ Tuttuğu yolda daha buna benzer nice hücumlara göğüs germek lâzım geleceğini *evvelden* hesapladığı için şaşırıyor, korkmuyor, kızmıyordu. (100- 5)

d. Art arda sıralana bazı cümlelerde yer tamlayıcıları ortak olabilir.

▪ Şahin Efendi, çok yorgun olmasına rağmen bir türlü uyuyamıyarak *yatağında* bir yandan öte yana dönüyor, düşünüyordu. (93- 37)

e. İsimler yer tamlayıcısı olabildiği gibi isim cinsinden kelime grupları da yer tamlayıcısı olabilir.

▪ *Muallimler cemiyetinde* Müderris Zühtü Efendi gibi Cabir Beyin de ehemmiyetli bir mevki vardı. (85- 5) (Yer Tamlayıcısı: İsim Tamlaması)

▪ Deli Necip, *Şahin Efendiye* Doğan Bey derdi. (62- 30) (Yer Tamlayıcısı: Unvan Grubu)

▪ Genç softa, uzun uzadıya düşündükten sonra *bu kitapların hakîm muharririni görmeğe* karar verdi. (29- 33) (Yer Tamlayıcısı: İsim-fiil Grubu)

▪ Şahin Efendi, *idadi müdürüne* bu sözleri bir maksatla söylemişti. (49- 7) (Yer Tamlayıcısı: İsim Tamlaması)

▪ Şahin Efendi, yeni bina için *hükümete, fırkaya, Belediye reisine ve meclisine, yerli zenginlerden başlıcalarına* müracaat etmişti. (61- 20) (Yer Tamlayıcısı: Bağlama Grubu)

▪ *Yıkıcıların en önünde* iri boylu, yeşil mintanlı bir sakallı vardı. (69- 36) (Yer Tamlayıcısı: İsim Tamlaması)

▪ Belediye mühendisi yanlış bir manevra neticesinde silindiri bütün dehşetli ağırlığıyla *medresenin payandalarla ayakta duran çürük duvarına* bindirmişti. (73- 24) (Yer Tamlayıcısı: Sıfat Tamlaması)

f. Yükleme sorulan kime, kimde, kimden, neye, nede, neden, nereye, nerede, nereden soruları yer tamlayıcısının bulunmasını kolaylaştırır.

- Maarif Müdürü ile İdadi Müdürü *konuşmağa* devam ediyorlardı. (137- 19) (*Neye* devam ediyorlardı?)
- Kasabanın şimdilik ismi zikredilmeyen dört ehemmiyetli kimsesi *Mutasarrıfa* müracaat etmişler... (133- 34) (*Kime* müracaat etmişler?)
- *Ahali arasında* onun kaçtığına dair bir rivayet dolaşıyordu. (140- 23) (Nerede dolaşıyordu?)
- Cabir Bey, tavuk altından civciv kapan bir yırtıcı kuş huşunetiyle *Şahin Efendinin ağzından* lâkırdısını kaptı. (152- 37) (Nereden kaptı?)
- Maarif Müdürü, İdadi Müdürü ve İdadi muallimlerinden birkaçı sıra ile *şahit kürsüsüne* geldiler. (161- 29) (Nereye geldiler?)
- Şahin Efendi, *Cabir Beyden* sabahleyin kasabadaki kargaşalık esnasında kaybettiği yakın arkadaşlarına dair de tafsilât aldı. (176- 31) (*Kimden* tafsilât aldı?)
- Şahin Efendi, onu *yanına* çağırdı... (179- 31) (*Nereye* çağırdı?)

2.1.1.5. ZARF TÜMLECİ

Cümle içerisinde yüklem anlamını zaman, belirsiz yer, belirsiz yön, durum, miktar, sebep, şart vb. yönlerden tamamlayan ögeye *zarf tümleci* adı verilir.

“*Fiilin muhtelif şartlarını ve zamanını gösteren cümle unsurudur. Hareketin nasıl, niçin, ne şekilde, hangi vasıtalarla, hangi sebeple, hülâsa, hangi şartlarla yapıldığını veya olduğunu ve hangi zamanda cereyan ettiğini göstermek için zarf unsuru kullanılır*” (Ergin, 2000: 400).

Zarf tümleci olan unsur cümlede isim soylu bir kelime olabileceği gibi isim görevinde kullanılan bir kelime grubu da olabilir. Zarf-fiil ekleriyle türetilmiş olan kelime grupları da cümlede zarf tümlecini işaret eder.

Özellikleri

a. Cümlede zarf tümleci göreviyle bulunan kelime veya kelime grupları yüklem anlamını zaman, tarz, sebep, miktar, yer, yön ve şart bildirerek tamamlar.

- Şişmanlığı bir hastalık derecesini bulmuş olan Müfit Bey, *akşamdan beri* telgraf başında mütemadiyen sigara ve ayran içiyor, ter döküyordu. (173- 26) (Zaman)
- *Birdenbire* komiserin kafasına kuvvetli bir sopa indi. (142- 22) (Zaman)
- *Nihat Efendiyi merasim-i mahsusa ile hapishaneye getirmek için* bir alay tertibedilmişti. (140- 38) (Sebep)
- Afif Hoca, *Şahin Efendinin yerinden kıpırdamasına zaman bırakmadan* hastaya iki gürültülü tokat attı. (128- 34) (Tarz)
- Evkafçılarla Belediyeciler arasında başlayan yeni bir muharebe *bir zaman / Emir Dede ve Şahin Efendiyi unutturur gibi* olmuştu. (115- 17) (Zaman, Tarz)
- Emir Dede başmuallimi ile Maarif Müdürü *yarım saat kadar* münakaşa ettiler. (104- 27) (Zaman)
- *Şahin Efendinin bu ve buna benzer kurnazlıkları sayesinde* sarıklı çocukların sayısı yarıya indi. (84- 37) (Sebep)
- *O gün, / arkasına bir amele gömleği giyerek* belediyenin yeni silindirine binmiş, yolun tesviyesine uğraşıyordu. (73- 22) (Zaman, Tarz)
- *Koşar gibi süratle / medresenin pencerelerinden birisine doğru* ilerledi, kazmasını kaldırdı. (69- 38) (Tarz, Yön)
- Medresenin önü *yine eskisi gibi kalabalık olduğu halde* heyecan, *epeyce* yatışmıştı. (68- 26) (Durum, Miktar)
- Hocalar, onun *sarığı atmış bir eski medreseli olduğunu haber alarak / evvelâ / biraz* pirenmişlerdi. (53- 12) (Durum, Zaman, Miktar)

b. İsimler, eksiz olarak veya yön (-ra, -re / -arı, -eri), vasıta (-la, -le, -n), eşitlik hâli (-ca, -ce / -ça, -çe) ve diğer bazı hâl ekleriyle; fiiller de zarf-fiil ekleriyle cümlede zarf tümleci görevinde kullanılır.

- Şahin hoca, bu hakikati *ancak* kendi memleketinde *bütün genişliğiyle* anladı. (34- 22)
- *O zamana kadar* bütün kabahati şahıslara yüklemişti. (26- 23)
- O, bunları *hemen tamamıyla* anasına gönderir, kendine *ancak / pek sıkı zamanlar ve kara günler için* az bir para alıyordu. (24- 29)
- Şahin Efendi, eski haliyle şimdiki hali arasındaki farkı *hiçbir zaman bu kadar keyif ve iftihar ile* görememişti. (12- 29)
- Şahin Efendi, *çok yorgun olmasına rağmen / bir türlü uyuyamıyarak* yatağında bir yandan öte yana dönüyor, düşünüyordu. (93- 37)
- Eyüp Hoca partisi Bedri meselesinde *bütün kuvvetlerini topluyarak* tek cepheden hücum etmiş, *bunda muvaffak olmayınca* tâbiyeyi değiştirmişti. (118- 1)
- *Sonra, / hocalığı zamanında / yabancı köylerde dolaşırken* de bunu hissetmişti. (93- 13)
- Şahin Efendi, *sarık yazısının intişarından iki gün sonra* Zühtü Efendiyi Muallimler Cemiyetinde yakaladı... (82- 16)
- *Vakadan bir hafta sonra* bir gün belediye mühendisi deli Necip, yolların tesviyesine bizzat nezaret etmeğe gelmişti. (73- 15)
- Şahin Efendi *cevap vermiyerek* susar, *biraz evvel bahsettiği mücevher gibi berrak aydınlığa gülümsiyerek* uykuya dalardı. (57- 11)
- *Daha buraya gelmeden evvel* idadi müdürünü bu müttefiklerin en ehemmiyetlisi ve en tabiisi addediyordu. (49- 19)

- Şahin Efendi, *itikadını kaybettikten sonra* medresede yaşamaktan, derslere devam etmekten azap duymağa başlamıştı. (33- 3)
- *Medrese ile alâkasını kestikten ve itikadını kaybettikten sonra / artık* sarmakta devam etmesine sebep kalmıyordu. (37- 28)
- *Belediye reisinden sonra* sıra Cabir Beye geldi. (50- 19)
- Fakat *biraz konuşunca* fikrini değiştirmeğe başladı. (75- 22)

c. Bir cümlede aynı veya ayrı türden birden fazla zarf tümleci bulunabilir. Aynı türden zarfların bir arada bulunduğu cümlelerde genellikle zaman zarfı diğer zarfların önünde yer alır, miktar zarfları ise yüklemde hemen önünde bulunur.

- *Bu gürültülü sahneden sonra* eşraf, Emir Dede mektebine emniyetleri kalmadığını söylediler ve *çocuklarını alıp* gittiler. (100- 17)
- *Ertesi gün*, nisbeten temiz sarıkla gelen çocuklara başka bahaneler buluyordu. (84- 18)
- *Müsademe esnasında* çenesini bir demir parçasına çarpıp yaralayan deli Necip, *kanlı mendilini komisere sallıyarak* bağırdı. (74- 1)
- *Geçenlerde bir gece* sırtımda *bir sandıkla* medresenin önünden geçiyordum. (72- 25)
- *Yarım saat sonra / dediği gibi* kahveye geldi. (30- 13)
- Hanımefendi, *kıymetli paşası toprağa düştüğü gece / devir hatmi okutmak için* konağına hafızlar çağırılmıştı. (20- 28)
- Çocuk, *fırsat buldukça / yine eski arkadaşlarıyla* kırlarda dolaşmağa gidiyordu. (16- 25)
- *Bunları gülererek söyledikten sonra* ciddileşiyor, *ahbablarının ellerini iki elleri içine alıp sıkarak* veda ediyor, helâllik diliyordu. (13- 20)

ç. Art arda sıralanan bazı cümlelerde zarf tümleci ortak olabilir.

▪ *Gece olunca* cadde baştan başa ışık içinde yüzer, bayraklar, resimlerle süslü tiyatro kapılarının önünde çalan mızıkların sesleri onun kapalı taş odasına kadar gelirdi. (17- 36)

▪ *Yol arkadaşıyla beraber* üç gün omuzlarında heybelerle yol yürümüş, sonra koyunlarla dolu bir vapurun ambarında üç gece geçirmişti. (12- 14)

d. Zaman, tarz, yön, sebep, miktar, vasıta ve şart anlamlarıyla yükleme bağlanan kelime grupları cümlede zarf tümleci görevinde bulunur.

▪ Şahin Efendi, *onun çehresini görünce* bir adım geri fırladı. (205- 21) (Zarf-fiil Grubu)

▪ *Bir gün, / bildiklerinden genç bir yüzbaşı ile* konuşuyordu. (201- 1) (Sıfat Tamlaması, Edat Grubu)

▪ *Kavga devam ederken* eczahanenin kapalı kepenklerinden birine bir taş indi. (184- 10) (Zarf-fiil Grubu)

▪ *O gece, Şahin Efendi, Deli Neciple komiser Kâzım Efendiyi alarak* avukat İhsanın evine gitti, *sabaha yakın bir zamana kadar* konuştular. (169- 23) (Sıfat Tamlaması, Zarf-fiil Grubu, Edat Grubu)

▪ Nihat Efendi, *biraz sustuktan sonra* tekrar mektep çocukları bahsine atladı. (146- 23) (Edat Grubu)

▪ Kadın, *onun cevabını beklemeden* odaya girdi. (119- 11) (Zarf-fiil Grubu)

▪ *Efendiyi fikrinden döndürmek için* çok gayret etmişsiniz. (105- 16) (Edat Grubu)

▪ O kadar ki *Emir Dede başmuallimi odadan çıktığı zaman* müdür de *hamamdan çıkmış gibi* bitkin ve sersemdi. (104- 35) (Sıfat Tamlaması, Edat Grubu)

▪ *Bütün ihtiyatına rağmen, / gün geçtikçe*, meslek ve maksadı daha açık anlaşılmağa, yavaş yavaş büyüyen eseri artık gizlenemeyecek bir genişlik almağa başlıyordu. (81- 11) (Edat Grubu, Zarf-fiil Grubu)

▪ Genç softa, *uzun uzadıya düşündükten sonra* bu kitapların hakîm muharririni görmeğe karar verdi. (29- 33) (Edat Grubu)

e. “*Yönelme (-A), bulunma (-da) ve ayrılma (-dAn) ekleri almış bazı kelime ve kelime grupları, eğer yer, yön, sebep, miktar vb. bildiriyorsa ‘zarf’ tır, yer tamlayıcısı değildir*” (Aktan, 2009: 110).

▪ *Bir hafta içinde* kasabanın kırk yıllık bir hemşehrisi olup gitmişti. (53- 7)

▪ *İlk senelerde* küçük taş hücrelerini en büyük İstanbul camilerinin avizelerinden daha fazla şaşaa ile aydınlatan ışıklar sönmüştü. (33- 5)

▪ *Sonbaharda* bir gece Sarıovada tüyler ürpertici bir vaka oldu. (130- 13)

▪ *İlk günlerde* de gözleri İstanbulun hiçbir şeyini görmemişti. (17- 31)

f. Bir cümlede yükleme sorulan nasıl, ne zaman, ne ile, kiminle, hangi şartlarda, kimin tarafından, niçin, ne kadar, hangi yöne gibi sorularla zarf tümleci bulunabilir.

▪ *Bu adamların ağzından bir hak ve hakikat sözü işitebilmek için / ne ateşler içinde çırpınıp* uğraşmıştı. (25- 4) (Niçin uğraşmıştı? , Nasıl uğraşmıştı?)

▪ Şahin Efendiyi *bir gece* bir Hâfız cemiyetine davet etmişlerdi. (89- 24) (Ne zaman davet etmişlerdi?)

▪ Deli Necip, *bazı geceler / dertleşmek için* mektebe gelirdi. (123- 33) (Ne zaman gelirdi? , Niçin gelirdi?)

▪ Meydanlıktaki kahvelerden birinde alayı görmek için bir sandalye üstüne çıkan Şahin Efendi, *sıtma tutmuş gibi zangır zangır* titriyor, dişleri birbirine çarpıyordu. (141- 9) (Nasıl titriyordu?)

- Fakat *bir haftadan az bir zaman içinde* hakikat *bütün teferruatıyla* meydana çıktı. (169- 28) (Ne zaman meydana çıktı? , Nasıl meydana çıktı?)

2.1.2. CÜMLE DIŞI UNSURLAR

Cümle kuruluşuna doğrudan katılmayan, dolaylı olarak cümlenin anlamına yardımcı olan, cümlenin her yerinde bulunabilen unsurlara *cümle dışı unsur* denir. Cümle dışı unsurlar; özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf tümleci gibi yüklem tamamlayıcısı değildir. Bu unsurlar sadece açıklama, pekiştirme vb. anlamlarıyla cümleye yardım eder ve cümleleri çeşitli anlam ilişkileri çerçevesinde birbirine bağlar.

Özellikleri

a. Bağlama edatları, ünlemler, ünlem grupları, hitaplar, ara sözler, açıklama cümleleri birer cümle dışı unsurdur.

- Görünüşte karanlık, *fakat* hakikatte onun gördükleri yanında değil bu fenerlerle donanmış cadde, en büyük İstanbul camilerinin kubbesinden akan avize ışıkları kaç pul ederdi? (18- 2)
- *Yahu Molla*, görüşemedik, dedi. (31- 10)
- *Oooh...* Yaşamak hakikaten doyulmıyacak kadar tatlı bir şey. (32- 21)
- *Efendim*, siz memleketin belli başlı memurlarındansınız. (45- 24)
- *Fakat* cesaretini, azmini kıramadı. (115- 15)
- *Binaenaleyh*, artık ağzını açamıyacaktı. (79- 39)
- *Ah, Muallim Efendi...* (105- 23)
- *Hattâ* bir, iki el revolver *de* atıldı. (182- 28)
- Garibi şu idi *ki* birbirlerini yeni tanıdıkları halde birçok meseleler üzerinde uzun uzun konuşup anlaşmış gibiydiler. (145- 27)

- *Aman, sakın* bunu yapma, dedi... (151- 26)

b. Ara sözle ve açıklama cümleleri de cümle dışı unsurdur. Yazılı anlatımda açıklama cümlelerinin önüne ve sonuna, iki çizgi işareti veya virgül konabilir. Açıklama cümlelerinin başında “*ki*” bağlama edatı da yer alabilmektedir.

- Rıhtımdaki – **kıyamet ve mahşer gününü düşünürken bile tasavvur edemediği** – kalabalığı, Galata ve İstanbul sırtlarında birbirinin üstüne kurulmuş, havalara asılmış gibi görünen binaları, kubbeleri bulanık gözlerinin ne çıldirtici bir ahret rüyası içinde gördüğünü hatırlıyordu. (12- 20)

- Nice korkaklar vardır ki sırf kendi arkalarından korktukları için – **en büyük kahramanlar gibi** – ileri atılırlar. (103- 30)

- Nedim hoca isminde bir softa – **ki şimdi şeriat mahkemelerinde yalancı şahitlikle geçindiğini işitiyordu** – başka birkaç arkadaşıyla beraber orta oyununa benzer bir oyun tertibetmişti. (19- 9)

c. Cümle dışı unsurların cümle içerisinde belli bir yeri yoktur. Cümlelerin başında, ortasında veya sonunda bulunabilir.

- *Evet*, bir gün bütün cihanı gölgesiyle kaplıyacak yeşil sancağın gönüllüleri bunlar mıydı? (24- 32)

- Bilirler *ya efendim*... (110- 23)

- *Fakat* bu defa Cabir Beyin kafası iyiden iyiye kızmıştı. (66- 25)

- Netice ne oldu bilir misin *Doğan Bey*? (114- 15)

- *Maamafih*, bu prensipten ayrılmamak şartıyla elimden ne gelirse... (111- 29)

- İdadi Müdürü, bu ehemmiyetsiz iptidaiye hocasının küstahlığına kızıyor, *fakat* açıktan hücumda da cesaret edemiyerek birbirini tutmaz şeyler söylüyordu. (138- 34)

- Düşün *be biraderim*... (177- 1)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESERDEKİ CÜMLE ÇEŞİTLERİ

3.1. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

Cümlenin yüklemi yargı yüklenmiş bir fiil olabileceği gibi isim de olabilir. Yüklemın isim veya fiil oluşu sadece cümlenin anlamını değil, cümlenin öğelerinin türünü ve cümle içerisindeki yerini de etkilemektedir. Cümleler yüklemlerine göre isim cümlesi ve fiil cümlesi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

3.1.1. İSİM CÜMLESİ

Yüklemi isim türünden bir kelime veya kelime grubu olan ve ek fiille (i-mek) çekime giren cümleye *isim cümlesi* adı verilir. İsimler, sıfatlar, zamirler, zarflar, edatlar ve isim hükmünde olan kelime grupları isim cümlesinin yüklemi olabilir. İsim cümlelerinde yüklem, ek fiil yardımıyla yapılırlar.

İsimler ve isim görevindeki kelime grupları, (i-mek) ek fiilin geniş zamanı, görülen geçmiş zamanı ve öğrenilen geçmiş zamanı ile çekime girerek yüklem görevini üstlenirler. i-mek fiilinin şart kipiyle çekime girmiş olan isimler genellikle temel cümlenin yüklemi olarak kullanılmaz. Kısaltma cümleleri dışında birleşik cümlenin yardımcı yüklemi durumundadır.

İsim cümlelerinde kip eki taşımayan yüklem, geniş zaman kipindedir. Geniş zaman ve diğer bazı kiplerde anlamı kuvvetlendirmek ve yükleme ihtimal anlamı katmak üzere bildirme eki (*-Dır*) de kullanılır.

Özellikleri

a. İsim cümleleri genellikle özne ve yüklem,den meydana gelir. Diğer öğeler isim cümlesinde nadir olarak görülür.

- Rasimin ölümü / Şahin Efendinin hayatta tanıdığı ilk büyük ölüm acısıydı. (194- 15)
- Bunlar, / Şahin Efendinin bilmediği, beklemediği şeyler değildi. (42- 18)
- Bütün kabahat / halifedeydi. (26- 11)
- Sağlam bir vücudu, sağlam bir kafası / vardı. (15- 5)
- Talihsiz bir adamdı. (14- 36)
- Bu / daha iyi. (198- 13)

b. “ İsim cümlelerinde zarf ve bulunma hâli ekli yer tamlayıcıları sık kullanılır” (Karahan, 2004: 97).

- Sariovada meyhane yoktu. (134- 23)
- Her yeni din saliki gibi Şahin Efendide de evvelâ eskisine karşı uzlaşmaz bir düşmanlık hissi vardı. (39- 11)
- O tarihte Kâtib-i Mesul ile Şahin Efendinin arası pek iyiydi. (151- 36)
- Gittiği yerde bir hayli Müslüman vardı. (203- 19)

c. Ek fiil geçişsiz bir fiil olduğu için isim cümlelerinin yüklemi geçişsiz olur ve nesne almazlar. “ Yükleme yapma ve yaptırma bildirmeyen bir cümlede yüklem nesneye ihtiyacı yoktur. Buna rağmen yüklemi ‘borçlu’ kelimesi olan cümleler” (Karahan, 2004: 98) nesne alabilmektedir.

İncelediğimiz eserde böyle bir örneğe rastlanmamıştır.

ç. İsim cümlelerinde yönelme ve uzaklaşma hâli ekli yer tamlayıcıları az görülmektedir.

- Fakat birinciyi yapmasına imkân yoktu. (174- 2)

d. Yapısında bulunma hâli ekli yer tamlayıcısı bulunan isim cümlelerinde özne, genellikle yüklemün önünde yer alır.

- Bununla beraber *su-i haliyle meşhur olan bu adamı galiba kasabada Şahin Efendiden fazla tanıyan da pek az kimse vardı. (134- 17)*
- Sonbaharda bir gece Sarıovada *tüyler ürpertici bir vaka oldu. (130- 14)*

e. “ *En çok kullanılan isim cümleleri, çeşitli kiplerdeki ‘var’, ‘yok’ isimlerinin yüklem olduğu cümlelerdir*” (**Karahan, 2004: 99**).

- Ateş, her tarafını sardığı için yanıp kül olmasını beklemekten başka yapılacak iş *yoktu. (131- 18)*
- Üç yüze yakın talebesi, sekiz hocası *vardı. (57- 15)*
- Sarıovayı Tanrının gazabından korumak için bundan başka yol *yoktu. (133- 28)*
- Yüzünde kalın bir peçe *vardı. (105- 8)*
- Ölenler arasında Şahin Efendinin tanıdıklarından birçok kimseler *vardı. (194- 24)*

İsim cümlelerinde yüklem, bir kelime veya kelime grubu olabilir ve ek fiilin değişik zamanlarıyla yapılırlar. Eserden alınan bazı örnekler aşağıdadır:

Geniş Zamanla Yapılanlar

Geniş zaman kipinde ‘i-’ fiili olan ek fiil ve zaman eki düşer, sadece şahıs ekleri kalır. 3. tekil ve çoğul şahısları ‘-dır/-dir’ bildirme ekiyle yapılır. Bu bildirme eki de genelde düşer ve yazılmaz.

- Kim *var* orada? (**5- 32**)
- *Darülmualimînin bu sene mezunlarındım. (6 – 13)*

- İstanbul *yok*. (6 – 21)
- Hani bir sekiz, on elli ahtapotlar *vardır...* (7 – 11)
- Hiçbiri kendine düşen yerden *memnun değil*. (7- 17)
- Oğlum, evlâdım, nûr-i aynım, biz, keenne *sizin pederleriniz makamundayız*. (7 – 36)
- Size isabet eden yer *aranmakla bulunmaz bir yerdir*. (7 – 38)
- Ahalisi *melek gibi insanlardır*. (8 – 1)
- Taşradaki memuriyetlerin en kötüsü fikr-i âcizanemce *İstanbuldakilerin en iyisinden daha iyidir*. (8 – 29)
- İstirhamım *çok basit*. (9 – 11)
- Neresi olursa olsun *razıyım*. (9 – 11)
- Ne halâvetli bir nâtıkan *var*. (9 – 24)
- Sarıova *çok mübarek bir kazadır*. (10 – 7)
- Onun fikrince insanlar, yalnız yaptıkları işten, düşündükleri şeyden *değil*, gördükleri rüyadan bile *mesuldürler*. (21- 28)
- Bunlar *derin bahislerdir...* (31 – 25)
- Yaşamak hakikaten *doyulmıyacak kadar tatlı bir şey*. (32 – 21)
- Bu nevi bilgileri iyi hazmetmenin neticesi olarak insanda doğacak kanaat hiç şüphesiz *kanaatlerin en iyisidir*. (39 – 28)
- Bahusus bugün *kasabamıza henüz gelmiş bir muhterem misafirimizsiniz*. (44 – 3)
- Bunlar da şüphesiz *çok mühim*, hattâ *birinci derecede şeylerdir..*(48 – 16)

▪ Hepsi *müderris Zühtü Efendinin emeline körükörüne alet olan oyuncaklardır.* (55 – 18)

▪ Bu, her halde pek *ümit verecek bir şeydir...*(57- 28)

▪ Bu hususta onların kabahatleri *yoktur...* (146 – 11)

Görülen Geçmiş Zamanla Yapılanlar

▪ Hafif çiçekbozuğu bir yüzü, ince, kara bir sakalı *vardı.* (6- 3)

▪ İstanbulda *son günüydü.* (11- 11)

▪ Karaya çıktığı zaman uykusuzluktan, yorgunluktan, açlıktan *yarı ölmüş gibiydi.* (12 – 18)

▪ Buna mukabil bina, Anadolu'dan ilk geldiği gün nasılsa yine *öyle idi.* (14 – 8)

▪ Aşağı katta loş koridorun içinde aralık bir kapı *vardı.* (14- 21)

▪ *Talihsiz bir adamdı.* (14- 36)

▪ Yıllarca süren bir facianın sahnesi şu loş koridorun dibinde *aralık kapısı görünen küçük taş oda idi.* (14 – 38)

▪ Şahin Efendi, *memleketinde, açık güneş altında toprakla, çamurla oynuyarak büyümeğe başlamış bir köylü çocuğuydu.* (15 – 3)

▪ *Sağlam bir vücudu, sağlam bir kafası vardı.* (15 – 5)

▪ Medresesindeki hocalar arasında bir Hacı Fettah Efendi *vardı.* (15 – 34)

▪ Fakat bu rüyada garip bir sirayet hassası *vardı.* (16 – 4)

▪ Fakat onun için *böyle değildi.* (16 – 28)

▪ İhtiyar Hacı Fettah, öldüğü gece yatağının yanında bekleyenler arasında Şahin de *vardı.* (16 – 36)

- Medresenin biraz ötesinde kalabalık bir piyasa caddesi *vardı*. (17 – 32)
- Hocaya ve kitaba mâsum bir emniyeti *vardı*. (18 – 9)
- Fakir taraflarına gelince, bu da dağdaki çobanınkinden *pek farklı değildi*. (18 – 22)
- Erkek rolünü yapan softa, *iri bir adamdı!..* (19 – 33)
- Sesi gibi yüzü de *güzeldi*. (20 – 13)
- Aralarında bu Hafız Remzi de *vardı*. (20 – 29)
- Mecit Molla, *saray imamlarından birinin oğlu idi*. (22 – 22)
- Vücudu *ter içinde idi*. (52- 14)

Öğrenilen Geçmiş Zamanla Yapılanlar

- Sokaklar evliya kandilinden *şenlik gecesi gibiymiş*. (10 – 12)
- Babasıyla üç erkek kardeşi *denizci imişler... (20 – 39)*
- Ne *varmış* bu havada? (21- 3)
- Fransada meşhur bir ‘Alan Kardek’ müessesesi *varmış... (87 – 33)*
- Uzun ilmî tecrübeler ve tetkikler neticesinde ruh hakkında birçok hakikatlere *varmış... (87- 34)*
- Mademki *hacer, şecer kabîlinden bir mahlûk imişim... (88 – 3)*
- Ayağında demir çarıkla, elinde bir asâ, sırtında kocaman bir torba *varmış*. (132 – 29)
- Yangın, *bir kaza değil, bir kast eseriymiş!* (133 – 3)
- Benim aklıma Hayrettin Haydar geliyor amma o da galiba Hacı Eminin kızına *talipmiş... (155 – 29)*

▪ Fakat gerek orduya, gerek Hristiyan ahaliye karşı küçük bir yolsuzluk olursa iş *fena imiş...* (189- 17)

▪ Çarşı, hemen baştan başa *kapalıymış...*(187- 32)

Şart Kipiyle Yapılanlar

Bunlar, genel olarak temel cümleye bağlı yardımcı cümleler yaparlar.

▪ Ne muradınız *varsa* versin. (105 – 18)

▪ Eyüp Hocanın softalar ve ahaliden mürekkep nasıl bir partisi varsa bunun da bu doktorlardan mürekkep bir partisi *vardır*. (113 – 9)

▪ Sarıoavayı kurtarmak için benim yapacağım bir iş *varsa* göster... (191- 17)

3.1.2. FİİL CÜMLESİ

Yüklemi çekimli bir fiil olan cümlelere *fiil cümlesi* denir. Fiil cümlesinin yüklemi, bildirme kipleri olabileceği gibi dilek kiplerinden herhangi biri de olabilir.

Geçişsiz fiillerle kurulmuş cümlelerde nesne bulunmazken geçişli fiillerle kurulmuş cümlelerde cümlenin bütün öğeleri (özne, nesne, zarf, yer tamlayıcısı ve yüklem) bulunabilir.

▪ Kasabada günden güne artan dinsizlik ve ahlâksızlık karşısında(zt)/ Kelâmi Baba(ö)/, artık(zt)/ *gazaba gelmişti*. (131- 2) (gazaba gel-: geçişsiz fiil)

▪ Müderris Zühtü Efendi(ö), / Cabir Beyi(n)/ şiddetle(zt)/ kolundan(yt)/ *çekt*(y). (59- 32) (çek-: geçişli fiil)

Yüklem görevinde olan fiilleri, basit ya da birleşik zamanlı oluşlarına göre iki grupta inceleyebiliriz:

A. Yükleme Basit Çekimli Fiillerle Kurulanlar

Haber Kipleri

Görülen Geçmiş Zamanla Kurulanlar

- Kendisini bir zaman çaresiz bir hükme razı olan, yorgun bir teslimiyetle öleceği saati bekleyen bir idam mahkûmuna *benzetti*. (33 – 7)
- Bir gece *kaybettik*. (64- 36)
- İki gün uğraşarak bu makaleye bir cevap *yazdı*, gazeteye *götürdü*. (116 – 22)
- İlk evvel yerli bir bakkal ağzından işittiği bu rivayet Şahin Efendiyi derin derin *düşündürdü*. (133- 7)
- Sonra yavaş yavaş medreseden *çıktı*. (33 – 1)
- Onu görünce ısırmağa hazırlanmış yırtıcı bir hayvanın dişlerine benzeyen sivri, uzun dişleriyle *güldü*. (13 – 30)

Öğrenilen Geçmiş Zamanla Kurulanlar

- Bir şapka *eksik kalmış*. (13 – 32)
- Hocam, sen müsabakada *ikinci gelmişsin*. (36 – 33)
- Ne yapalım resmi yaparken yanlış *çizmişiz...* (64 – 11)
- Bu biçare buraya galiba yeni *gelmiş*. (120 – 14)
- Kasabanın şimdilik ismi zikredilmeyen dört ehemmiyetli kimsesi Mutasarrıfa *müracaat etmişler*, yine şimdilik isminin zikredilmesi doğru olmıyan bir şahıstan şüpheleri olduğunu *söylemişler*. (133 – 34)

Şimdiki Zamanla Kurulanlar

- Bir kötü bağdan mahsul almak için dünya kadar emek *sarf ediyoruz*. (52 – 28)
- Ancak içeride bir dede var ki bir elinde yeşil bayrağı, öbür elinde sopası, duvarın arkasında *bekliyor*. (71 – 20)
- Yüreğimizin acısı bizi bazan haksız ve bedbin yapıyor, softalığın milleti baştan başa çürüttüğünü *söylüyor*. (76 – 28)
- Bedri, artık mektepten *ayrılıyor*. (94 – 33)
- Halim yok efendi, ayaklarım *tutmuyor*... (124 – 27)

Gelecek Zamanla Kurulanlar

- O halde ne *yapacağız?* (125 – 34)
- Şayet işin içinde teşvik falan olduğu tebeyyün ederse şedit icraatta bulunmak *lâzım gelecek*... (137 – 12)
- Şimdilik sırf kendi mesleğime ait işlerle *meşgul olacağım*. (192 – 17)
- Kimse artık ona *ilişemeyecek*. (72 – 2)

Geniş Zamanla Kurulanlar

- Yarın, öbür gün ona bir isim *takılır*, belki küçük bir türbe *yapılır*. (72 – 2)
- Ben, aydınlık diye ona *derim* ki, beş, altı saat sonra doğacak gün gibi her yeri, her köşeyi *berrak bir mücevher ışığına boğar*... (57 – 2)
- Talebemin kısm-ı âzamını mektebinizden gelen çocuklar *teşkil ederler*. (48 – 11)
- Yaşayan *görür*. (13 – 39)
- Allah o günleri de *gösterir* inşallah. (13 – 16)

Dilek Kipleriyle Kurulanlar

İstek Kipiyle Kurulanlar

“Birinci şahıslarda emir ve istek şekilleri karışmıştır.” (Ergin, 2000: 311)

Onun için bunlara emir-istek kipi de denebilir.

- Bak, şimdi bir de bendeniz *tarif edeyim*. (5 – 19)
- İşini *bitireyim*. (10 – 22)
- Çabucak *emrini çıkartayım*. (10 – 22)
- Ne *yapalım?* (21 – 37)
- Elverir ki varlığımı *duyayım*... (28- 32)
- Eh, biz de *yollanalım*. (31- 6)
- Yahut daha iyisi haydi seninle Beykoz paçası yemeğe *gidelim*... (32- 22)
- Hele bir kere plânımı *tertibedeyim*. (72 – 16)
- Bir yolunu bulup seni oraya *müderris yapalım*. (79- 11)

Şart Kipiyle Kurulanlar

Gerçek şart bildirenler yardımcı yüklem yaparlar, istek bildirenler temel yüklem yaparlar.

- Binaenaleyh hemnev’imize bir hizmet etmek *istiyorsak* onlara bu kısa hayatı insanca bir tatlılıkla geçirtmenin çaresini bulmalıyız. (39- 2)
- *Korkup kaçarsan* peşini bırakmaz. (103- 38)
- Türk olmıyan *Müslümanları tutarsanız* diyanetperversiniz. (87- 9)
- Peki, ya efkâr-ı umumiyedeki galeyan *artarsa?*.. (104 – 13)

Gereklilik Kipiyle Kurulanlar

- *Aç olmalısın. (32 – 24)*
- *Zihinleri az çok kapalı kalmağa mahkûm olan bu çocukları fazla zorlamamalı.*

(39- 26)

- *İnsan, açık düşünmeli, açık söylemeli... (40 – 2)*
- *Demek ki onlara karşı açtığım bu mücahede ben de aynı silâhla dövüşmeliyim. (58 – 14)*

Emir Kipiyle Kurulanlar

- *Şüphelerimin vâhi olduğunu bana mukni delillerle ispat edin. (28 – 28)*
- *Şu İstanbul sevdasından vazgeçin. (7 – 37)*
- *Hemen harcırahınızı alıp makam-ı memuriyetinize gidin. (7 – 37)*
- *Allah ömürler versin. (10- 23)*
- *Yolun açık olsun. (14 – 2)*
- *Sen ona değil; sana, bana hayıflan. (23 – 37)*
- *Tecdîd-i iman et habîs... (28 – 19)*
- *Hemen Allah muinin olsun. (31- 37)*
- *Dediğim gibi ye, iç. (32 – 16)*
- *Heriflerdeki kurnazlığa bak. (71- 16)*

B. Yükleme Birleşik Çekimli Fiil Olan Cümleler

Hikâye Birleşik Çekimiyle Kurulanlar

Eserde çok fazla örneği yer almaktadır.

- Sular dudaklarının kenarından boğazına, göğsüne *sızıyordu*. (125 – 6)
- Sarıovadaki üç, beş fen adamını tabîi birer müttefik olarak *kabul etmişti*. (112 – 6)
- Belediye reisinin sağında mutasarrıf Aziz Bey, solunda şal yelekli ihtiyar bir müderris *oturuyordu*. (45 – 30)
- Ölüm tehlikesine uğrıyan bir hayvan da ancak böyle heyecanlar ve hareketlerle *çırpınırdı*. (28 – 36)
- Çocuk, fırsat buldukça yine eski arkadaşlarıyla kırlarda dolaşmağa *gidiyordu*. (16 – 25)
- Karşılarındaki yokuşun üstünde bir evliya türbesi vardı ki yattıkları yerden *görünürdü*. (56 – 20)
- Eserini meydana getirmek için muhtacolduğu müspet fikirli ve temiz emelli müttefikleri fen adamları arasında daha kolay *bulabilecekti*. (65 – 3)
- Onların hilelerine bazan o da hile ile *mukabele ediyordu*. (108 – 5)
- Bununla beraber nedense ona açıktan açığa sataşan *olmuyordu*. (140 – 1)
- Kadın, çok perişan bir vaziyetteydi, bol siyah çarşafının içinde kıvrandığı *görülüyordu*. (161 – 14)
- Söz sırası nihayet müdafaa vekili İhsana *gelmişti*. (164 – 22)
- Şahin Efendi, verecek cevap bulamıyarak hayretle onun yüzüne *bakıyordu*. (205 – 26)
- Tahkikatın uzun süreceğini ve birçok engellerle karşılaşacağını *zannediyorlardı*. (169 – 27)

Rivayet Birleşik Çekimiyle Kurulanlar

Hikâye birleşik zaman kadar çok kullanılmamış, nadir olarak kullanılmıştır.

- Mekteplere gelen minimini iptidai talebelerine sarık *sardırırlarmış...* (10 – 16)
- Sabah vakitleri nazeninler yüzde elli *tenzilât yaparlarmış.* (13 – 17)
- ‘Ne varmış bu havada?’ diye inatlarına denize çıkarlar ve bir daha geri *dönmezlermiş.* (21 – 3)
- Gûya medresede himmeti hazır, nazır olsun, evliyadan büyük bir zat *yatıyormuş...* (65 – 28)

Şart Birleşik Çekimiyle Kurulanlar

- Eğer o pek *hoş olmazsa* yersin, içersin. (31 – 31)
- Doğrusunu söylemek *lâzım gelirse* onun Darulmuallimîndeki fesli talebeyi de pek gözü tutmamıştı. (38 – 10)
- Belediye reisi paşa, bu programı tamamiyle *tatbik ederse* Evkaf müdürüne iş kalmıyacak... (50- 12)
- Talebeye gelince, bu üç yüz çocuk içinden her yıl istediğim gibi on tane *çıkabilirsem;* sekiz, on yıl içinde, hak ve hakikatın kuvvetiyle, Sarioavada, şöyle böyle ses çıkaracak, müderris Zühtü Efendinin yıldızını az çok karartacak bir nesil yetiştiririm. (57 – 30)
- “İsminin mutlaka bir kuş ismi olmasında *ısrar edersen* seni Doğan diye çağırayım” demişti. (62 – 34)
- ...türbe kandilleri *sönerse* karanlık basar. (77 – 8)
- Yüzde bir ümile Şahin Efendi partiyi *kazanırsa* ulema sınıfına, aslına rücu etmiş olacaktı. (79 – 38)

C. Fiilin Yapısına Göre Fiil Cümleleri

Yüklemi Basit Fiil Olan Cümleler

- Milletin asıl büyük bir kısmı bu komiser Kâzım Efendiye *benziyor*. (76 – 36)
- Anadoludan sarıkla *geldim*, fesle *gidiyorum*... (13 – 33)
- Şahin Efendinin bu ve buna benzer kurnazlıkları sayesinde sarıklı çocukların sayısı yarıya *indi*. (84 – 37)
- On gün evvel *dönmüş*... (169 – 16)
- Yunan ordusu o gece Sariova kapılarına kadar *geldi*. (181 – 1)
- Baş taraflarda, hiç sevmediği birtakım softaların arasında, kendi ismini *gördü*.
(189 – 34)

Yüklemi Türemiş Fiil Olan Cümleler

- Alil bir ihtiyar ninenin elini tutmak, onu sevindirmek ümidi ona düşman kokusunu ve anasının, babasının, kardeşlerinin ayrılığı acısını tamamiyle *unutturuyordu*. (180 – 8)
- Fakat ertesi sabah kasabanın her köşesinde, her ağızdan şöyle bir rivayet *işitildi*. (165- 8)
- Sağ dizkapağıyla sol bileğinden hafifçe yaralandı ve bundan daha ehemmiyetli olarak da şalvarının paçası *yırtıldı*. (129 – 15)
- İçindeki sevinç, ona hakikaten yorgunluğunu *duyurmuyordu*. (65 – 1)
- Çamaşırım *ykanır*, söküklerim *dikilir*. (37 – 14)
- Karanlık sokak ağızlarında kadın yığınları *görülüyordu*. (140 – 17)

▪ Müderrisler ve hocaların ileri gelenleri bir türlü softaları *yatıştırıyorlardı*. (60 – 19)

▪ Sonra, işleri bitince balon gibi söndürüp bir köşeye *fırlatır*. (61 – 18)

▪ ... dördü de inatları yüzünden denizde *boğulmuşlar*. (20 – 39)

Yüklemi Birleşik Fiil Olan Cümleler

▪ Zeynel hoca, Şahin Efendinin sarığı çıkarmasını *affedememişti*. (13 – 29)

▪ Çok kere yaşlı dulları, tecrübesiz genç kızlara ve kadınlara *tercih ederdi*. (20 – 19)

▪ ... Şahin Efendi'nin elini sıkarak *tebrik etti*. (108 – 19)

▪ Şahin Efendi, Eyüp hocanın bir entrika çevirmek istediğini daha o gün *hissetmişti*. (79 – 22)

▪ Belediye Meclisi bir hafta sonra Necibin projesini *kabul ediyordu*. (65 – 6)

▪ Nihat Efendiyi merasim-i mahsusa ile hapis haneye getirmek için bir alay *tertibedilmişti*. (140 – 38)

▪ Bir kötü bağdan mahsul almak için dünya kadar emek *sarf ediyoruz*. (52 – 28)

▪ İdadi Müdürüyle Nihat Efendiyi sadece *davet etti*. (163 – 6)

▪ Böyle zamanlarda onlardan beklenen şey böyle her zulme, her harekete miskin miskin 'Eyvallah' deyip *boyun eğmek miydi?* (25 – 34)

▪ Talebenin inadı yüzünden hafazanallah bir mesele çıkacak diye *ödüm kopuyordu*. (78 – 22)

▪ Hâfız Eyübün Şahin Efendiyi esasen *gözü tutmamıştı*. (78 – 33)

▪ Somuncuoğlu müderrislerinden daha başka kimselere, İstanbulun mâruf kelâm ulemasına birer birer *başvurdu*. (28 – 23)

- Deli Necibe daha şimdi, söz söylerken gelen bu fikir, onun beynini bir yangın alevi gibi birdenbire *sarıvermişti*. (151 – 16)
- Fakat artık açıktan açığa harb ilân etmesini *bekliyebiliriz*. (78 – 31)
- Şahin Efendi, karakola inen caddeye saparken bir araba gördü ve hayretinden olduğu yerde *donakaldı*. (188 – 13)

Bazı cümlelerde ‘-dır/ -dir’ bildirme eki, çekimli fiilin üstüne gelerek kuvvetlendirme veya ihtimal bildirmiştir.

- Sarıovanın etrafını çeviren düşman bir, iki saate kadar kasabaya *girecektir*. (185 – 6)
- Bu ise bizlerin nâçiz gayretimizle *olacaktır*. (82 – 32)
- Daha ne istediğini bilecek yaşa *gelmemiştir*. (97 – 19)
- Cenab-ı Hak, herkesin rızkını bir yüzden *halketmiştir*. (110 – 39)
- Olabilir ki bu kadın, sana *tutulmuştur*. (121 – 38)
- Aramızdaki su-i tefehhüm artık *zail olmuştur*. (129 – 32)

3.2. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

Cümlede yüklem diğer öğelerden sonra gelmesi bir kuraldır. Öğeler, cümle içerisindeki dizilişlerine göre genel olarak şöyle bir sıra takip eder:

Özne + Zarf Tümlenci + Yer Tamlayıcısı + Nesne + Yüklem

Ancak temel unsur olan yüklem cümle içindeki bu yeri, çeşitli sebeplerle değişebilmektedir. Bu nedenle cümleler, yüklem sonda bulunup bulunmamasına göre düz cümle ve devrik cümle olarak ikiye ayrılmaktadır.

3.2.1. DÜZ CÜMLE

Cümlelerin temel ögesi olan yüklem, genellikle cümle sonunda yer almaktadır. Yüklemi sonda bulunan cümlelere, *düz (kurallı) cümle* denir. Türkçenin cümle yapısına göre yüklem, diğer cümle öğelerinden sonra gelmektedir. Genel olarak dikkat çekilmek, önemle belirtilmek istenen öge, yükleme en yakın olan ögedir. Böyle cümlelerde cümle vurgusu da bu öge üzerinde bulunur.

İncelenen eserden seçilen bazı düz cümle örnekleri:

- Meşakkatli bir dağ seferine çıkıyormuş gibi arkasına yakası kürklü bir avcı elbisesi, uzun bacaklarına parlak çizmeler *giymiş*, eline gümüş saplı bir kamçı *almıştı*. (50- 20)
- Hayatının en ehemmiyetli gününü yaşadığı için o gün parayı, pulu *aramıyor*; bir hovarda mirasyedi cömertliğiyle *hareket ediyordu*. (11- 24)
- Bu medreseler meselesinde mürtecilerle bir fikirde olmanıza hayret ediyorum, *dedi*. (54- 21)
- Şahin Efendi, bu ihtiyatta ne kadar haklı olduğunu sonradan *anladı*. (83- 32)
- Nihat Efendi, başı şimdi daha ziyade ağrıyormuş gibi, parmaklariyle şakaklarını sıkarak öksüre öksüre *devam etti*. (146 – 35)
- Bir akşam, ortalık karardıktan sonra bir eline bohçasıyla birkaç kitabını, bir eline toprak testisini *aldı, mezarlık yolunu tuttu*. (207- 18)
- Bereket versin Mecit Molla *yetişmişti* de çocuğu softanın elinden *kurtarmıştı*. (22- 17)
- Çocuğun ilk tahsilini bitirmesine bile *lüzum görmüyor*; başına bir yeşil sarık sararak memleketinin medresesine *gönderiyordu*. (15- 12)
- Vaktiyle Yeniçerileri topa tutan hükümet, bugün de icabederse bu binayı topla yıkmağa *kadirdir*. (66- 33)

- Başmuallim, bir sabah, odasında ders cetvelini değiştirmekle uğraşıyordu. (94- 29)
- Eyüp Hoca partisi Bedri meselesinde bütün kuvvetlerini topluyarak tek cepheden hücum etmiş, bunda muvaffak olmayınca tâbiyeyi değiştirmişti. (118- 1)
- Afif Efendi, mektebin iki sarıklı mualliminden biriydi. (126- 26)
- Cenaze, kapıdan çıkarılmış, cemaat küçük hâfızı iyi bildiğini söylemiş, ona hakkını helâl etmişti. (91- 20)
- Sana, bana benzemez nice mütefekkirler bu umman içinde boğulup gitmişlerdir. (31- 26)
- Müdür, acaba hakikaten böyle mi düşünüyordu? (49- 23)
- Büyük memurlar ve eşraftan bir kısmı bin zahmetle kalabalığı yarararak telgrafhaneye girdiler. (174- 8)
- Fakat suratlarını görmeğe tahammül edemiyorum. (198- 10)
- Miskinlik, uyuz gibi hastalıklara tutulanlar bu kerevetin üstünde bir kere yattıkları gibi Allahın izniyle bir hafta içinde tertemiz olurdu. (131- 37)
- Bu nevi bilgileri iyi hazmetmenin neticesi olarak insanda doğacak kanaat hiç şüphesiz kanaatlerin en iyisidir. (39- 28)
- Fakat bu rüyada garip bir sirayet hassası vardı. (16- 4)

3.2.2. DEVRİK CÜMLE

Yüklemi sonda bulunmayan cümlelere devrik cümle adı verilir. Yüklemden önce bazı kelimeler getirilse de özne, nesne, yer tamlayıcısı gibi bazı öğelerin yüklemden sonra getirilmesiyle devrik cümle meydana gelir. Konuşma ve şiir dilinde nesirlerden daha çok kullanılan devrik cümle, bir anlamı kuvvetlendirme, pekiştirme ve şiirde ahengi sağlayabilmek amacıyla kullanılmaktadır. Devrik cümlelerde yüklem, bütün unsurlardan önemli hale gelmiştir. Heyecanlar ve duygular, iradenin

önüne geçmiştir. “ *Devrik cümleye yönelmenin en önemli sebebi anlatıma bir duygu değeri kazandırmaktır*” (Aktan, 2009: 127).

- *Atalım çöplüğe bu mütefessih zihniyetleri. (85 – 26)*
- *Neden icabetti bu, İmam Efendi? (95- 7)*
- *Onu senin dadandırdığını söylediler bana. (127- 37)*
- *Allah gösterdi bize bir ikinci defa muhacirlik felâketini... (176 – 16)*
- *Yaktı ateş üzerinde koyun kebabı kızartır gibi... (50 – 39)*
- *Uyanalım artık bu gaflet uykularından. (51 – 11)*
- *Ana kuzusu müslüman yavrucağızlarını taktı böyle şişlere... (50 – 38)*
- *Hâsılı, herkes, onu severdi; hocalar züht ve takvası, dervişler kalenderliği ve kasideleri, keyif ehli eşraf neşesi, kibarlar tevazuu, fakirler nezaket ve şefkati için... (110- 8)*
- *Bunların uğruna yanıp yakılanlara, kendilerini öldürenlere gülüp kızıyorum amma pek haksız değiller galiba... (120- 1)*
- *Olamaz, dedi, haydi, gideceğin yer nihayet iki, üç dakikalık... (124 – 31)*
- *Anlamıştır dostunu, düşmanını. (51 – 20)*
- *Al bu vazifeyi diyorum sana... (190 – 10)*
- *Gelelim şimdi asıl meseleye ... (189 – 12)*
- *Beni görünce ne sevinecek fakir hatuncuk. (180 – 6)*
- *Kendini de, günahsız birtakım zavallıları da yaktı kara kara... (177 – 21)*
- *Bu kadar bedbin olma Nihat Efendi! (148 – 14)*

3.3. ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER

Bir cümle ifade edilirken farklı anlam özellikleri ortaya çıkar. O yüzden cümlelerin anlam yönünden en temel özelliği olumluluk veya olumsuzluktur. Ancak olumlu ve olumsuz cümleler, ayrıca soru anlamı da taşıyabilir. Cümlelerin temel anlam özellikleri dikkate alınarak olumlu, olumsuz ve soru cümleleri üzerinde durulmuştur.

3.3.1. OLUMLU CÜMLE

Hükmün veya dileğin gerçekleştiğini ya da gerçekleşeceğini anlatan cümlelere *olumlu cümle* denir. Bu cümlelerin yüklemeleri isim cinsinden veya fiil cinsinden olabilir. “ *Yüklemi dönüşlü fiil olan cümleler ile isim cümlelerinde oluş, öteki cümlelerde ise yapma, yapılma söz konusudur*” (Aktan, 2009: 118).

3.3.1.1. Olumlu İsim Cümleleri

Yüklemi isim cinsinden bir kelime veya kelime grubundan oluşan, olumlu yargı bildiren cümlelere *olumlu isim cümlesi* denir.

- Nitekim, biraz evvel Maarif Müdürüne ateş püskürten sebep de yine *o idi*.

(102 – 27)

- Bu yangın, Sarıovanın büyük bir felâkete uğrayacağına *işaretti*. (131 – 1)
- Hain muhaliflerin meydanı boş bularak bir fesat çevirmelerine mâni olmak, kasabanın iâşesine nezaret etmek, yiyecek, içecek, girecek, çıkacak, geçecek, kalacak için vesika teşkilâtı yapmak *lâzımdı*. (171 – 7)
- Gittiği yerde bir hayli Müslüman *vardı*. (203- 19)
- Hali üzere bırakılırsa büsbütün yıkılmak tehlikesi *vardı*. (74 – 12)
- Zühtü Efendi maarif nâzırı olmağa *lâyık bir adamdır*. (47 – 9)
- Aşağı katta loş koridorun içinde aralık bir kapı *vardı*. (14 – 21)

▪ Oğlum, evlâdım, nûr-i aynım, biz, keenne *sizin pederleriniz makamındayız.* (7 – 36)

▪ Çocuğun başında yeni bir sarık *vardı.* (94 – 31)

▪ Fakat ayyaşlığı ve derbederliği *muhakkaktı.* (134 – 21)

3.3.1.2. Olumlu Fiil Cümleleri

Yüklemi olumlu fiil olup bir hareketin, oluşun ve kılışın yapıldığını ya da yapılacağını anlatan cümlelere *olumlu fiil cümlesi* denir.

▪ Eskilikten çökmek üzere olan medreseyi destekler, payandalarla tamir edersek onu daha senelerce *başımıza belâ ederiz.* (55 – 27)

▪ Bedri, arasıra mektepten kaçır, başka mekteplere devam eden birkaç yaramaz mahalle arkadaşıyla kırlarda gezmeğe *giderdi.* (94 – 23)

▪ Şahin Efendi, havadan karanlık ve korkunç bir suikast kokusu alıyormuş gibi dehşet içinde hocayı *dinliyordu.* (127 – 29)

▪ Dokuz, on yaşlarında biri kız, biri erkek iki kardeş gördü ki tek tekerlekli minimini arabalardan birinde bir battaniyeye sarınmış hasta ve zayıf bir kadın *taşıyorlardı.* (178 – 22)

▪ Araba, onu Sarıovadan yarım saat uzaktaki derenin kenarına *bıraktı.* (202 – 1)

▪ Bu dakikada kim ele geçerse kalabalığın hesabını vermeğe *mecebur tutulurdu.* (142 – 31)

▪ Maarif Müdürüyle Mutasarrıfın bu kadar açık bir hakikati anlamıyacak kadar cahil ve kafasız olmadıklarını o da *biliyordu.* (103 – 22)

▪ Müderris Zühtü Efendi köşedeki koltuğunda tavus gibi kabarıyor, hazzından *ağzı kulaklarına varıyordu.* (82 – 25)

▪ Şahin Efendi, arkadaşını bu kadar ümitsiz görünce *canlandı.* (71 – 4)

Bazı cümleler, yapılarında şekil bakımında olumsuz unsurlar taşımalarına rağmen anlamca olumlu olabilirler.

3.3.1.3. Şekil Bakımından Olumsuz Anlamca Olumlu Cümleler

Yapısında herhangi bir olumsuzluk unsuru taşıyan cümleler, ‘*değil*’ kelimesi veya ‘*yok*’ ismi ile birleştiğinde olumlu bir anlam kazanabilir. İki olumsuz unsur, bir cümlenin anlamını olumlu hâle getirebilmektedir.

- Sözlerinden bir kısmı bana da *mülâyim gelmiyor değil* Necip... (192 – 20)
- Sonra, bu adamlar, zekâ ve malûmat gibi insanlık gururundan da elbet büsbütün *nasipsiz değillerdir*. (103 – 32)

Yapısında herhangi bir olumsuzluk unsuru bulunan bazı cümleler, soru yoluyla olumlu bir anlam kazanabilirler.

- Halbuki hastalık, ihtiyarlık, yoksulluk gibi sebeplerle geride kalan biçareler her zamandan ziyade şimdi akli başında hâmilere *muhtaç değil miydiler?* (179 – 13)
- Zaten bu ayyaş, serseri herifi mektepten *atamamamızın sebebi bu değil mi?* (138- 2)
- Medreseyi ıslah demek eski şekliyle yaşamasına imkân kalmıyan softayı kuvvetlendirmek, daha yeni aletlerle silâhlandırmak *demek değil midir?* (54 – 35)
- Kul *kusur etmez olur mu?...* (64 – 12)
- Evet, dilimin, duygularımın benden sonra yaşaması, hattâ mümkünse bugünkü arzularımın hakikat haline gelmiş olması benim için bir dereceye kadar başka insanlarda yaşamağa devam etmek *sayılmaz mı?* (40 – 28)
- Fakat başta sarığı atarsa bu elbiseler, bu pabuçlarla talebeden ziyade dilenciye *benzemiyecek miydi?* (37- 35)
- Bu takdirde ruhun ebedî hayatından da ümit kesmek *lâzım gelmez miydi?* (27 – 16)

▪ Yüz sene sonra bu sokakta yine benim dilim konuşulur, karşıdaki denizde yine benim bayrağımı taşıyan gemiler dolaşırsa kendimi daha az mahvolmuş *sayamaz mıyım?* (40- 25)

▪ Evet, hattâ ben, ömrümün en güzel yıllarını bir karanlık ve rutubetli medrese hücrelerinde çürütmüş eski sofa bile *böyle değil miyim?* (77 – 31)

▪ Benim yerime bana benzeyen, benim gibi düşünen, benim gibi duyan ve söyleyen insanlar bırakırsam bu, beni acaba bir dereceye kadar *müteselli etmez mi?*

(40- 23)

‘*Dan başka*’ kalıbı ‘*değil*’ edatı ile birlikte kullanıldığında cümleyi olumlu cümle yapar.

▪ Bu, âdi bir zümre gayretkeşliğinden *başka bir şey değildir...* (109 – 1)

▪ Onlar da medresenin bir parçasından *başka bir şey değildi.* (35 – 6)

▪ Hafife çocuklara gelince, onlara karşı duyduğu his de yine merhametten *başka bir şey değildi.* (118 – 37)

3.3.2. OLUMSUZ CÜMLE

Hüküm veya dileğin gerçekleşmediğini ya da gerçekleşmeyeceğini anlatan cümlelere *olumsuz cümle* denir. Böyle cümleler yapmama, yapılmama, olmama bildirir. Olumsuzluk, fiil cümlelerinde *-mA* ekiyle yapılırken isim cümlelerinde *değil* kelimesiyle veya *yok* ismiyle yapılır. Olumsuz cümlelerin yüklemi isim soylu veya fiil olabilir.

3.3.2.1. Olumsuz İsim Cümleleri

Bir nesnenin, bir niteliğin var olmadığını, bulunmadığını anlatan cümlelere *olumsuz isim cümlesi* denir. ‘*Yok*’ ismi, ‘*değil*’ kelimesi, ‘*ne....ne*’ bağlacıyla isim cümleleri anlam olarak olumsuz yapılırlar.

▪ İstanbul *yok.* (6- 21)

- Fakat *softalarla uğraşacak yaradılıştaki bir genç değildir. (10- 36)*
- Sonra, sırtına giyecek temiz bir elbisesi *yoktu. (37 – 33)*
- Ben, *ne âlimim, ne de bir siyaset adamıyım... (52 – 21)*
- Ancak yazdıklarımızın yalnız gazete kâğıtlarında ve takdirkârlarımızın ruhlarında kalması *kâfi değildir. (82 – 29)*
- Bununla beraber bu emsalsiz saadetin mertebesini takdir edemiyen yalnız *ihhtiyar imam değildi. (91 – 17)*
- Binanın muhafazasını sopalı evliyalara terkeden softaların artık kimseden pervaları *yoktu. (73 – 5)*
- Fakat hastalık, sandığımız kadar *derin ve geniş değil... (76 – 29)*
- Bu bakımdan ciddî bir iş görebilmelerine imkân *yoktu. (88 – 35)*
- Fazla olarak akşam karanlığı da iyiden iyiye bastırıldığı için çehresini fark etmek *mümkün değildi. (105 – 8)*
- Emir Dedeye kaydettirilecek çocuk, hâlâ görünürlerde *yoktu. (120 – 35)*
- Namusum hakkı için sen *zannettiğim kadar çirkin değilsin... (121 -28)*
- Ben, bu işlere *alışık değilim. (128 – 22)*
- Böyle ham ervahların teneffüs ettiği hava içinde rakı içmekte zevk *yoktur. (146- 21)*

3.3.2.2. Olumsuz Fiil Cümleleri

Yüklemi fiil olan bir cümlede fiilin *-mA* olumsuzluk eki alarak çekime girmesiyle bir oluşun ya da kılışın olmadığını, olmayacağını, yapılamayacağını bildiren cümlelere *olumsuz fiil cümlesi* denir.

- Şahin Efendi, ağır bir rüya içinde gibi bir türlü bu hayallerden, hâtıralardan kendini *kurtaramıyordu*. (22 – 30)
- Şahin Efendi, Hâfız Eyüp denen bu unvansız ve kılıksız softanın nüfuzlu bir adam olduğunu Maarif Müdürünün odasındaki oturuş ve lâkırdı söyleyiş tarzından sezinlemiş, fakat bu derecesini *tasavvur edememişti*. (58 – 27)
- Şahin Efendi, denizde boğulan bir insanı kurtarsa bu kadar *sevinmezdi*. (98 – 32)
- Bunun için senin bu mektepte kalmanı *istemiyordum*. (127- 33)
- Mahkemeyi etrafın tesir ve tazyikından mümkün mertebe korumak için Cabir Beyi kazanmaktan iyi çare *olamazdı*. (151 – 33)
- Kardeşini bulmaktan ümidini kesmiş olmalıydı ki artık ‘Ağabey’ diye *bağırmiyordu*. (179 – 24)
- Zaten bin heyecan ve tehlike içinde çalışmaktan zihni ve vücudu o kadar yorgun düşüyordu ki kendi kendini dinlemeğe *vakit bulamıyordu*. (200 – 19)
- Şahin Efendi, o günlerde yine yeni bina gailisiyle meşgul bulunduğu için çocuğu arayıp *soramadı*. (94- 26)
- Ondan dünyada Eyüp Hoca partisini kızdıracak bir rapor *alınamaz*. (111 – 38)
- Çektiği yol meşakkatini, İstanbul rıhtımına ne bitkin bir halde ayak bastığını hâlâ *unutamıyordu*. (12-13)
- O hayattan ümidini kesince din ilimlerinin onun nazarında hikmet-i mevcudiyeti *kalmıyordu*. (34- 2)
- Şimdi bu yara *kapanmıştı*. (56- 8)
- Aralarında senin gibileri de bulunabilen insanları pek kökünden budamak *doğru olmayacak...* (148 – 25)

- Şahin Efendi, bu kadının ne istediğini, ne ruhta bir insan olduğunu bir türlü *anlıyamadı*. (123- 12)

3.3.2.3. Şekil Bakımından Olumlu Anlamca Olumsuz Cümleler

Bazı cümleler şekil bakımından olumlu olsa da anlam bakımından olumsuzdur. Soru eki veya soru kelimesiyle olumlu bir cümle olumsuz bir anlam kazanabilir. Böyle cümlelerin soru cümlesi mi olumsuz cümle mi olduğu metnin genelinden anlaşılabilir.

- Felekzede bir garip softa ile alay etmek mürüvvete yakışır *mi*? (36- 37) (yakışmaz)
- Bu ordudan çapul ve bozgundan gayri *ne* ümit edilebilirdi? (24- 33) (hiçbir şey ümit edilemezdi)
- Bu dünyaya gözlerini yumduğu dakikada ötekinde yaşamağa başlayacağına inandıktan sonra *ne* ehemmiyeti olurdu ölümün? (17 – 24) (hiçbir ehemmiyeti olmazdı.)
- Kendi âdem olmıyan gayri *nasıl* âdem eder? (7- 2) (âdem edemez)
- Yeni bir nesil yetiştirmek için beş, on sene beklemişiz, çok *mu*? (52 – 29) (çok değil)
- Evet, bunu bilirken tam surette mesudolmama imkân var *mi*? (40- 18) (imkan yok)
- Okumıyan, anlamıyan insanların mesudolmalarına nasıl imkân verilir? (39- 4) (imkan verilemez)
- İnsan hoşlanmadığı ve çekindiği adamlar meclisinde yalancıkdan bu kadar memnun ve neşeli görünebilir *miydi*? (30- 36) (görünemezdi)
- İslâmcıların daima ellerinde demek olan bu gençlerin Türkçülüğünden korkmağa *ne* lüzum vardı? (86- 4) (yoktu)

▪ Bu memlekette en yüksek maarif memuru dilimizin adını söyletmez, ‘Lisan-ı Osmani’ yerine ‘Türkçe’ dememizi bir cinayet sayarsa o memleketi idare eden hükümete milliyetperver denir *mi?* (55 – 22) (denmez)

▪ Teceddütperver, milliyetperver fırka kâtib-i mesulünün Asyanın, Afrikanın, Okyanusyanın bilmem nerelerinden gelecek mücahitlerine ve Allah’ın yardımına dayanarak teşkil etmek istediği ‘Hilâl’ gönüllüleri ordusu hakikatte benim eski ‘Yeşil ordu’dan farklı *mıdır?* (55 – 1) (farklı değildir)

Yüklemi olumlu olmasına rağmen bazı cümleler ‘*ne.....ne*’ kalıbıyla olumsuz hale getirilebilir.

- *Ne* ‘evet’ diyebiliyordu, *ne* ‘hayır’ ... (153 -17)
- Nihat Efendi, *ne* Sarıovadan kaçmağa teşebbüs etmişti, *ne* de kasabadaki dinsizlerden birinin evinde gizliydi. (140- 32)

‘Ki’ şüphe edatı soru yoluyla olumsuz yapılan cümlelerin sonuna gelerek pekiştirebilir.

- Bu adamlar, memlekete karanlıktan gayri ne götürebilirlerdi *ki?*... (34 – 35) (hiçbir şey götüremezlerdi)

3.3.3. SORU CÜMLESİ

Soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümlelere, *soru cümleleri* denir. Olumlu veya olumsuz şekilde soru cümleleri kurulabilir. Soru anlamı *-mI* soru ekiyle sağlanabildiği gibi sıfat, zamir, zarf, edat olarak kullanılan soru kelimeleri yardımıyla da sağlanabilir. Konuşma dilinde tonlama yoluyla da soru cümlesi kurulabilmektedir.

3.3.3.1. Soru Eki *-mI* İle Kurulan Soru Cümleleri

Soru eki olan *-mI*, yüklemden veya diğer cümle öğelerinden sonra gelerek soru cümleleri yapar. Soru ekinin yeri, aynı zamanda sorulan ögeyi de göstermektedir.

Soru ekinin yüklemden sonra kullanıldığı fiil cümlelerinde kılış veya oluşun gerçekleşip gerçekleşmediği sorulurken isim cümlelerinde varlık, durum ve niteliği sorulmaktadır.

- Anlaşıldı *mi*? (6 – 22)
 - Elimi tutmıyacak *musunuz* Efendi Hazretleri? (32 – 2)
 - Bugün *mü* teşrif ettiniz? (40- 28)
 - Bir şey *mi* istediniz hemşire hanım? (105 – 12)
 - Sen burada *misin* Necip? (191 – 5)
 - Bir dakika vaktiniz var *mi*? (205- 30)
 - Ne arkadaşlara, ne çocuklara din ve itikat aleyhinde tek bir kelime söylediğimi işittin *mi*? (129 – 36)
 - Sarıkla fesin uzlaşamayacağını söyleyenler bu manzara-i uhuvveti gördükten sonra acaba fikirlerini değiştirmezler *mi*? (45- 35)
 - Müdür, acaba hakikaten böyle *mi* düşünüyordu? (49- 23)
 - Zatıâliniz ‘Emir Dede’ mektebi başmuallimi *misiniz*? (46- 22)
 - Bedrinin, kardeşi gibi, Rahîm Hocanın sopası altında can verdiğini görmeyi buna tercih eder *misiniz*? (97- 14)
 - Yoksa ilk defa görüp konuştuğu, nenin nesi olduğunu bilmediği bir eski medreseliye birdenbire açılmaktan korktuğu için *mi* böyle söylemişti? (49- 23)
- Soru eki sadece yüklem sonunda yer almaz. Diğer cümle öğelerinin sonunda da yer alabilir. Böyle cümlelerde özne, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı da sorulabilir.
- *Bugün mü* geldiniz? (43 – 18) (zaman sorulmaktadır.)
 - Allahım, *bu Darülmualimîn*lileri *beni kudurtsunlar diye mi* halkettin? (6- 19) (sebep sorulmaktadır.)
 - *Nereye mi* tâyin edildiniz? (8- 12) (soruya soruyla cevap verilerek zaman kazanılmak istenmiştir.)
 - Sabah sabah *zamparalığa mı* gidiyorsun sakın?.. (13- 6) (niçin gittiği sorulmuştur.)

3.3.3.2. Soru Kelimeleri İle Kurulan Soru Cümleleri

Soru sıfatları, soru zarfları, soru zamirleri ve soru edatlarıyla yapılan soru cümlelerinde, yüklemi tamamlayan öğeler hakkında bilgi almak amaçlanmaktadır.

- Yanındaki *kim*? (47- 11)
- *Kim* var orada? (6 – 32)
- Şu halde *niçin* itiraz ediyorsunuz? (8- 33)
- *Neydi* senin derdin Molla? (31 – 13)
- *Ne* istiyorsunuz? (124 – 9)
- *Nasılsın*? (126- 8)
- Beyefendi, acaba çocukları *kim* teşvik etti? (136 – 35)
- Sarıovalılar *neden* seni sevmедiler? (146- 10)
- Acaba o, *ne* dereceye kadar mukavemet edebilecek? (149 – 16)
- Şekip Bey *nasıldır*? (155 – 27)
- ... mahkeme Nihat Efendiyi mahkûm etmek için *neye* istinadedecek? (158 – 8)
- Ne yapmak lâzım geldiğini anlamak için *kiminle* muhabere edecekti? (174 – 4)
- Sen *neredeydin*? (187 – 17)
- *Ne* oturuyorsun? (199 – 14)
- Maaş *kaç*? (46 – 24)
- *Nereye* indiniz? (43 – 18)
- Bunca idadi mezunu arasında bir softa *nasıl* ikinci gelir? (37 – 4)
- *Ne* ağlıyorsun? (23 – 28)

- *Neden?* (13- 37)
- Efendi, bu *ne* acele? (11 – 19)
- Şimdi siz, mutlaka bu ordulardan birine yardım mecburiyetinde bulsanız *hangi tarafı* iltizam edersiniz? (87 – 1)
- *Neden* icabetti bu, İmam Efendi? (95 – 7)
- *Ne diye* kendinize ait olmiyan işe karışıp esmayı üstünüze sıçratırsınız? (101– 31)
- Canım Şahin Efendi, *niçin* böyle çocuk gibi söz söylüyorsunuz? (103 – 16)

“Yapısında soru eki veya soru kelimesi bulunan bazı cümlelerde soru unsuru, cümleye beklenmezlik, küçümseme, çaresizlik, sitem, şikayet, rica vb. anlamlar katar. Bu anlamlar, bağlam içinde ortaya çıkar” (Karahan, 2004: 109).

- Biz *kim*, İstanbul *kim*? (9- 17)
- *Ne* buyurdunuz, *ne* buyurdunuz? (5 – 8)
- Kabak *mi* bu yahu, balık? (5 – 13)
- Allahım, bu Darülmuaallimînîlileri beni kudurtsunlar diye *mi* halkettin? (6 – 19)
- Fakat heyhat ki efendim *nerede*, ben *nerede*? (7 – 9)

3.3.3.3. Tonlama İle Kurulan Soru Cümleleri

Soru cümleleri, yükselen bir tonla bitmektedir. Soru cümlelerinin tonlamasının daha farklı olması nedeniyle bazen tonlama yoluyla da soru cümlesi yapılabilmektedir. Bu durum daha çok konuşma dilinde görülür. Ancak yazı dilinde de karşılıklı konuşmada görülebilir.

- - *Kerim Bey?..*

- Gölgesinden korkan bir adamdır, böyle kazalı işlere girmez. (155- 38)

3.3.4. ÜNLEM CÜMLESİ

İnsanların coşkularını, duygularını, hayretlerini anlatan cümlelere *ünlem cümleleri* denir. Ünlem cümlesi, her türlü isim veya fiil yüklemi ile kurulabilir. Özellikle ünlemler, seslenmeler, yakarışlar, dilekler ve ilenmeler; emir kipine bağlı ünlem cümleleriyle anlatılır. Ünlem olan kelime cümlenin her yerinde bulunabilir.

- Sağ ayağınla gir oğul, nûr-i hidayete burada kavuşacaksın! (14 – 25)
- Bu karanlık duvarların arasında ne dünyalar yıkılmış, ne dünyalar doğmuştu! (15 – 1)
- Merkzenleri bu halde bırakan millet için nasıl felâh tasavvur edilirmiş! (116- 18)
- Ayağa kalk! (128- 33)
- Kendine gel! (124- 36)
- Mesele bu, Şahin Efendi; gayri nasıl istersen öyle yap! (128- 19)
- Serî icraat lâzım! (140- 9)
- Mezarlık mahallesinde yangın var! (147- 24)
- Dinsizler, Kelâmi Türbesini yakmış! (150- 30)
- Silâh başına! (150- 32)
- Bilhassa vaka gecesi Nihat Efendiyi gördüklerini inat ile söyleyen türbedarzade ile mütekait memuru sıkı bir tetkikten geçiriniz! (159- 31)

Eserde tonlama yoluyla yapılan ya da ünlemlerden faydalanılarak kurulan ünlem cümleleri de yer almaktadır:

- Ne koyun gibi ahali, Yarabbim! (72 – 33)

- Türbe yakanın hali budur he he hey! (141- 16)
- Kanun namına ihtar ediyorum! (142- 14)
- Komiser, halkın gazabı önüne çıkılmaz! (142- 16)

Kesik cümle şeklinde ünlem cümleleri de vardır:

- Fakat! (15 – 33)

Soru cümleleri şeklinde ünlem cümleleri de vardır:

- Evet, neydi bu Ahret! (17 – 10)
- Evet, saadetin, şerefın bu mertebesini Allah kaçta kaç kuluna nasibederdi?! (91 – 15)

3.4. YAPILARINA GÖRE CÜMLELER

Leylâ Karahan (2004: 85- 95), ‘*Türkçede Söz Dizimi*’ adlı kitabın 7. baskısında yapısına göre cümleleri ‘Cümlelerin Bağlanma Şekilleri’ başlığı altında şu şekilde toplamıştır:

1. Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler
2. Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler
3. Ortak Kip/Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler
4. Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler

Bu bölümlerde belirtilen alt başlıkları da örneklerle açıklamıştır.

Bilâl Aktan (2009: 128 – 139), ‘*Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*’ adlı kitabında ‘Yapılarına Göre Cümleler’ başlığı altında cümleleri;

A- Basit Cümle

B- Birleşik Cümle

1. Şartlı Birleşik Cümle

2. İç İçe Birleşik Cümle

3. Ki'li Birleşik Cümle

4. Sıralı Cümle

a. Bağımlı Sıralı Cümle

b. Bağımsız Sıralı Cümle

5. Bağlı Cümle

6. Ara Sözlü (Cümleli) Cümle

7. Eksiltili (Kesik) şeklinde sınıflandırmış ve bunları örnekleriyle açıklamıştır.

Muharrem Ergin (2000: 404), *‘Türk Dil Bilgisi’* adlı kitabında konuyu tek başlık altında toplamış ve şöyle belirtmiştir: *“Türkçede umumiyetle basit cümleler, yani tek predikatlı müstakil cümleler kullanılır. Türkçenin zengin partisip ve gerundium sistemi Türkçeye en geniş ve karışık ifadeleri sâde, müstakil cümleler içinde toplamak imkânını vermektedir. Fakat bu arada az da olsa birleşik cümle de kullanılmaktadır. Birleşik cümle bir asıl cümle ile onun mânâsını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümleden teşekkül eder. Türkçede şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle olmak üzere başlıca iki çeşit birleşik cümle vardır. Bunlara üçüncü bir birleşik cümle çeşidi olarak iç içe birleşik cümle’ yi de ilâve edebiliriz.”*

Mehmet Kaya Bilgegil (1984: 73 - 98), *‘Türkçe Dilbilgisi’* adlı kitabında cümleleri yapılarına göre Basit Cümleler ve Bileşik Cümleler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Bileşik cümleleri kendi içerisinde; *‘Girişik-Bileşik Cümleler, Şartlı Bileşik Cümleler, Sıralı Cümleler, Bağlı Cümleler, Ki Bağlacıyla Kurulan Cümleler, Ara Cümleciği ve Karmaşık Cümle’* olarak alt başlıklara ayırmış ve örneklerle açıklamıştır.

Halil İbrahim Delice (2003: 142 - 149), ‘*Türkçe Sözdizimi*’ adlı eserinde cümleleri yapılarına göre basit ve birleşik cümleler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Birleşik cümleleri de kendi içerisinde şu alt başlıklara göre sınıflandırmıştır:

Girişik-Birleşik Cümle

İç-İçe Birleşik Cümle

Ki’li Birleşik Cümle

Karmaşık Birleşik Cümle

Aynı eserde ‘Kullanımlarına Göre Cümleler’ başlığı altında Sıralı Cümleler ve Bağlı Cümleler örnekleriyle açıklanmıştır.

Tahsin Banguoğlu (1990: 523), ‘*Türkçenin Grameri*’ adlı eserinde cümleyi yapısına göre basit ve birleşik cümle olarak ikiye ayırmıştır. Basit Cümleyi (Phrase Simple) bir tek yargıdan ibaret ve bir tek yüklemi olan cümle olarak tanımlarken Birleşik cümleyi(Phrase Composée) birden fazla yargıdan meydana gelen bir söyleyiş topluluğu şeklinde tanımlamıştır.

Aktarmaya çalıştığımız tüm bu görüşlere dayanarak çıkardığımız sonuç şöyledir:

Dilciler genel olarak yapısında isim veya fiil cinsinden tek yüklem bulunduran cümleleri basit cümle olarak adlandırırken bir temel cümle ve cümlenin anlamını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümleden oluşan cümleleri birleşik cümle olarak adlandırmışlardır. Ancak birleşik cümlelerin sınırları ve sınıflandırılmaları konusunda farklı görüşlerin olduğu görülmektedir.

Dilciler arasındaki diğer bir görüş farklılığı da içerisinde filimsi bulunan cümlelerin birleşik cümle olarak mı, basit cümle olarak mı kabul edileceğidir. Dilcilerin bir kısmı içerisinde filimsi bulunan cümleleri birleşik cümlenin bir türü olarak ‘girişik cümle’ diye sınıflandırırken diğer bir kısmı da basit cümle yapısı içerisinde incelemektedir. “*Bugüne kadar yayımlanmış pek çok dil bilgisi kitabında*

genellikle girişik cümle adıyla adlandırılan birleşik cümle türüne yer verilmiştir. Bu anlayışın benimsenmesinde belki de en önemli sebep, XX. Yüzyılın başlarından itibaren Türkiye’de batılı dilbilgisi anlayışı ile hazırlanmış olan ilk dilbilgisi kitaplarıdır. O yüzden Altay dil grubuna mensup olan Türkçenin cümle yapısı, uzun zamandan beri Hint-Avrupa dil ailesine mensup olan – özellikle- Fransızcanın etkisiyle yorumlanıp gelmiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi birleşik cümlelerin en önemli özelliği, yargı taşıyan en az iki yükleme, yani birden fazla yargı taşıyan isim veya çekimli fiile sahip olmasıdır. Oysa girişik birleşik cümle diye adlandırılan cümlelerde tek yargı bulunmaktadır” (Aktan, 2009: 129).

Hikmet Dizdaroğlu (1976: 187) ise girişik cümleyi birleşik cümle içinde ele alarak şu tanımlamayı yapmıştır: “Bir temel tümce ile, özne, nesne, dolaylı tümleç, belirteç tümleci, ilgeç tümleci görevindeki bir ya da birkaç tümcesiden oluşan bağımsız yargılı anlatıma girişik tümce denir.”

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli (2008: 168) fiilimsilerle oluşan cümleler hakkında şöyle açıklamalarda bulunmuşlardır: “ ... fiilimsilerle kurulan cümlelerde tam bir yargı yoktur. Yargı, kendisinden sonra gelen çekimli şekillerde tamamlanır. Yargı bildirmedikleri için bu tür yapılar yardımcı cümle değil kelime grubu yapısındadırlar. Bu bakımdan fiilimsilerle tamamlanan cümleleri, birleşik cümle olarak değil, basit cümle olarak değerlendirmek gerekir.”

22-23 Ekim 1993 tarihinde Türk Dil Kurumu’nca düzenlenen ‘Türk Gramerinin Sorunları’ toplantısında okunan Leylâ Karahan’ a ait Türkçede Birleşik Cümle Problemi adlı bildiride fiilimsi bulunan cümleler hakkında şu açıklama yapılmıştır:

“Cümle, anlam bakımından başka cümlelerle bağlantılı olsa da yapı bakımından müstakildir. Bu müstakil yapı, bir yüklemden veya bir yüklem ile onu tamamlayan birtakım unsurlardan meydana gelir. Bu unsurlar şekil ve anlam bakımından yükleme bağlıdır. Cümlede, isim sıfat ve zarf görevi yapan bu unsurlar, doğrudan veya dolaylı olarak yüklem anlamını tamamlarlar. Bu unsurlar, kelime veya kelime grubu hâlinde, isimden veya fiilden yapılmış olabilirler. Yapıları ne

olursa olsun, şekil ve anlam bakımından yükleme bağlı olarak cümlede görev yaparlar. İşte bir yüklemde ve gerektiğinde onun etrafında kümelenen unsurlardan meydana gelen bu tek yargılı cümle, taşıdığı unsurların yapısı ne olursa olsun bir 'basit cümle'dir'” (**Karahan, 2011: 233**).

Hamza Zülfikar da (**1995: 645**) “*Cümlede fiilden yapılmış isim, zarf ve sıfat görevindeki şekillerin bir yargı taşımadığı ve bir zamana bağlı bulunmadığı göz önüne alınırsa, bunlarla kurulan gruplara yan cümle denemez dolayısıyla bu yapılar birleşik cümle diye gösterilemez*” diyerek içinde fiilimsi bulunan cümleleri, basit cümle olarak kabul etmiştir.

Dilcilerin bu değerlendirmelerinden sonra tek yargı bildiren cümleleri, basit cümle; birden fazla yargı bildiren cümleleri de birleşik cümle olarak kabul eden görüş benimsendi. İçinde fiilimsi bulunan cümleler de genel görüşe uygun olarak basit cümle sınıfında değerlendirildi.

Şekil olarak yüklem bulunmadığı, düşürüldüğü cümlelerin de kesik(eksik) cümle başlığında değerlendirilmesi uygun bulundu. Yukarıdaki görüşler de göz önünde bulundurularak cümleler yapı bakımından şu şekilde sınıflandırıldı:

1.Basit Cümle

2.Birleşik Cümle

A. Şartlı Birleşik Cümle

B. İç İçe Birleşik Cümle

C. Ki' li Birleşik Cümle

D. Sıralı Birleşik Cümle

a. Bağımlı Sıralı Birleşik Cümle

b. Bağımsız Sıralı Birleşik Cümle

c. Karma Sıralı Birleşik Cümle

3. Kesik (Eksik) Cümle

3.4.1. BASİT CÜMLE

Bir çekimli fiille kurulan cümlelere *basit cümle* denir. Basit cümlelerin en önemli özelliği tek yargı bildirmesi ve tek yüklem bulundurmasıdır. Yüklem bir kelime olabileceği gibi kelime grubu şeklinde de bulunabilirler.

Basit cümleler, fiil cümlesi de isim cümlesi de olabilir.

Basit Fiil Cümleleri:

- Bununla beraber bu ümitsizlik ve arzusuzluk devresi pek uzun zaman *devam etmedi.* (33 – 34)
- Şahin Efendi, o sabah erkenden *uyandı.* (11 – 11)
- Genç kadın, iki gün sonra tekrar mektebe *geldi.* (120 – 3)
- Onda sizin için çok iyi şeyler *söyleniyor.* (189 – 3)
- Kundakçıyı *kaçırdılar.* (140 – 25)
- Şahin Efendi, bu muammayı da o gece *halletti.* (93 – 30)
- Bunlara liyakatleri fevkinde vazife *verilir.* (7 – 8)
- Şahin Efendi, her birine neşe ve güler yüzle ayrı ayrı cevaplar *veriyordu.* (13 – 14)
- Başını *çevirdi.* (43- 32)
- Müdür, Şahin Efendiden *kuşkulandı.* (50 – 16)
- Cenaze, kasabanın mezarlığına *gömüldü.* (92 – 33)
- O gün, akşama doğru daha başka havadisler *işitildi.* (133 – 22)
- Sirtında torbasiyle karakola *getirdiler.* (168 – 10)

- Muallimin hemen hemen eksiği *kalmamıştı*. (41 – 7)

Basit İsim Cümleleri:

- Bununla beraber öteki aileler de aşağı yukarı *aynı halde idiler*. (196 – 1)
- Zühtü Efendi de bir zamandan beri Emir Dede muallimine gizli gizli *içerliyenlerdendi*. (117 – 15)
- Vücudu ter *içinde idi*. (52 – 14)
- İstirhamım çok *basit*. (9 – 11)
- Üç yüze yakın talebesi, sekiz hocası *vardı*. (57 – 15)
- Bu sarık meselesi *Şahin Efendiyi en çok düşündüren bir şeydi*. (37 – 27)
- Bu, her halde *pek ümit verecek bir şeydir...* (57 – 28)
- Mezarlığa bakmak *belediyenin vazifesiydi*. (116 – 24)
- Kendi, onların yanında *saçlı sakallı bir efendiydi*. (38 – 1)

3.4.2. BİRLEŞİK CÜMLE

“Birden ziyade yüklemi bulunan cümlelere ‘bileşik’ cümle diyoruz” (Bilgegil, 1984: 73).

“İki veya daha fazla yargının bir cümle yapısı içinde yan cümle veya iç cümle şeklinde birleştirilmesi yoluyla oluşturulan cümle türüdür” (Delice, 2003: 142).

“İçinde esas yargının bulunduğu bir temel cümle ile onu anlam ve görev bakımından tamamlayan bir veya birden fazla yan cümleden oluşan cümleye birleşik cümle denir. Birleşik cümle biri temel, diğer(ler)i yardımcı olmak üzere en az iki cümleden meydana gelir. Bu yapıdaki cümlelerde bir cümle diğerinin başlangıcı olabilir; hatta belli kurallar ölçüsünde birbirine bağlanır veya başka bir cümlenin içinde yer alır. Yardımcı cümle(ler), temel cümlenin anlamını tamamlayan, açıklayan, destekleyen bir görev üstlenir” (Aktan, 2009: 129).

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşıldığı gibi birleşik cümle yapısı için; cümle içerisinde anlam ve şekil ilişkileri olan birden fazla yüklem bulunması, ana cümlenin yardımcı cümle veya cümleler tarafından tamamlanması gerekmektedir.

Birleşik cümle, yardımcı cümlenin temel cümleye bağlanma şekillerine göre şu şekilde sınıflandırılır:

1. Şartlı Birleşik Cümle
2. İç İçe Birleşik Cümle
3. Ki' li Birleşik Cümle
4. Sıralı Birleşik Cümle

3.4.2.1. Şartlı Birleşik Cümle

“Bünyesinde şart ekiyle çekimlenmiş fiil cümleleri bulunduran birleşik cümle türüdür” (Delice, 2003: 144).

“Bu birleşik cümle Türkçenin aslı birleşik cümlesidir. Başlangıçtan beri Türkçede vardır. Temeli şart kipinin şart ifadesine dayanır. Şart kipi, bütün fiil çekimlerinin aksine, hüküm ifade etmez, bitimli bir hareket göstermez. Bu yüzden müstakil cümle yapamaz” (Ergin, 2000: 405).

“Şart kipiyle kurulmuş yüklemi bulunan cümle ile bir ana cümleden meydana gelen birleşik cümleye şartlı birleşik cümle denir. Şart kipi –sA ekiyle kurulur. Böyle bir cümlede yan cümle, temel cümledeki oluş veya kılışı bir şarta bağlar. Şart kipinin şart ifadesi, bitimli bir oluş, kılış ve hareket gösterip yargı bildirmedikinden tek başına cümle kuramaz. Ancak istek ve temenni ifade ettiği zaman yargı bildirip cümle hâline gelebilir. Şart kipinin bu durumu birleşik cümle içinde temel cümleyi tamamlayan yardımcı cümleler kurmaya yarayan bir şekle sokmaktadır. Şart cümlesi temel cümleden önce gelir ve özne, nesne, yer tamlayıcısı, çok defa da zarf işleviyle temel cümleye bağlanır” (Aktan, 2009: 131).

Dilcilerin görüşlerinden de anlaşıldığı gibi içerisinde şart kipi ile çekimlenmiş yüklem bulunduran birleşik cümlelere ‘şartlı birleşik cümle’ denmektedir. Bu tarz cümlelerde yardımcı cümle temel cümlenin genellikle zarf tümleci olur. Nadiren özne, nesne ve yer tamlayıcısı görevinde de kullanılabilir.

Şart cümleleri; şart kipinin basit çekimiyle, şart kipinin birleşik çekimiyle, diğer kiplerin şartlı birleşik çekimiyle ve isimlere ek fiilin şartı getirilerek yapılır. Bu şekillerle kurulan cümleler genellikle temel cümlenin zarf tümleci olurlar.

Yardımcı Cümlesi, Basit Çekimli Şart Kipiyle Kurulan Birleşik Cümleler:

- *“Evvelâ çocuğun adını koyalım” mukaddemesiyle başladıkları pazarlıkları işitseniz yalnız meslekten değil, insanlığımızdan öğrenirsiniz. (156- 34)*
- *Ben, kadın olsam bu zeki bakış, bu mânalı ağız için seni severdim. (121- 33)*
- *Bu itikadımı kaybetsem bir dakika yaşamam emin ol Nihat Efendi... (148- 19)*
- *Hattâ senin yerinde olsam tekrar sarık sararım Molla. (10- 20)*
- *İnsanları tabiat ve ahlâk itibariyle sınıflara ayırmak icabetse onu hiç tereddütmeden Mutasarrıf Müfit Beyin sınıfına sokardı. (102- 14)*

Yardımcı Cümlesi, Şart Kipinin Birleşik Çekimleriyle Kurulan Birleşik Cümleler:

- *Bu sabah beraber olsalardı acaba yine onu teskin edebilir miydi? (178- 5)*
- *Sıhhati yerinde olsaydı belki böyle maddeten ölmeyecekti. (92- 29)*
- *Hacı Emin, mektebe yalnız gelmiş olsaydı Şahin Efendiye mutlaka temiz bir dayak atar, başını, gözünü yarardı. (99- 32)*
- *Büyük oğlum sağ olsaydı yerimi alırdı. (95- 31)*

- *Kendi haline bırakılsaydı* hayatından memnun bir çiftçi veya çoban; büyük vakalar ve meseleler karşısında birçok ilim ve idare adamlarından biri olurdu. (15 – 5)

Yardımcı Cümlesi, Şartlı Birleşik Çekimlerle Kurulan Birleşik Cümleler:

- *Yanlış düşünüyorsam* beni irşat buyurunuz. (117- 11)
- *Binaenaleyh hemnev'imize bir hizmet etmek istiyorsak* onlara bu kısa hayatı insanca bir tatlılıkla geçirtmenin çaresini bulmalıyız... (39- 2)
- *...türbe kandilleri sönerse* karanlık basar. (77- 8)
- *Hali üzere bırakılırsa* büsbütün yıkılmak tehlikesi vardı. (74- 12)
- *Arzu edersen* icabeden makamata müracaat için sana delâlet edeyim. (79- 12)

Yardımcı Cümlesi, İsimlere Ek Fiilin Şartı Getirilerek Kurulan Birleşik Cümleler:

- *İdadi mektebi, uyanık ve değerli bir nesil yetiştirecek halde değilse* kendi emeklerinden büyük bir kısmına yazık olacak demektir. (87- 25)
- *Yalanım varsa* şu güneşe kör bakayım. (72- 29)
- *Eyüp Hocanın softalar ve ahaliden mürekkep nasıl bir partisi varsa* bunun da bu doktorlardan mürekkep bir partisi vardır. (113- 9)
- *Biraz insaf ve iz'anın varsa* sana memleketin bu mübarek toprakta serbestçe gezip dolaşmak hakkını veren büyük müsamahasına ve kanununa dua et... (206- 34)
- *Böyle bir şey varsa* tabii bu dâvayı kabul edemez... (155- 31)

Şart cümlesi yardımcı cümle olarak genelde temel cümlenin sebep, zaman ve benzetme anlamlarıyla zarf tümlecisi olur. Eserde birkaç örnekte şartlı birleşik cümlelerin temel cümlenin öznesi olduğu görülmüştür.

- *Bir bilmediği varsa(ö) o da fakirhanenin yoludur. (110- 26)*
- *Kısmette ne varsa(ö) kaşığımda o çıkardı. (180- 25)*
- *Arada ne olduysa(ö) zavallı mutasarrıfa olmuştu. (167- 9)*
- *Bir parti şeklinde gözüürsek(z) halimiz yamandır. (151- 27)*
- *Şayet işin içinde teşvik falan olduğu tebeyün ederse(z) şedit icraatta bulunmak lâzım gelecek... (137- 12)*
- *Mahalleli ısrarı arttıracak olursa(z) Bedriyi yalancıkta hasta edersiniz. (106- 5)*
- *Bu zaman; 325 yılının otuz bir martına rastlamış olsaydı(z) ben mutlaka darağacına çıkmış bulunurdum. (17- 22)*

Eserde şart cümlesinin temel cümlenin nesnesi olduğu bazı örnekler de bulunmaktadır.

- *Nihat Efendi, bana bu meseleye dair ne biliyorsan söyle... (145- 19)*
- *Gayri sen vicdanın ne emrederse onu yaparsın... (127- 27)*
- *Ne muradınız varsa versin. (105- 18)*
- *Şahin Efendi, gün aşırı bu eve uğruyor, eline ne geçerse onlara getiriyordu. (196- 27)*
- *Ne bulduysa torbasına doldurmuş. (168- 11)*
- *Alkol, onda insanlık namına ne varsa hepsini öldürmüştür. (164- 2)*

Birden fazla şart cümlesi arka arkaya gelebilir.

- *...bir kere bağırabilsem, kana kana ağlasam açılacağım amma bu yumurcıklardan rahat yok. (196- 19)*

Şekil bakımından şartlı birleşik cümle özelliği gösteren bazı cümlelerde –*sa/-se* ‘*dahi, bile*’ anlamları katmaktadır. Bu cümlelerde şart cümlesinin hükmü gerçekleşmezse de temel cümlenin hükmü gerçekleşir. Cümlede bir karşılaştırma bildirilerek anlam kuvvetlendirilmektedir.

- *İçimde biraz şüphe var idiyse* onu da senin bu sözlerin defetti. (128- 18)
- *İçeride kendinden bahsedildiğinde Şahin Efendinin binde bir şüphesi varsa* derhal uydurulduğu belli olan bu arsa meselesi, onu da izale etti. (206- 15)
- *Başına aile dağdağası çökmüş, çoluk çocuğa karışmış bir adamın ne kadar azimli olursa olsun,* tuzığa düşmüş kurtlar gibi eli, kolu bağlanacağını, bir daha kıpırdanmağa hali kalmıyacağını Eyüp hoca gayet iyi biliyordu. (80- 13)
- *Hususi hayatı temiz olmıyan bir insanın, ne kadar değerli ve malûmatlı olursa olsun,* iyi bir muallim olamayacağına kaniydi. (135- 11)

“-sa/-se” şart eki cümlede çeşitli anlam ilgileri kurar.

Karşılaştırma anlamı kazandırır.

- *Asker ordusuna nasıl mesleğini unutturmamak için zaman zaman manevralar yaptırılıyorsa* onlara da böyle manevralar yaptırılır... (150- 33)
- *Bununla beraber Deli Necip, ondan ne kadar nefret ederse o,* mühendisi o kadar sever görünürdü. (110- 15)
- *Örümcek, ağa düşen sineğe nasıl atılırsa* bu avukatlar da köylülere öyle atılırlar... (156- 30)

İstek anlamı kazandırır. Fakat bu cümleler birleşik cümle olarak kabul edilmez. Bu tarz cümlelerde bir kısaltma ifadesi de görülmektedir.

- *Ah, buna dair bir ip ucu elde edebilmiş olsaydık...* (158- 12)
- *Ah, bir taneciği cevap vermeğe, meydan okumağa cesaret etseydi.* (66- 36)
- *Allah vere bir şey sezinlemeseler...* (78- 17)

- *Ya Cenab-ı Hak, çocuğun dünyada çektiği haksız meşakketlere acır, onu Hâfız Rahîmin sopasından kurtarmak için vaktinden evvel cennete çağırırsa?.. (97- 35)*
- *Mamañih, bu prensipten ayrılmamak şartıyla elimden ne gelirse... (111- 29)*
- *Bu adam, bir politikacı olsaydı... (152- 36)*

Ek fiilin şartı olan ‘ise’ zamanla kalıplaşarak karşılaştırma bildiren bağlama edatı durumuna gelmiştir. Bu görevde kullanılanlar, şartlı birleşik cümle yapmazlar, cümle dışı unsurdurlar.

- *Öteki ise gayrimüslim Türk kardeşlerden biri. (87- 1)*

3.4.2.2. İç İçe Birleşik Cümle

Muharrem Ergin (2000: 406), iç içe birleşik cümleyi şu şekilde tarif etmiştir: “... bir cümlelerin başka bir cümlelerin içine girmesi ile meydana gelen birleşik cümledir. Bu birleşik cümlede bir cümle başka bir cümlelerin bir unsuru veya cümle içinde bir isim unsuru durumunda bulunur...”

“Bir cümle, bağımsız cümle yapısını koruduğu hâlde başka bir cümlelerin içinde onun bir ögesi olarak yer alabilir. Bu şekilde oluşturulmuş birleşik cümlelere iç-içe birleşik cümle denir” (Delice, 2003: 145).

Bilâl Aktan (2009: 132) ise iç içe birleşik cümle başlığı altında bu cümleyi; “Bir cümle ile o cümlede görev alan başka bir cümlelerin yer almasıyla kurulan birleşik cümleye iç içe birleşik cümle denir. Birleşik cümlede temel cümleye dış cümle, yan cümleye iç cümle de denir. Temel cümlede yüklem çoğu zaman çekimli bir fiil olurken iç cümlede çekimli bir yüklem fiil olabileceği gibi ek fiil almış bir yüklem ismi de olabilir. İç cümle her zaman temel cümlelerin ya doğrudan nesnesi olur ya da iç cümledeki herhangi bir kelime grubuna ait bir isim görevi üstlenir.”

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere bir cümlelerin herhangi bir görevle başka bir cümlelerin içinde kullanıldığı birleşik cümleye iç içe birleşik cümle denir. İç cümle yardımcı cümle görevindedir. Bu tarz cümleler genellikle alıntılarda ve

aktarmalarda kullanılır. Çoğunlukla iç cümle temel cümlenin nesnesi olur. Ancak özne, yer tamlayıcısı ve zarf tümleci olarak kullanıldığı örnekler de vardır.

İç cümle temel cümleye değişik şekillerde bağlanabilir:

İç cümle araya herhangi bir unsur almadan temel cümleye doğrudan bağlanabilir. Yüklem olarak da “*de-, bil-, san-, zannet-, gel-* ...” fiilleri kullanılır. Bu şekilde iç cümle temel cümlenin nesnesi olur.

- Genç softa, büyük sevincine rağmen biraz mahzunlaşarak: “ *Şu halde idadilerin de pek bizim medreselerden kalır yeri yok,*” (bsn) dedi. **(37- 8)**
- Şahin Efendi: “*Öldüğüne ağlamıyorum. Zavallı adam, son nefesinde bir ekmek kadayıfı istedi. Alıp yediremedim. O, yüreğime dert oluyor,*” (bsn) demişti. **(23- 31)**
- “*Hocalar daima alttan güreştikleri, ellerinden kuvveti kaçırdıkları vakit rica ve niyaz yolunu tuttukları için daima vukuata hâkim kaldılar,*” (bsn) diyordu. **(58- 12)**
- Genç muallim, yeni başlayan uykunun tatlı sarhoşluğu içinde gülerken: “*Güzel amma daha uyanık kalırsak yarın bu viran yeni mektep, vazifesini hakkıyla yapamaz sanırım,*” (bsn) derdi. **(57- 7)**
- “*İhtilâl propagandası yapacağım*” (bsn) demiyorum. **(48- 37)**
- “*Ben orada nasıl yaşarım?*” (bsn) diyor. **(10- 17)**
- Sadece: “*Bendeniz davetli değilim,*” (bsn) dedi. **(43- 29)**
- Mağrur bir gülümseme ile kendi kendine: “*Bizim muharebe meydanı göründü,*” (bsn) dedi. **(42- 4)**
- Şahin Efendinin evvelâ getirdiği emirnameye, sonra çehresine ve kıyafetine şöyle bir göz gezdirdikten sonra: “*Hoş geldiniz. Bugün mü geldiniz? Nereye indiniz? Harcırahınızı inşaallah İstanbuldan aldınız. Çoluk çocuk var mı? Yoksa bekâr mısınız?*” (bsn) dedi. **(43- 16)**

Bazı iç cümleler, son çekim edatlarından birini alıp edat grubu yaparak temel cümleye bağlanabilirler. Bu durumda, iç cümle temel cümlenin zarf tümleci olur.

- *Fakat bir yorgunluk, düşkünlük zamanımızı buldukları gibi yine dalımıza biniyorlar, diye* (zt) sızıldanırdı. (56- 30)
- Şahin Efendi “*Ne ziyafeti?*” *diye* (zt) sormadı. (43- 27)
- *Şu şeye tâyin edilmediniz mi canım? diye* (zt) kekelemeğe başladı. (8- 12)
- “*İstanbul da İstanbul*” *diye* (zt) asılır... (7- 11)
- Şahin Efendi: “*Etmeyin Beyefendi... Bunca idadi mezunu arasında bir softa nasıl ikinci gelir? diye* (zt) inadediyordu. (37- 3)
- “*Eh, biz de yollanalım. Mideler açlıktan heyheye başladı,*” *diye* (zt) ayağa kalkmıştı. (31- 6)
- İkide bir tikanır, gözleri evlerinden uğramış, gömleğinin düğmelerini parçalıyarak: “*Aman, ölüyorum!*” *diye* (zt) bağırdı. (24- 7)
- “*Kim var orada?*” *diye* (zt) bağırdı. (5- 32)

Bazı iç cümleler, bir zarf-fiile bağlanıp zarf-fiil grubu oluşturarak temel cümleye bağlanırlar. Bu şekilde, iç cümle temel cümlenin zarf tümleci olur.

- Zühtü Efendinin daima “*Memleketin ümid-i âtisi olan genç muallimlerden istifade ve istinare ettiğini*” *söyliyerek* (zt) gönül almasına mukabil... (85- 8)

İç cümleler isim-fiil grubu yaparak temel cümleye bağlanabilirler.

- Hele onun: “*Hasta da olsa tahsilden kalmasına razı olamam. Ben, kadın değilim. Evlâdım sağ olsun da cahil olsun, fena olsun, razıyım, diyemem*” *demesi* (ö) ona garip geldi. (75- 23) (isim-fiil)

İç cümleler sıfat-fiil grubu yaparak cümleye bağlanabilirler.

- “Asırların yaptığı bir zihniyeti yıkmak ve yenisini yapmak için yine asırlar lâzım” diyenlere (yt) pek hak vermemeli. (76- 34) (sıfat-fiil)
- ... “Ölüm nerede olsa ölümdür!” diyen bezgin fakirlerdi. (y) (174- 24) (sıfat-fiil)

İç cümle tamlama da oluşturabilir. Bu tamlamalarda iç cümle genellikle tamlayan görevini üstlenir.

- Hele nutkun nihayetindeki “Şimdi, ben, ne yapayım?” (ty) sözü aciz ve şaşkınlığın en gülünç bir ifadesi gibiydi. (102- 31)
- “Evvelâ çocuğun adını koyalım” (ty) mukaddemesiyle başladıkları pazarlıkları işitseniz yalnız meslekten değil, insanlığınızdansız öğrenirsiniz. (156- 34)

İç cümlenin sıralı birleşik cümle olduğu bazı iç içe birleşik cümlelerde temel yüklem sonda değil ortada bulunabilir. Böyle kullanımlarda cümle devrik hale gelmiş olur.

- Tekrar rıhtıma indikten sonra vapura baktı; gurur ile: “İnsan, düştüğü yerden kalkar,” dedi, “on iki yıl evvel bu rıhtıma çıktığım zaman bu günleri göreceğimi aklıma getirebilir miydim?” (11- 29)
- Hoca, gülmesine nihayet verdikten sonra: “Davet mi? O ne kelime nûr-i aynım?” dedi “Kasabamız Avrupa medeniyeti güneşinden henüz kâfi derecede iktibas-ı envar edemedi. Biz, memleketimizde en zenginimizden en fakirimize kadar sâf, kalender kimseleriz. Soframız herkese açıktır. Bahusus bugün kasabamıza henüz gelmiş bir muhterem misafirimizsiniz.” (43- 37)

İç cümle yapı bakımından basit olabileceği gibi birleşik de olabilir.

- “Ulan, bu kadar yıllık arkadaşız. Bu haltı yersen vallahi yağcının evine zamparalığa gittiğin gecelerden birinde peşine takılır, baskın tertibeder, seni softalara recmettiririm” diye tehdidederim. (63- 28) (İç cümle sıralı birleşik cümle)

- *“Ne ağlıyorsun? Emir büyük yerden geldi. Senin, benim de ergeç gideceğimiz yer orası... Hemen Allah iman selâmeti versin,”* diye onu teselli etmek istemişti. (23- 28) (İç cümle sıralı birleşik cümle)
- ... çarşıda malına fazla para isteyen esnafı: *“İnsaf, dinin yarısıdır. İnsafsızlık ediyorsun. Demek yarı yarıya kâfir oldun!”* diye dövmeğe kalkardı. (22- 10) (İç cümle sıralı birleşik cümle)
- Bir dilenci çocuğuna: *“Sana onu hibe mi ettiler ki alırsın? Gayrin malına el uzatırsın!”* diye dayak attığını görmüş, yüreği parçalanmıştı. (22- 14) (İç cümle sıralı birleşik cümle)

‘Ki’ bağlama edatı yüklemi pekiştirdiği zaman iç içe birleşik cümlelerin değişik bir şeklini yapmaktadır. Temel cümlelerin sonuna gelerek onu kuvvetlendirir. Bu durumda temel yüklem sonda bulunmaz ve devrik cümle meydana gelir.

- Kâni Beyin evinden çıktıktan sonra mühendis, arkadaşına dedi ki: *“Beyhude çenenini yoracaktın...”* (111- 35)

3.4.2.3. Ki’ li Birleşik Cümle

“Yabancı asıllı olan ve Türkçe için normal olmayan bu birleşik cümle Farsçadan geçmiş bulunan ki edatıyla ve onun Türkçesi olarak eskiden kullanılan kim edatıyla yapılan birleşik cümledir” (Ergin, 2000: 405).

“Bir temel cümle ile o temel cümleye Far. ki T. kim nispet zamiri ile bağlanan açıklayıcı bir yardımcı cümleden oluşan birleşik cümle” (Korkmaz, 2007: 148).

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli (2008: 165) bu cümle yapısını; *“Bağlaç olan ki ile kurulan birleşik cümledir. Eski metinlerde bu bağlacın ‘kim’ şekline de rastlanır bu tür birleşik cümlelerde iki cümleyi birbirine bağlayan ki bağlacıdır...”* şeklinde tarif etmiştir.

“Bağlaç olan ki ile kurulan birleşik cümleye ki’ li birleşik cümle denir. Türkçenin değişik dönemlerine ait eski metinlerde ki’ nin yanı sıra kim de

kullanılmıştır. ‘Ki’ bağlacı Farsça, soru zamiri olduğu hâlde bağlaç görevinde kullanılan kim kelimesi Türkçedir. ‘Ki’ bir cümleyi bir cümleye/ cümle topluluğuna, bir cümle topluluğunu da bir başka cümleye/ cümle topluluğuna bağlayarak bunlar arasında açıklama, sıralama, karşılaştırma, sebep, sonuç ve amaç gibi anlamlar çerçevesinde ilişkiler kurar. Ki’ li birleşik cümlede yardımcı cümle ya doğrudan doğruya temel cümlelerin yüklemine bağlı olup yüklem tamamlayıcı bir ögesidir (özne, nesne, zarf, yer tamlayıcısı, yüklem ismi), ya da temel cümlelerin öğelerinden birisine bağlı olup onu belirten, tamamlayan, niteleyen bir unsurdur” (Aktan, 2009: 133).

Özetle; ‘Ki’ li birleşik cümle; iki cümlelerin ‘ki’ bağlama edatı veya ‘kim’ bağlama zamiri kullanılarak birbirine bağlanmasıyla kurulan birleşik cümledir. Yabancı asıllı olan bu birleşik cümlede, biri temel diğeri yardımcı olmak üzere iki cümle vardır. Genellikle temel cümle önce, yardımcı cümle sonra gelmektedir. Bazen de yardımcı cümle önce temel cümle sonra gelmektedir. Temel cümle ile arasında açıklama, sıralama, karşılaştırma, sebep, sonuç, amaç gibi anlamlar çerçevesinde ilişkiler kuran yardımcı cümle nesne, yer tamlayıcısı, zarf tamlayıcı ve özne olarak görev yapar. Bu özelliklerinin doğru değerlendirilmesi için bu tip cümlelerden ki’ yi kaldırıp uygun ekleme/ çıkarmalarla Türkçe cümle yapısına uygun hâlde getirilerek incelenmesi gerekmektedir.

- Kalabalık o kadar ziyade idi (yc) / ki / belediye dairesinin ikinci katındaki büyük sofa, davetlilerin hepsini almamış, aşağı taşlığa da ayrıca masalar konmuştu (ac). (45- 16)

(Kalabalık çok olduğu için belediye dairesinin ikinci katındaki büyük sofa, davetlilerin hepsini almamış, aşağı taşlığa da ayrıca masalar konmuştu.)

- Bu sahne, öyle kelimeler ve tâbirler, öyle hareketlerle oynanıyordu (yc) / ki / Şahin hoca tüylerinin diken diken olduğunu hissediyordu (ac). (19- 17)

(Bu sahne, öyle kelimeler ve tâbirler, öyle hareketlerle oynandığı için Şahin hoca tüylerinin diken diken olduğunu hissediyordu.)

Bazı ki' li birleşik cümlelerde yardımcı cümle temel cümlenin öznesi görevinde kullanılmıştır.

- Gariptir ki *bu işte Şahin Efendinin teşebbüsünü en güler yüzle karşılıyan ve ona en kolay yardım va' deden Hâfız Eyüp oluyordu* (ö). (61- 32)
- En iyisi şu ki, *çocuklara yalnız müspet bilgileri öğretmekle iktifa etmeli* (ö). (39- 27)
- Olabilir ki *bu kadın, sana tutulmuştur.* (121- 38)

Bazen ki' li birleşik cümlelerde yardımcı cümle temel cümlenin nesnesi görevinde kullanılmıştır.

- Evvelâ, şunu biliniz ki, *uskumru dolması asla ve kat' â taze balıktan yapılmaz* (n). (5- 11)
- Göreceksin ki *ittifakla kabul edilecek...*(n) (63- 16)

Zaman zaman ki' li birleşik cümlelerde yardımcı cümle temel cümlenin yer tamlayıcısı görevinde kullanılmıştır.

- Eminim ki *bu komedyanın muharrir ve mürettibi Eyüp Efendidir* (yt). (70- 34)
- Bir zaman sonra hükmetti ki *bütün bu facianın mesuliyeti, günahı Peygamber vekiline, yeşil ordunun zalim, korkak başkumandanına aittir* (yt). (26- 6)
- Yalnız, şuna gayret edelim ki, *bir firka gayreti şeklinde başlayan bu bağlılık, yeni mektebe karşı hakiki bir kalb ve fikir bağlılığı haline gelsin* (yt). (109- 5)

Bazı ki' li birleşik cümlelerde yardımcı cümle temel cümlenin zarf tümleci görevinde kullanılmıştır.

- *Ben, onları sevmedim* (zt) ki mukabele bekliyeyim... (146- 11)
- Fakat sokakta henüz beş, on adım atmıştı ki *köşe başındaki fenerin altında bir insan gölgesinin geçtiğini gördü* (zt). (126- 18)

Ki' nin Açıklayıcı Görevi:

Ki edatı, bazı cümlelerde kendisinden önceki kısmın açıklayıcısıdır. Bu cümlelerde, ki' den sonraki bölüm, temel cümlenin bir unsurunun niteleme sıfatı ya da niteleme sıfatlarından biri olur.

- Kâzım Efendi öyle bir adam ki *birçok yalanlar arasında hakikati görecekt olursa derhal tanıyor. (77- 14)* (Ki' den sonraki bölüm niteleme sıfatıdır.)

Kâzım Efendi birçok yalanlar arasında hakikati görecekt olursa derhal tanıyan bir adamdır.

- Ancak içeride bir dede var ki *bir elinde yeşil bayrağı, öbür elinde sopası, duvarın arkasında bekliyor. (71- 20)* (Ki' den sonraki bölüm niteleme sıfatıdır.)

Ancak içeride bir elinde yeşil bayrağı, öbür elinde sopası, duvarın arkasında bekleyen bir dede var.

- Karşılarındaki yokuşun üstünde bir evliya türbesi vardı ki *yattıkları yerden görünürdü. (56- 20)* (Ki' den sonraki bölüm niteleme sıfatıdır.)

Karşılarındaki yokuşun üstünde yattıkları yerden görünen bir evliya türbesi vardı.

- Sonra, yine öyle şeyler bulup söylüyordu ki *Maarif Müdürünün uyuşmuş memur haysiyetini sızlatıyordu. (104- 33)*

Sonra, yine Maarif Müdürünün uyuşmuş memur haysiyetini sızlatan şeyler bulup söylüyordu.

Ki' nin Kuvvetlendirme Görevi:

'Ki' bağlama edatı, zaman zaman fiili ya da başka bir unsuru pekiştirmek için kullanılır. Ancak görünüşte ki' li birleşik cümle olmasına rağmen gerçek bir ki'li birleşik cümle değildir. İç içe birleşik cümledir.

- Kendi kendine diyordu ki: “*Yüreğimizin acısı bizi bazan haksız ve bedbin yapıyor, softalığın milleti baştan başa çürüttüğünü söylüyoruz...*” (76- 26)

‘Ki’ bağlama edatı sık sık bildirme ekiyle birlikte kullanılarak kuvvetlendirme anlamı verilmeye çalışılır.

- Bunun içindir ki *ben, âciz ve bunak eski softaları bu yenilerden daha tehlikesiz buluyorum.* (55- 26)

Cümle sonunda kullanılan bazı ‘ki’ ler kesik cümle yapar. Bu cümlelerde ‘ki’ edatından sonra bir cümlenin geleceği hissi uyansa da aslında başka bir cümleye ihtiyaç duyulmayacak şekilde anlam kuvvetlendirilmiştir.

- Başka yer bilmem ki... (124- 22)
- Elimizden fazla bir iş gelmez ki... (78- 8)
- Ne diyeyim bilmem ki... (110- 4)

Şüphe Edatı Ki:

Türkçe bir edattır. Eski Türkçenin ‘erki’ şüphe edatından kısalmıştır. Genel olarak soru cümlelerinin sonuna gelerek şüphe veya tereddüt bildirir. Eserde sadece iki örneğine rastlanmıştır.

- Yapılacak ne var ki? (145- 25)
- Ne diye tutulur böyleleri bilmem ki? (138- 3)

Ki bağlama edatı zaman zaman bazı kelimelerle birleşerek kalıplaşır. Cümle başı edatı görevinde olan bu yapılar birleşik cümle yapmazlar.

- Fakat *mademki* söz, bu mecraya döküldü; daha açık söyleyeyim. (104- 6)
- *Bereket versin ki* elinizde bu Bedricik var. (95- 21)

- *Demek ki* bu muharebe iki ordunun muharebesi değil, iki milletin muharebesi... (191- 29)
- *Hele ki* Rumların Müslümanlara tecavüz edeceği hakkındaki rivayet de doğru olamaz. (185- 16)
- *Halbuki* İhsan, en geniş kubbeleri çınlatacak bir sesle söz söylüyor: ... (164 – 34)
- *Yazık ki* bu iki kardeş zümre arasına nifak sokuldu. (46- 3)

3.4.2.4. Sıralı Birleşik Cümle

“*Her biri ayrı ayrı yargı bildirdiği hâlde aralarındaki sıkı anlam ilişkisiyle arka arkaya sıralanmış cümlelerdir. Her cümle birbirine sıralama bağlaçları, virgül (,) ya da noktalı virgül (;) ile bağlanır. Aralarında birleşik cümlede olduğu gibi, temel – yardımcı cümle ilgisi bulunmaz; art arda olma, eş zamanda olma veya karşılaştırma- denkleştirme gibi anlam ilgisi bulunur*” (Aktan, 2009: 134).

“*Tek başına yargı bildiren ve bir anlam bütünlüğü içinde yan yana sıralanan, iki veya daha fazla cümlenin oluşturduğu cümleler topluluğu. Bu cümleler arasındaki anlam ilişkisi ortak kip, ortak şahıs ve öteki ortak cümle öğeleri ile sağlanır. Birbirlerine virgül, noktalı virgül ve bağlaçlarla bağlanır*” (Korkmaz, 2007: 192).

Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi sıralı birleşik cümle; birden fazla cümlenin bir anlam ilişkisiyle virgül, noktalı virgül veya bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmasından meydana gelen birleşik cümlelerdir. Bu cümlelerin her biri temel cümle durumunda olup başka bir cümlenin herhangi bir unsuru olmazlar. Unsurlarının kullanım şekillerine göre üç çeşit sıralı birleşik cümle vardır:

1. Bağımlı Sıralı Birleşik Cümle
2. Bağımsız Sıralı Birleşik Cümle
3. Karma Sıralı Birleşik Cümle

3.4.2.4.1. Bağımlı Sıralı Birleşik Cümle

Yalnız başına kullanıldıklarında da bir hüküm veya dilek bildirmesine rağmen yüklemeleri, özneleri, nesnelere, yer tamlayıcıları veya zarf tümleçleri ortak olan, anlamca birbirine bağımlı cümlelerdir. Cümlelerin ortak ögesi durumundaki kelime veya kelime grubu anlatımın sıkıcı olmasını engellemek, söyleyişte ve yazıda tasarruf sağlamak amacıyla kendinden sonraki cümle/cümlelerde tekrar edilmez.

Öznesi Ortak Olan Bağımlı Sıralı Cümleler:

- *Mutasarrıf*; kâtib-i mesulden yüz bulamayınca polis müdürü ihtiyar Hacı Reşit Efendiye bir polis müfrezesiyle kendisini takibetmesini emretti ve tekrar arabasına binerek vaka mahalline geldi. (68- 22)
- *Zühtü Efendi*, müessir bir talâkatle söz söylüyor, kâh kelimeleriyle, kâh âhengiyle ahaliden bir kısmını ağılatıyordu. (52- 6)
- *İhtiyar adam*, komşusundan, önündeki patlıcan dolmasının kaşığıyla yenebilecek şekilde parçalanmasını istiyor ve ne vakit geldiğine, adının ne, maaşının kaç olduğuna dair suallerine tekrar başlıyordu. (49- 3)
- *İdadi müdürü*, Şahin Efendinin sözüne yanlış mâna vermiş, onu meşrutiyet aleyhtarı bir kaba sofu sanmıştı. (48- 6)
- *Hoca*, o gece aynı sualleri beş altı defa tekrar etti; konuştuğu şeyleri bir dakika sonra unutuyordu. (46- 35)
- *Sakallı genç*, artık güldüğünü saklamağa lüzum görmüyor, gözlüğünün arkasında silik ve mütevazı şahsından umulmıyacak kadar parlak ve zeki gözlerle bakıyordu. (8- 38)
- *Şahin Efendinin her zamankinden bambaşka bir kıyafet ve eda ile karşıdan geldiğini gören tanıdıkları* yolunu kesiyorlar, onun çok kalender ve şakacı bir adam olduğunu bildikleri için bu sözlerle takılıyorlardı. (13- 10)

- Fakat, *çocukta büyük istidat gören hocalar*, onun yok yere ziyan olmasını istememişler, yetişip eli ekmek tutuncaya kadar ihtiyar kadına bakmayı va'detmişlerdi. (12- 5)
- *Şahin Efendi*, Somuncuoğlu medresesinden çıktıktan sonra sokaklarda uzun uzun yürümüş, eski Darümuallimîn binasının önüne gelmişti. (35- 28)

Bazı sıralı birleşik cümlelerde, ortak olan özne sıralı cümlelerin hiçbirinde şekil olarak görülmez.

- (O) Amelenin istediği gibi çalışmadığını görürse derhal damlara, iskelelere tırmanır, ellerinden aletlerini alarak ateş gibi çalışmağa, onlara bilmediklerini öğretmeğe başlardı. (73- 18)
- (Biz) Onların kadîm mimarimiz dedikleri medrese mimarisi ile yeni mektep mimarisini mezç ve telfik ettik, bir şaheser vücuda getirdik... (63- 13)
- (O) Akşam üstleriyle gecesinin bir kısmını kahvelerde, muallimler yurdunda geçiriyor, sonra yatmağa gidiyordu. (53- 1)
- (O) Meşakkatli bir dağ seferine çıkıyormuş gibi arkasına yakası kürklü bir avcı elbisesi, uzun bacaklarına parlak çizmeler giymiş, eline gümüş saplı bir kamçı almıştı. (50- 20)
- (O) Zaten bu noktada kendine emniyeti olmasa buraya gelmez, düşünce ve arzularını daha kolay tatbik edebileceği bir yer arardı. (45- 5)
- (O) Mütemadiyen karışık rüyalar gördü ve birkaç defa anlaşılmaz sarsıntılarla uyandı. (52- 13)

Yüklemi Ortak Olan Bağımlı Sıralı Cümleler:

- Bir hafta evvel emrini, üç gün evvel harcırahını *almıştı*. (11- 12) (almıştı: ortak yüklem)

- Bu sene mezunlarının beşi İstanbulla, otuz ikisi de vilâyetlere **tefrik olundu**. (7- 15) (tefrik olundu: ortak yüklem)
- Pişkin kahkahalarına rağmen Basri Beyin utandığı, seyrek sakallarının altında yanaklarının elma gibi kızardığı **görünüyordu**. (8- 24) (görünüyordu: ortak yüklem)
- Hafif çiçekbozuğu bir yüzü, ince, kara bir sakalı **vardı**. (6- 3) (vardı: ortak yüklem)

Tamamlayıcı Unsurları Ortak Olan Bağımlı Sıralı Cümleler:

Bu tür cümlelerde genellikle birden fazla unsur ortak kullanılmıştır.

- **O, bu pürüzleri temizleyip yola çıkıncaya kadar** hilâfet kaldırılmış, medreseler, tekkeler kapanmış, Sarıovadaki türbe kandilleriyle beraber Yeşil Gece de müebbeden sönmüştü. (203- 30) (Zarf tümleci ortak)
- Kiminin başka medreselere, kiminin kim bilir nerelere **gittiği cevabını** aldı. (14- 15) (Belirtili Nesne ortak)
- **Belediye mühendisi** (ö), **ağzının kolaylıkla açılıp kapanmasına mâni olan yarasına rağmen** (zt) hem kepçe büyüklüğünde bir tahta kaşıkla helvayı atıştırıyor, hem mütemadiyen gülüp söylüyordu... (74- 19) (Özne ve zarf tümleci ortak)
- **(Ben) Onu** adam edemem, fakat iyi idare edersem maksadıma hizmet edebilecek bir hale getirebilirim. (57- 24) (Gizli öznesi ve nesnesi ortak)
- **Bahis pek uzayıp giderse** (zt) **Şahin Efendi** (ö), mahir bir manevra ile sözü değiştirir, zihninin ezeli sabit fikrine dönerdi. (56- 18) (Öznesi ve zarf tümleci ortak)
- **(O) Afrikadan, Asyadan bütün teçhizatıyla imdadımıza koşmağa hazır milyonlara dair hesaplar** yaptı, rakamlar saydı... (51- 24) (Öznesi ortak)

3.4.2.4.2. Bağımsız Sıralı Birleşik Cümle

Yalnız başlarına kullanıldıklarında da bir hüküm veya dilek bildiren, anlamca birbirlerini bütünleyen ve ortak unsurları bulunmayan sıralı birleşik cümlelerdir. Anlamı belirgin hale getirmek veya sıralı olayları anlatmak için kullanılır.

- Bu nutuktan sonra ziyafet bitti, davetliler yatsı ezanından sonra karşı camide okunacak mevlûtta tekrar toplanmak üzere muvakkaten dağıldı. (52- 8)
- Geçen sene hafifçe rahatsızlandığı için tekaüde sevketmişler: “Pek ifa-yı hizmet edemeyecek bir halde değildik amma ne çare, kader...” diyordu. (46- 11)
- Yeni belediye reisinin ziyafeti bir saltanatlı yemekle başladı; sonra da karşiki camide bir mevlût okundu. (45- 14)
- Sokaklarda oynıyan yalınayak, başı kabak halk çocukları arasından yakalanarak medreseye gönderilen ve başına sarık sarılan çocuklar, ayrı bir bayrağın altına geçmiş gibi olurlar ve eski arkadaşlarıyla aralarına bir yabancılik girerdi. (15- 15)
- Gerçi o, artık hiçbir ciddî şey okutamıyacak kadar bunamıştı; başı, sonu, mantık ve nizamı olmıyan sözlerle ders anlatması rüya gibi bir şeydi. (16- 2)
- Onu dinliyenlerden bazıları, peygamberler ve İslâm tarihinden kalma masal döküntülerinin kim bilir daha nelerle karışmasından doğan bu garip rüyayı onunla beraber görmeğe başlarlar ve bu uçurumda sürüklenip gidenlerin başında Şahin gelirdi. (16- 5)
- Hasta hoca, dudaklarında, bıyıklarında kalan yemek kırıntılarını etrafa saçarak gülüyor, Şahin Efendi, eliyle tabağını korumağa çalışarak onu dinliyordu. (46- 32)
- Heybetli mutasarrıfın elleri, ayakları karıncalanıyor, senelerden beri mesane iltihabı çeken ihtiyar polis müdürü, mutasarrıftan emir alır almaz hemen tulumba başına koşup tazelediği apdestini kaçırmamak için elleriyle kasıklarını sıkıyordu. (69- 3)

- Bir elini kesersin ötekileriyle yapışırklar. (7- 12)

Bağımlı ve bağımsız sıralı birleşik cümlelerin ikiden fazla cümleden oluştuğu da görülür.

- Bir el, onun nâmahreme karşı açılan, dökülen saçlarını bir bez parçasıyla örtüyor, / ikinci bir el Allaha isyan eden ağzını tıkayıp kapatıyor, / daha başka eller onun kanlı parmaklarını kırılan camların kenarından ayırmağa çalışıyordu. (92- 2)
- Yavaş yavaş gelen uyku Şahin Efendinin zihnini karıştırıyor, / biraz evvel mücerret fikirler olarak düşündüğü şeyler fecî, korkunç hayallere inkılâbediyor, / gözünün önünden insafsız bir çalıştırma ile katliâm edilmiş mâsumların hadsiz, hesapsız cenazeleri geçiyordu. (94- 13)
- Fakat o, bu defa yandaki masanın üstünde duran bir nargileyi boğazından yakalılarak bir başka askerin başına indirdi, / nargile parçalandı, / nefer yıldırımla vurulmuş gibi iskemlelerin arasına yıkıldı. (199- 24)

3.4.2.4.3. Karma Sıralı Birleşik Cümle

Bağımlı ve bağımsız sıralı birleşik cümlelerin bir arada kullanılmasıyla oluşan birleşik cümle yapısıdır. Bu yapıdaki cümlelerde en az iki bağımlı, bir bağımsız cümle birbirine bağlanır.

- Fakat küçük hâfız, bir türlü kendine gelemiyor, / arasına öksürüyor, (bağımlı cümleler) // kan devam ediyordu (bağımsız cümle). (90- 29)
- Sesi kısıktı,(bağımsız cümle) // dolu dolu öksürüyor, / başındaki sersemliği gidermek ister gibi elindeki kalın sigara ağızlığıyla hafif hafif alnına, kaşlarının ortasına vuruyordu (bağımlı cümleler). (144- 29)
- Medreselerde gürültülü müzakereler oluyor (bağımsız cümleler), // softalar tabur halinde çarşılarda dolaşılıyor, / meydan kahvelerinde toplanıp feslilere meydan okuyordu (bağımlı cümleler). (60- 10)

3.4.3. KESİK (EKSİK) CÜMLE

Bilâl Aktan (2009: 139) da Eksiltili (Kesik) Cümle tabirini kullanarak şu şekilde açıklamıştır: “ Genellikle günlük konuşmalarda yer alan ve bazı öğeleri kesilerek söylenen veya fiili kullanılmadan söylenen cümleye eksiltili cümle denir. Atasözleri ile deyimlerde, günlük konuşmalarda, karşılıklı konuşmalarda daha çok etkileyici olmak, söze daha çok duygusallık katmak için eksiltili cümlelere başvurulur.”

Bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi Kesik (Eksik) Cümle, yüklemi düşmüş olan cümledir. Cümlenin bitmediğini, söylenmek istenen bir şeyin olduğunu anlatmak için üç nokta (...) veya üç nokta ile ünlem (!..) ya da soru işareti (?..) kullanılır.

Kesik cümlelerde anlatılmak istenen hüküm eksik bırakılmamıştır. Aksine anlam kuvvetlendirilmeye çalışılmıştır. Amaç, hükmü okuyucuya bırakarak tek hükümle bitecek bir cümleyi farklı düşüncelerle zenginleştirmektir.

Eksik(Kesik) Cümle, karşılıklı konuşmalarda en az çaba gayesi ve tekrardan kaçınmak, sıralanan bir şeyin devamının olduğunu sezdirmek, söylenmek isteneni daha çarpıcı hale getirmek amacıyla kullanılmıştır. Eserde geçen bazı örnekler:

- Ortadaki yosunlu şadırvandan sızan sularla ıslak taşlarının üstünde otlar bitmiş aynı avlu; softaların her sabah yemek pişirmek için yaktıkları çalı çırpı ateşinden kararmış kemerlerde aynı güvercin yuvaları; avlunun dört tarafında aynı karanlık, rutubetli taş hücreler... (14- 9)
- Yahut dağdaki sığırtmaçların birbirini öldürürcesine itişip boğuşmalarına benzer şakalar... (23- 7)

Kesik (Eksik) Cümlenin kullanıldığı yerler:

Karşılıklı Konuşma Cümlelerinde:

- -Dünden beri Darümuallimînîlilere tâyin edildikleri sena etmeğe makine gibi alıştık da... (8- 21)
- -Ancak İstanbulda mühim işlerim var da... (11- 21)
- - Hazır yemek, hazır yatak... (37- 14)
- -Maamafih, bu prensipten ayrılmamak şartıyla elimden ne gelirse... (111- 29)

‘Ki’ Bağlama Edatı İle Kurulan Eksik Cümleler

Bazen bağlama edatı ‘ki’ den sonra cümlenin söylenmediği görülür. Sadece şekil olarak ki ile bitmiş bir cümle vardır. Burada ‘ki’ edatıyla cümleye sevinç, şaşırma, korku, özlem gibi duygular yüklenmeye çalışılmıştır.

- - Bendeniz itiraz etmedim ki... (8- 34)
- Hele Eyüp hoca öyle bir baştan kara etti ki... (74- 28)
- Baygın oyunu oynayıp dururken zıp diye ayak üstü kaldırıma bir atladı ki... (71- 34)
- Ona göre kasaba deyince zaten akla başka türlü gelmezdi ki... (42- 21)
- -Orası öyle amma ben, zaten bir âlim ve müçtehit olacak değilim ki... (41- 20)

Şart Çekimli Bir Cümleden Sonra:

Şart çekimli bir cümleden sonra haber kiplerinden birine dayalı bir cümle getirilmeyerek yapılır. Bu durumda temel cümle düşmüş olur.

- - Mâruzat-ı hakiranemi lûtfen dinlerseniz... (7- 30)
- Senden meselâ sağlam bir bina hakkında sağlam değildir diye rapor isteseler... (111- 22)

- Maamafih, bu prensipten ayrılmamak şartıyla elimden ne gelirse... (111- 29)
- Ah, buna dair bir ip ucu elde edebilmiş olsaydık... (158- 12)

SONUÇ

Kelime Grupları

✓ İsim tamlaması, belirtili isim tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması olarak iki grupta örnekleriyle birlikte verilmiştir. Bazı dilcilerin takısız isim tamlaması olarak adlandırdıkları tür, sıfat tamlaması; zincirleme (genişletilmiş) isim tamlaması ise belirtili isim tamlaması olarak değerlendirilmiştir.

Bazı belirtili isim tamlamalarında –dan / - den ayrılma hâli eki, ilgi hâli eki görevinde kullanılmıştır.

▪ *Arkadaşlarımdan biri* ‘Sarıova’ sancağına tâyin edilmiş. (10- 4)

✓ İncelediğimiz eserde iyelik grubu ayrıca ele alınmıştır.

‘ Yeşil Gece’ romanında tespit edilen iyelik gruplarını oluşturan tamlayanlardan çoğu ‘o’ şahıs zamiridir.

✓ Eserde niteleme ve belirtme sıfatlarıyla oluşturulmuş sıfat tamlamasına sıkça rastlanmıştır.

Bazı dilciler bir sıfat tamlamasına çok zaman –lı / -li yapım eki getirilerek yapılan yeni sıfat tamlamasına zincirleme (genişletilmiş) sıfat tamlaması adını vermektedir. ‘Yeşil Gece’ adlı romanda da bu tanıma uygun örnekler görülmüştür.

▪ Titrek bir el, kapının kenarına iki defa tereddütle vurdu ve içeriye *eski redingotlu, sarı meşin potinli, mavi atlas gömlekli* yirmi beş, otuz yaşlarında zayıf bir adam girdi. (6- 1)

İncelediğimiz eserde sıfat görevinde kullanılan ‘birçok, birkaç’ kelimeleri, bazen çoğul eki alan ismi belirtmiştir. Bu kullanım, dil yanlışlığı olarak kabul görmektedir.

▪ *İrili, ufaklı birçok kimselerin* odasına girip çıktığı görülüyordu. (139- 22)

▪ Demek bu taşla *birçok kimseleri* vurduk. (165- 36)

✓ Yeşil Gece romanında –mak / -mek, -ma / -me, -ış / -iş isim-fiil eklerinden çoğunlukla –ma / -me ve –mak / -mek ekleri kullanılarak oluşturulan isim-fiil grupları yer almaktadır.

✓ –dık / -dik ve –acak / -ecek ekleriyle yapılan bazı sıfat-fiiller, iyelik veya hâl eklerini almalarına rağmen sıfat görevinde kullanılmıştır.

▪ *Gideceğin yer* de mübarek, ucuz bir yerdir. (8- 5)

▪ *Karaya çıktığı zaman* uykusuzluktan, yorgunluktan, açlıktan yarı ölmüş gibiydi. (12- 18)

✓ Hâl eki alan bazı sıfat-fiil ve sıfat-fiil grupları cümlede zarf görevinde kullanılabilir. Eserde bu duruma örnek olan tek bir cümleye rastlanmıştır.

▪ Şahin Efendi, *ne olur olmaz geç vakit sokaklarda dolaşmayı doğru bulmadığından* hemen arkadaşından ayrıldı. (193- 26)

‘-r / -mAz, -DI mi, -DI / -All’ gibi kalıplarla kurulan gruplar da zarf-fiil grubudur.

▪ Bu kısmıyla zaten *gelir gelmez* anlaşmıştı. (118- 24)

Ancak eserde bir örnekte –r / -mAz kalıbıyla kurulan grup, sıfat-fiil grubu oluşturmuştur.

▪ Fakat onun *olur olmaz* arzularına baş eğmek de zamanın politikasına hiç muvafık değildir sanırım. (104- 3)

✓ Tekrar grubunu oluşturan kelimeler ayrı yazılır ve aralarında herhangi bir noktalama işareti bulunmaz. Ancak incelediğimiz eserde bazı tekrar gruplarının arasına virgül işareti (,) konduğu görüldü. Bu durumun basım hatasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

▪ *İrili, ufaklı* birçok kimselerin odasına girip çıktığı görülüyordu. (139- 22)
(Virgül kullanılmış.)

- Kurnaz bir ihtiyatla *yavaş yavaş* gayesine doğru ilerliyordu. (84- 12) (Virgül kullanılmamış.)
 - ✓ İç içe birleşik cümle yapısında iç cümle bazen temel cümleye ‘diye’ edatı ile bağlanarak edat grubu oluşturur. ‘Yeşil Gece’ romanında da bu tür edat gruplarına sıklıkla rastlanmıştır.
 - “*Onu mutlaka kasabadaki dinsizler sakladı. Bütün şüphelilerin evlerini basmalı*” diye ahaliyi körüklüyorlardı. (140- 29)
 - ✓ Unvan grupları bir şahıs isminden sonra unvan ya da akrabalık ismiyle kurulur. İncelediğimiz eserdeki unvan gruplarının büyük bir kısmı akrabalık isimleriyle değil, unvan isimleriyle oluşturulmuştur.
 - *Şahin Efendi*, ihtiyar çobanın tavırlarındaki saffete kanmadı. (161- 25)
 - Fakat Tikveşli hocaya rakip çıkması *Cabir Beyi* kızdıracak... (79- 32)
 - ✓ Tamlananı özel isim olan sıfat tamlamaları zamanla bir şahıs ismi olarak kullanılır, bu kullanımlar da birleşik isim olarak kabul edilir.
 - *Deli Necip*, kırk yılda akıllıca bir iş yaptı... (78- 21)
 - ✓ Eserde ünlem grupları daha çok cümle başında kullanılmıştır.
 - *Vay efendim*. (110- 23)
 - ✓ ‘Yeşil Gece’ romanında genel olarak küçük sayı grupları kullanılmıştır. Büyük sayı grubuna rastlanmamıştır.
 - *Elli beş* yaşlarında, mutaassıp, aksi bir softa idi. (126- 26)
 - ✓ Birleşik fiillerin aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır.
- A. Bir Hareketi Karşılaman Birleşik Fiiller**
- a. İsim ve Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller**

'*et-, ol-, yap-, eyle-, kıl-, bulun-*' yardımcı fiillerinden çoğunlukla '*et-, ol-*' fiilleri kullanılarak birleşik fiil yapılmıştır.

- O, *devam etti.* (127- 31)
- Şahin Efendi, Zühtü Efendiden ziyade bir münasebetsizlik etmelerinden korktuğu bazı sarıklıların gözlerini boyamak için bir müddet daha bu şekilde konuştuktan sonra şu neticeye *karar kıldı:* (82- 38)

b. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller

Kelimelerden birinin ya da hepsinin sözlük anlamını kaybettiği, deyimleştiği fiillerdir.

- ...meydan kahvelerinde toplanıp fessilere *meydan okuyordu.* (60- 12)

B. Fiil + Zarf-fiil Eki + Tasvir Fiil Şekliyle Yapılan Birleşik Fiiller

Bu birleşik fiiller cümleye yeterlilik, tezlik, süreklilik, yaklaşma ve uzaklaşma anlamları katmaktadır. İncelediğimiz eserde yaklaşma ifade eden birleşik fiil örneğine rastlanmamıştır.

- Softa ile ancak softa *uğraşabilir.* (10- 37) (Yeterlilik)
- Sen, bunları *muhafaza ediver.* (11- 22) (Tezlik)
- Yürümeğe başlamış fikirleri yollarından *alıkoymak* mümkün değildir. (32- 4) (Süreklilik)
- ✓ Çalışmamızda isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil grubundan oluşan kelime grupları veya cümlelerin kısaltılmış, yıpranmış ve kalıplaşmış biçimlerinden oluşan kısaltma grupları sekiz başlıkta incelenmiştir.
- Sokaklarda oynayan yalınayak, *başı kabak* halk çocukları arasından yakalanarak medreseye gönderilen ve başına sarık sarılan çocuklar... (67- 20) (İsnat Grubu)

- *Neticede kendini doktorlara teslim* razı oldu. (114- 8) (Yükleme Grubu)
- Şahin Efendi, *çocuğa düşkün* annesini teselliye çalışıyordu. (24- 7) (Yönelme Grubu)
- Sabah vakitleri nazeninler *yüzde elli* tenzilât yaparlarmış. (13- 17) (Bulunma Grubu)
- Deli Necip, medresenin yıkılması için *gücünden fazla* uğraşıyordu. (33- 17) (Ayrılma Grubu)
- Gece olduğunda cadde baştan başa *bayraklarla süslüydü*. (17- 36) (Vasıta Grubu)
- İdadi müdürü, *sayıca az* softaya bile bu vaka ile ilgili talimat veriyordu. (156- 18) (Eşitlik Grubu)
- Ümidimiz ancak *senin yeni mektebe* kaldı. (73- 1) (İlgi Grubu)

Kelime gruplarının ve cümlelerin kısalması, yıpranması sonucunda ortaya çıkan farklı kısaltma grupları da tespit edilmiştir.

- Fakat bu defa Cabir Beyin kafası *iyiden iyiye* kızmıştı. (66- 25)
- İki ordu *karşı karşıya* gelmiş farzedelim. (86- 37)

Cümle Unsurları

Yüklem, olmadan cümle kurulamaz. Eserde sadece yüklemden oluşan 11 cümle tespit edilmiştir. Çoğunlukla uzun cümleler tercih edilmiştir.

- Olabilir... (137- 28)
- Fakat bu gülümseme hiçbir zaman şimdiki – karşı sırtın güneşi altında uzun bir hastalığın nekahetini geçiriyor gibi görünen Sarıovasını seyrettiği dakikalardaki – kadar derin ve geniş olmamıştı. (202- 30)

Özne, cümlede yapanı ya da olanı karşılayan ögedir.

- Lâkin şimdi başka bir korku var. (105- 27) (Özne: Olan)
- Şahin Efendi, kadına daha bazı nasihatler verdikten sonra ayrıldı, yoluna devam etti. (105- 33) (Özne: Yapan)

Eserde, sekiz özne türünden örtülü özneye rastlanmamıştır. Hitap unsurları, yükleme bağlanmadıkları için özne değil cümle dışı usurdur. Bu nedenle hitap unsurları, cümle dışı unsurlar kısmında ele alınmıştır.

Nesne, cümlede yüklem bildirdiği, öznenin yaptığı işten etkilenen ögedir. Yükleme geçişli olan fiiller nesne alırken yüklemi geçişsiz olan fiillerde nesneye gerek yoktur. Nesnelere fiile eksiz ya da yükleme eki alarak bağlanmaları durumuna göre iki grupta incelenmiştir. Eksiz olan nesneye belirtisiz nesne, yükleme eki alan nesneye ise belirtili nesne denir.

- Şahin Efendi, *bir ince çamaşır bohçası ile bir toprak testiden ibaret yükünü* yere koydu... (202- 6) (Belirtili Nesne)
- Ahaliden bir kısmı *her ihtimale karşı cami önünde nöbet beklemek* istedi. (185- 32) (Belirtisiz Nesne)

Bazı nesnelere, iç içe birleşik cümlelerde geçen iç cümle kuruluşundadır.

- Nihayet: “*Şu ortadakini tutarsam beni zaferin ve inkılâbın doğduğu yere götürür. Orada derdimi nasıl olsa anlatırım.*” dedi. (207- 30) (İç cümle nesne görevinde)

Yer Tamlayıcısı, yüklem bildirdiği iş, oluş veya hareketin yerini ve yönünü gösteren ögelerdir. *-A, -dA, -dAn* eklerini alarak yönelme, bulunma ve uzaklaşma bildirir. Bazı kelime ve kelime grupları yönelme, bulunma ve uzaklaşma eki almasına rağmen zaman, tarz ve miktar zarfı görevlerinde kullanılır, yer tamlayıcısı olmazlar.

- *Gittiği yerde* bir hayli Müslüman vardı. (203- 19) (Bulunma bildirir.)

- Fakat zaman geçtikçe bu fikir *ona* çok aşırı görünmeğe başladı. (39- 21) (Yönelme bildirir.)
- *Pencereden* sokaklara, karşıki meydana baktı. (187- 5) (Uzaklaşma bildirir.)
- *İlk günlerde* de gözleri İstanbulun hiçbir şeyini görmemişti. (17- 31) (Zaman anlamında)
- Şahin Efendi, *eczacının evine atılan taşların bir mesele çıkarmasından* korkuyordu. (185- 35) (Sebep anlamında)

Zarf Tümleci, yüklem anlamını tarz, sebep, zaman, miktar, yön, şart vb. yönlerden tamamlayan ögedir.

- *Şahin hocayı baştan aşağı süzdükten sonra* gülmeğe başladı. (31- 21) (Zaman bildirir.)
- *Ağır ağır* yerinden kalktı. (180- 22) (Durum bildirir.)

İncelediğimiz eserde açıklama cümleleri, ara sözler iki kısa çizgi arasında belirtilmiştir. Bunlar cümle dışı unsur olarak ele alınmıştır.

- Evet, Rasim, bu biçareyi – *nice emsali gibi* – el birliğiyle biz öldürdük. (92- 31)

Cümle Çeşitleri

Çalışmamızda 4746 cümle incelenmiştir. Bu cümleler, cümle çeşitleri bakımından sınıflandırılmıştır.

Yüklem türüne göre cümleler, isim cümlesi ve fiil cümlesi olarak iki gruba ayrılmış, bu şekilde incelenmiştir.

İsim cümlelerinde genellikle nesne bulunmaz, ancak yüklemi '**borçlu**' kelimesi olan isim cümlelerinde nesne bulunabilir. Eserde bu duruma örnek olabilecek bir cümleye rastlanmamıştır.

“i-”mek fiili, üzerine geldiği kelimedenden ayrı yazılabildiği gibi, bitişik de yazılabilir. Bitişik yazıldığı zaman “i-” düşer. İncelediğimiz eserde isim soylu kelimelere gelen “i-”mek fiilinin bitişik ve ayrı yazıldığı cümlelere rastlanırken fiillere gelerek birleşik çekimli fiili oluşturan “i-”mek fiilinin sadece bitişik yazıldığı cümleler tespit edilmiştir.

- Bunlar, *Cabir Beyin küçük çapta modelleriydi. (85- 14)*
- Evet, bu kılıksız hocanın söylediği bütün sözler maarif müdürü *adına idi. (44- 30)*
- Bir aralık Bedri, *ortadan kaybolmuştu. (94- 26)*

Yüklemin yerine göre cümleler, düz ve devrik olmak üzere ikiye ayrılır. Yüklemi sonda bulunan cümleler düz, yüklemi ortada ya da başta bulunan cümleler devrik cümlelerdir.

- Şahin Efendi, bu ilk geceyi çok fena *geçirdi. (52- 11)* (Düz cümle)
- *Hazırlanır* can düşmanlarımız gizli gizli... (51- 15) (Devrik cümle)

Eserdeki bazı örneklerde yüklemün bölünmüş kelime grupları içinde bulunduğu görüldü.

- Bin çeşit marifetleri vardır iblislerin. (159- 6) (İblislerin bin çeşit marifetleri)

Anlamlarına göre cümleler, olumlu, olumsuz, soru ve ünlem cümleleri olarak sınıflandırılmıştır.

Olumlu cümle, yargının gerçekleştiğini ya da gerçekleşeceğini bildiren cümledir.

- Şahin Efendinin bu Muallimler Cemiyetinde de büyük ümitleri *vardı. (82- 10)* (Olumlu isim cümlesi)
- Bedrinin muayeneye getirileceği günün sabahı Şahin Efendi ile Deli Necip onu evinde *ziyaret ettiler. (110- 17)* (Olumlu fiil cümlesi)

Yapısında herhangi bir olumsuzluk unsuru taşıyan cümleler, ‘*değil*’ edatı ya da ‘*yok*’ ismiyle birleşince olumlu bir anlam kazanır. Eserde de bu durumu örnek olabilecek cümlelere rastlanmıştır.

- Bunlar, *Şahin Efendinin bilmediği, beklemediği şeyler değildi.* (42- 18)

Yapısında herhangi bir olumsuzluk bulunan bazı cümleler de soru yoluyla olumlu bir anlam kazanır. Bu tür cümleler eserde görülmüştür.

- Yüz sene sonra bu sokakta yine benim dilim konuşulur, karşıdaki denizde yine benim bayrağımı taşıyan gemiler dolaşırsa kendimi daha az *mahvolmuş sayamaz mıyım?* (40- 25)

Olumsuz cümle, yargının gerçekleşmediğini anlatan cümledir.

- Ondan dünyada Eyüp Hoca partisini kızdıracak bir rapor *alınamaz.* (111- 38)
(Olumsuz fiil cümlesi)
- Sarıovada meyhane *yoktu.* (134- 23) (Olumsuz isim cümlesi)

Ne...ne edatı isim ve fiil cümlelerini olumsuz yapmaktadır. Bu cümlelerde yüklem genellikle olumludur. Ancak eserdeki bazı cümlelerde yüklemelerin olumsuz oldukları görülmüştür.

- Şahin *ne onları, ne de arkadaşlarını* dinlemedi. (36- 14)

Ne...ne kalıbı şeklen olumlu cümleleri anlamca olumsuz yapmaktadır.

- ...ne âlimim, ne de bir siyaset adamıyım... (52- 21)

Soru eki veya soru kelimesi şeklen olumlu bir cümleyi anlamca olumsuz hâle getirebilir.

- İnsan hoşlanmadığı ve çekindiği adamlar meclisinde yalancıkdan bu kadar memnun ve neşeli görünebilir miydi? (30- 36) (görünemezdi)

‘*Ki*’ bağlama edatının cümle sonuna getirilerek kesik cümle şeklinde şekil bakımından olumlu, anlamca olumsuz cümleler kurulduğu da görülmektedir.

- Bu adamlar, memlekete karanlıktan gayri ne götürebilirlerdi *ki*?... (34 – 35)
(hiçbir şey götüremezlerdi)

Soru cümlesi, soru eki ya da soru kelimesi yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümledir.

- Elimi *tutmıyacak mısınız* Efendi Hazretleri? (32- 2)

Soru eki, her zaman yüklem üzerinde yer almaz.

- Müdür, acaba hakikaten böyle *mi* düşünüyordu? (49- 23)

Eserde karşılıklı konuşmalarda tonlama ile de soru cümleleri oluşturulduğu görülmüştür.

- *Kerim Bey?*..

- Gölgesinden korkan bir adamdır, böyle kazalı işlere girmez. (155- 38)

Ünlem cümleleri, insanların duygularını, çöşkülerini, hayretlerini anlatan cümlelerdir.

- Ne koyun gibi ahali, Yarabbim! (72- 33)

Yapılarına göre cümleler, basit ve birleşik cümle olarak iki ana grupta incelenmiştir. Yapısında isim veya fiil cinsinden tek yüklem bulunduran cümleye basit cümle, bir ana cümle ile bu cümlenin anlamını tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümleden oluşan cümlelere birleşik cümle adı verilir. Birleşik cümleler de kendi içerisinde şartlı birleşik, iç içe birleşik, ki’li birleşik ve sıralı birleşik cümle olmak üzere sınıflandırılmıştır.

Dilcilerin görüşlerinden hareketle içinde isim-fiil, zarf-fiil ve sıfat-fiil eki almış kelime ya da kelime grupları bulunan cümleler, basit cümle olarak kabul edilmiş ve bu başlık altında incelenmiştir.

- Şahin Efendi, onu sokak kapısına indirdiği zaman *ortalık ağarmağa* başlamıştı. (64- 29)

Birden fazla **şart cümlesi** arka arkaya cümle içinde yer alabilir.

- ...*bir kere bağırabilsem, kana kana ağlasam* açılacağım amma bu yumurcıklardan rahat yok. (196- 19)

“bile, da / de” kuvvetlendirme edatlarıyla birlikte kullanılan şart cümlelerinde, şart cümlesinin ifade ettiği hüküm gerçekleşme bile temel cümlenin bildirdiği hüküm gerçekleşir. Bu edatlar şartı bozarak şarta rağmen gibi bir anlamla temel yüklemi kuvvetlendirirler. Eserde bu duruma örnek olabilecek cümlelere rastlanmıştır.

- *İçimde biraz şüphe var idiyse* onu da senin bu sözlerin defetti. (128- 18)

İç içe birleşik cümlelerde iç cümle, temel cümleye çeşitli şekillerde bağlanmıştır.

- Sadece: “*Bendeniz davetli değilim,*” dedi. (43- 29) (Nesne göreviyle)
- “*İstanbul da İstanbul*” diye asılır... (7- 11) (Zarf tümleci göreviyle)

Ki’ li birleşik cümlelerde de yardımcı cümle temel cümlenin öznesi, nesnesi, yer tamlayıcısı ve zarf tümleci olarak kullanılmıştır.

- Olabilir ki *bu kadın, sana tutulmuştur.* (121- 38) (Özne)
- Ancak, onu da söyleyim ki *ben, bu adamdan hiç hoşlanmam.*(152- 32) (Nesne)

Sıralı birleşik cümleler de kendi içinde bağımlı, bağımsız, karma sıralı birleşik cümleler olmak üzere üçe ayrılmış ve bu şekilde incelenmiştir.

- İdadi müdürü, Şahin Efendinin sözüne yanlış mâna vermiş, onu meşrutiyet aleyhtarı bir kaba sofu sanmıştı. (48- 6) (Bağımlı sıralı birleşik cümle)

- Yeni belediye reisinin ziyafeti bir saltanatlı yemekle başladı; sonra da karşığı camide bir mevlût okundu. (45- 14) (Bağımsız sıralı birleşik cümle)
- Fakat küçük hâfız, bir türlü kendine gelemiyor, / arasına öksürüyor, (bağımlı cümleler) // kan devam ediyordu (bağımsız cümle). (90- 29) (Karma sıralı birleşik cümle)

Eksik (Kesik) cümle, yüklemi düşmüş olan cümledir.

- Ah, buna dair bir ip ucu elde edebilmiş olsaydık... (158- 12)

Yeşil Gece romanında yer alan kelime grupları ve cümle çeşitleri sayılarıyla aşağıda belirtilmiştir:

Kelime Grupları

İsim Tamlaması	17 546
Sıfat Tamlaması	15 763
Unvan Grubu	1 212
Edat Grubu	643
Zarf-Fiil Grubu	529
Bağlama Grubu	501
Sıfat-Fiil Grubu	498
Birleşik İsim	440
İsim-Fiil Grubu	407
Tekrar Grubu	397
İyelik Grubu	134
Ünlem Grubu	53

Kısaltma Grubu	41
Aitlik Grubu	37
Sayı Grubu	22

Cümle Çeşitleri

Yüklemin Türüne Göre Cümleler

Fiil Cümlesi	3780
İsim Cümlesi	888

Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Düz Cümle	4502
Devrik Cümle	166

Anlamlarına Göre Cümleler

Olumlu Cümle.....	3875
Olumsuz Cümle.....	540
Soru Cümlesi	236
Ünlem Cümlesi.....	17

Yapılarına Göre Cümleler

Basit Cümle	3695
Birleşik Cümle.....	973

Sıralı Birleşik Cümle

Bağımlı Sıralı Birleşik Cümle	450
-------------------------------------	-----

Bağımsız Sıralı Birleşik Cümle.....	117
Karma Sıralı Birleşik Cümle	19
İç İçe Birleşik Cümle	278
Şartlı Birleşik Cümle	77
Ki' li Birleşik Cümle	32
Kesik (Eksik) Cümle	78

Eserde kelime grupları ve cümle çeşitleri bakımından oldukça zengindir. Tespit edilen rakamlar da bu durumu desteklemektedir.

SÖZLÜK

A

âb ü havâ (Far. + Ar.)	: Su ve hava, iklim.
agleb (Ar.)	: Kuvvetli, en çok galip.
aks-ül-amel (Ar.)	: Tepki, reaksiyon.
âlâyîş (Far.)	: 1. Bulaşıklık, bulaşma. 2. Tantana, gösteriş.
alîl (Ar.)	: 1. Sakat. 2. Hasta.
anûd (Ar.)	: İnatçı.
asel-i visâl (Ar.)	: Kavuşma balı, kavuşma tadı.
âtîfet (Ar.)	: Karşılık beklemeden gösterilen sevgi, iyilik severlik.
atûka (Ar.)	: Eski.
avene (Ar.)	: Kafadarlar.
azîm (Ar.)	: Büyük, ulu, iri.
azl (Ar.)	: İşinden çıkarma, yol verme.

B

bedbîn (Far.)	: Kötümser.
behemehal (Far. – Ar.)	: Mutlaka, ne olursa olsun.
belâgat (Ar.)	: İyi, güzel söz söyleme.
belâhet (Ar.)	: Bönlük.
berekât (Ar.)	: 1. Bolluklar. 2. Saadetler, mutluluklar.
binâber (Ar. – Far.)	: Bundan dolayı, bu sebepten.
bîzâr (Far.)	: Rahatsız, bıkmış, usanmış, küskün.
buhrân (Ar.)	: Bunalım, kriz.

C

cân-gâh (Far.)	: Can evi.
cehâlet (Ar.)	: Cahillik, bilgisizlik.
cehl (Ar.)	: Bilgisizlik, cahillik.
cerre çıkma	: Eskiden medrese talebesinin, mübarek üç aylarda köylere dağılıp halka, dini öğütlerde bulunmak, namaz kıldırmak veya müezzinlik etmek suretiyle para ve erzak toplaması.
cevr (Ar.)	: Haksızlık, zulüm, eziyet.
cîfe (Ar.)	: Leş.
cihet (Ar.)	: Yan, yön, taraf.
ciro (İt.)	: Bir ticaret senedinin alacaklı tarafından arkasına gereken yazının yazılıp imza edilerek üçüncü bir kişiye devredilmesi.
cür' et (Ar.)	: Cesaret, yiğitlik.
cüzâm (Ar.)	: İnsan vücudunda onulmayan çıbanlar ve yaralar meydana getiren miskin hastalığı.

D

darb-ı mesel (Ar.)	: Atasözleri.
dârülmualimîn (Ar.)	: Erkek öğretmen okulu.
denî (Ar.)	: Alçak, rezil, soysuz.
ders-i âm (Ar.)	: Eskiden talebeye, medreseliye ve herkese ders vermeye yetkili bulunan kimse, cami hocası.
der-uhde (Far. – Ar.)	: Üstüne alma, yüklenme.
dilârâ (Far.)	: Gönül alan, gönül okşayan.
dürûğ-ı maslahat-âmiz (Far. – Ar.)	: İş bitiren yalan.

E

ebleh (Ar.)	: Pek akılsız, ahmak, bön.
----------------------	----------------------------

ehl-i dil (Ar. – Far.)	: Gönül adamı, gönül dilinden anlayan kimse, kalender.
el'ân (Ar.)	: Şimdi, şimdiki halde, henüz, hala.
enfiyye (Ar.)	: Çürütülmüş tütünden yapılan ve burna çekilen keyif verici toz.
envâr (Ar.)	: Aydınlıklar, ışıklar, parlaklıklar.
ervâh (Ar.)	: Ruhlar, canlar.
evlâd-ı memleket (Ar.)	: Memleket çocukları, ülke çocukları.
evliya-yı etfâl (Ar.)	: Çocukların velileri.
evvelâ (Ar.)	: Birinci olarak, her şeyden önce, ilk önce.

F

fâsıla (Ar.)	: 1. Aralık, ara. 2. Ayıran şey.
fecî' (Ar.)	: 1. Elem, keder. 2. Dehşetli, korkunç.
fedâî (Ar.)	: Canını esirgemeyen, mühim bir maksat uğruna canını vermeye hazır bulunan.
felek-zede (Ar.)	: Talihsiz.
ferace (Ar.)	: 1. Kadınların sokakta giydikleri, mantoya benzer, arkası bol, yakasız çoğu kez eteklere kadar uzayan üst giysisi. 2. Dervişlerin giydiği bol bir tür hırka.
fe-süphân-Allah (Ar.)	: (Metinde) Şaşma anlatmak için kullanılır.
fevâid (Ar.)	: Menfaatler, faydalar, kârlar, kazançlar.
fevk (Ar.)	: Üst, üst taraf, yukarı.
fevkalâde (Ar.)	: Olağanüstü, olağan dışı, alışılmışın ötesinde.
fırka (Ar.)	: 1. Bölük, grup, zümre. 2. Parti.
fî tarihi (Ar.)	: Tarihinde. ('Fî' eskiden tarih kelimesinin başına konurdu.)
fi-l-hakika (Ar.)	: Hakikatte, gerçekten, doğrusu.
fuzalâ' (Ar.)	: Faziletli, erdemli kimseler.

G

gadir (Ar.)	: İhanet eden, fenalık eden.
gaile (Ar.)	: 1. Dert, sıkıntı, keder. 2. Felaket, musibet. 3. Uğraştırıcı ve sıkıntılı iş. 4. Savaş.
gayr (Ar.)	: 1. Ayrı, başka, özge, artık. 2. Yabancı, bildik olmayan.
germ ü serd (Far.)	: Gerçek anlamda ‘sıcak ve soğuk’; mecaz anlamda ‘iyilik kötülük, darlık genişlik, acı tatlı’.
gûyâ (Far.)	: Sanki, diyelim ki.

H

habîs (Ar.)	: Kötü, alçak, pis, soysuz.
hacer (Ar.)	: Taş.
hâdde-i tedkîk (Ar.)	: Dikkatle araştırma.
hakîm-âne (Ar.)	: Hikmet sahibi, hakim olana yakışacak surette.
halâvet (Ar.)	: 1. Tatlılık, şirinlik. 2. Zevk.
halk (Ar.)	: Yaratma, yaratılma.
hamâkat (Ar.)	: Ahmaklık, bölülük.
hamâset (Ar.)	: Cesaret, kahramanlık, yiğitlik.
harc-i râh (Ar. – Far.)	: Yol harcı, yol masrafı.
hasbeten (Ar.)	: Karşılıksız, bedava.
hasbî (Ar.)	: Karşılıksız, bedava.
hayr-hâh (Ar. – Far.)	: Herkesin iyiliğini isteyen, iyiliksever.
hayr-ül-halef (Ar.)	: Hayırlı oğul, halef.
heyûlâ’ (Ar.)	: 1. Madde. 2. Bütün cisimlerin ilk maddesi olarak varsayılan madde. 3. Zihinde tasarlanan şey. 4. Eşyanın gerçek olan kısmı. 5. Ehemmiyetsiz, küçük şey.
hidâyet (Ar.)	: Doğru yolu gösterme.
hitâb-ı izzet (Ar.)	: Allah tarafından söylenen söz.
hudâ-negerde (Far.)	: Allah göstermesin.
hulûl et- (Ar. + T.)	: 1. Gelip çatmak. 2. Girmek.

hulûs (Ar.)	: Saflık, gönül temizliği.
humâmâ (Ar.)	: 1. Ateşli hastalık. 2. Nöbet. 3. Sıtma.
hurâfe (Ar.)	: Batıl inanç.
hükûmet-i meşrûta (Ar.):	Meşrutiyetle, meclisle idare olunan hükümet.

İ

iâşe (Ar.)	: 1. Yaşatma. 2. Geçindirme, besleme.
ibtidâî (Ar.)	: 1. İlkel. 2. İlkokul.
icâzet (Ar.)	: 1. İzin, ruhsat. 2. Diploma.
ictimâî (Ar.)	: Sosyal.
ictinâb (Ar.)	: Sakınma, çekinme.
idâdî (Ar.)	: Lise, yüksekokullara hazırlayıcı okul.
ifnâ' (Ar.)	: Yok etme, tüketme.
ihâta (Ar.)	: Anlayış, geniş bilgi.
ihdâs (Ar.)	: Meydana getirme, ortaya çıkarma.
iktibâs (Ar.)	: Ödünç alma.
iktifâ (Ar.)	: Yeterli bulma, yetinme.
ilticâ' (Ar.)	: Sığınma, barınma.
iltimâs (Ar.)	: Kayırma.
imâmet (Ar.)	: İmamlık.
infilâk (Ar.)	: Yarılma, açılma.
inhisâr (Ar.)	: 1. Bir şeyi, bir maddeyi, bir işi, başkası yapmamak üzere, yalnız bir kişiye, bir müesseseye verme. 2. Tekel.
inkisâr (Ar.)	: 1. Kırılma. 2. Beddua, ilenme.
intâk (Ar.)	: Söyletme, dile getirme.
intihâbât (Ar.)	: Seçimler.
iptidai (Ar.)	: İlkokul.
ircâ' et- (Ar. + T.)	: Eski haline çevirmek, geri döndürmek.
irfân (Ar.)	: 1. Bilme, anlama. 2. Kültür.
ispritizma (Fr.)	: Ruhun ölmediğine inanan, gereğinde ölümlerin ruhlarıyla ilişki kurulabileceğini ileri süren görüş, ruh çağırma.

isti'câl (Ar.)	: Acele etme, çabuklandırma.
istihfâf (Ar.)	: Küçümseme.
istihzâ' (Ar.)	: Biriyle eğlenme, alay etme.
istikrâh (Ar.)	: Tiksinme, iğrenme.
istînâf (Ar.)	: Başlangıç mahkemesinden verilen hükmün bir üst mahkemeye başvurarak feshini isteme.
istinâre (Ar.)	: Nurlandırma, ışıklandırma, parlatma.
istintâk (Ar.)	: Sorguya çekme.
istirhâm (Ar.)	: Merhamet dileme, yalvarma, yalvarış.
iştihâ' (Ar.)	: 1. Meyil, istek. 2. İştah, yemek yeme isteği.
itudâl (Ar.)	: Ortalama.
i'tikâd (Ar.)	: 1. İnanmak, inanç duymak. 2. İnanç.
ittihâz (Ar.)	: Edinme.
îzâh (Ar.)	: Açıklama.
izân (Ar.)	: Anlayış, kavrayış, akıl.

J

jurnal (Fr.)	: 1. Biriyle ilgili olarak yetkililere verilen kötüleme, ihbar yazısı. 2. Günlük.
-----------------------	---

K

kadîd (Ar.)	: Etlere dökülmüş, yalnız kemik kalmış olan gövde, iskelet.
kamineto (İt.)	: Küçük ispirto ocağı.
kasâvet (Ar.)	: 1. Sertlik, katılık. 2. Gam, keder, tasa.
kat'â (Ar.)	: Hiçbir vakit, asla.
kavl-i mücerred (Ar.)	: Delilsiz, ispatsız, şahitsiz söz.
keenne (Ar.)	: Sanki, gibi, benzer.
kerem (Ar.)	: Cömertlik, bağış.
kezâlik (Ar.)	: Bu da öyle, bu.
kıyâs-ı mukassim (Ar.)	: İkilem.

kolodyum (Lat.)	: Fotoğraf makinesi camı yapımında ve cerrahlıkta kullanılan, alkol ve eter karışımı içinde sıvı durumuna getirilen nitroselüloz.
konsulto (İt.)	: Bir hastalığa tanı koymak veya hastalığı tedavi etmek amacıyla birden fazla hekimin görüş alışverişinde bulunması.
kurûn-ı vustâ (Ar.)	: Ortaçağ.
küşayış (Far.)	: Açıklık, ferahlık.
küûl (Ar.)	: Alkol, ispirto.

L

laterna (İt.)	: Kolu çevrilerek çalınan, sandık biçiminde bir org türü.
lâyıha (Ar.)	: 1. Düşünülen bir şeyin yazı haline getirilmesi. 2. Tasarı.
lemyezel (Ar.)	: Kalıcı, baki. (Allah' ın sıfatlarındandır.)
liyâkat (Ar.)	: Lâyık olma, değerlilik.
lûtuf (Ar.)	: İyilik, yardım.

M

maahazâ (Ar.)	: Böyle iken, bununla beraber.
maamâfih (Ar.)	: Bununla beraber, böyle iken.
maârif (Ar.)	: 1. Ma'rifetler, bilimler. 2. Bilgi, kültür. 3. Millî Eğitim Bakanlığı, Maarif Müdürlüğü.
mâhiyyet (Ar.)	: Bir şeyin aslı, esası.
mâhut (Ar.)	: Bilinen, adı geçen.
ma'rûf (Ar.)	: Herkesçe bilinen, tanınmış, belli, meşhur.
masûn (Ar.)	: 1. Saklanmış. 2. Korunmuş, korunan. 3. Sağlam.
mebâdî (Ar.)	: Başlangıçlar, prensipler, ilk unsurlar.
mezcûb (Ar.)	: 1. Çekilmiş. 2. Allah sevgisinden dolayı cezbeye tutularak kendinden geçmiş. 3. Deli, divane, mecnun.
mekkâr (Ar.)	: Düzenbaz.

melon (Fr.)	: Yuvarlak ve bombeli şapka.
memûl (Ar.)	: Beklenen, ümit edilen.
men' (Ar.)	: Engelleme, yasaklama.
mesâil (Ar.)	: Meseleler.
mes'ûl (Ar.)	: 1. Kendisinden sorulmuş. 2. Sorumlu.
meşâhîr (Ar.)	: Ünlü kimseler.
meşakkat (Ar.)	: Zahmet, sıkıntı, güçlük, zorluk.
meşkuk (Ar.)	: Şüpheli.
metrûkât (Ar.)	: Miraslar.
mevzû-i bahs (Ar.)	: Bahis konusu, kendisinden bahsedilen.
meyûs (Ar.)	: Ümidi kesilmiş, ümitsiz.
mezc (Ar.)	: Katma, karıştırma.
minvâl (Ar.)	: Tarz, yol, şekil.
mitralyöz (Fr.)	: Hafif makineli tüfek.
muamma (Ar.)	: 1. Bilmece, yanıltmaca. 2. Anlaşılmaz iş.
muâvenet (Ar.)	: Yardım, yardım etme.
muayyen (Ar.)	: 1. Belli, belirli. 2. Kararlaştırılan.
mugayir (Ar.)	: Aykırı, uymaz, başka türlü.
muğlak (Ar.)	: 1. Kapalı, kilitli. 2. Çapraşık, anlaşılmaz.
muhâceret (Ar.)	: Muhacirlik, göç etme.
muhtâc-ı tenkit (Ar.)	: Eleştirilmesi gerekli olan, eleştirilmeye muhtaç.
mukabil (Ar.)	: Karşılık.
mukadder (Ar.)	: Takdir olunmuş, değeri bilinmiş.
mukni' (Ar.)	: İkna eden, inandırıcı.
murassa' (Ar.)	: Kıymetli taşlarla bezenmiş.
musallî (Ar.)	: Namaz kılan.
mutaassıb (Ar.)	: Tutucu, bağnaz.
mutahhar (Ar.)	: Temizlenmiş, temiz.
mu'tekid (Ar.)	: Dini bütün, inanan kimse.
muvakkat (Ar.)	: 1. Süreksiz, geçici. 2. Eğreti.
muvâzene (Ar.)	: İki şeyin vezince, ağırlıkça birbirine denk olması.
mübhem (Ar.)	: Belirsiz, anlaşılmaz.

mücib (Ar.)	: İcap eden.
mücrim (Ar.)	: Suçlu.
müctehid (Ar.)	: 1. Gücü yettiği kadar çalışan. 2. Ayet ve hadislerden şeri hükümler çıkararak din alimi.
müddeî-i umûmî (Ar.)	: Savcı.
müdebbir (Ar.)	: İşin arkasını ve sonunu düşünerek hareket eden.
müessir (Ar.)	: 1. Etkili. 2. Dokunaklı.
müfsid (Ar.)	: Fesatlık eden, ara açan.
mülâhaza (Ar.)	: Düşünce.
mümâşât (Ar.)	: 1. Yoldaşlık, beraber gitme. 2. Suyuna gitme, uysallık gösterme.
münhall (Ar.)	: 1. Açılan, çözülen. 2. Boş kalan, açık olan, memuru bulunmayan.
münhasır (Ar.)	: Sınırlanmış.
münsecim (Ar.)	: Düzgün.
münşî (Ar.)	: 1. İnşa eden, yapan. 2. Yapısı, üslûbu güzel olan, iyi kâtip.
münzevî (Ar.)	: Çekilip bir köşede oturan.
mürüvveten (Ar.)	: İnsanca, mertlik ve yiğitlikle.
müsademe (Ar.)	: Silahlı iki grup arasındaki kısa çatışma, çarpışma.
müsellem (Ar.)	: Doğruluğu ve gerçekliği herkes tarafından kabul edilmiş olan.
müstaid (Ar.)	: 1. Kabiliyetli. 2. Akıllı.
müstantik (Ar.)	: Söyletmek isteyen.
müsteb'ad (Ar.)	: Uzak görülen, olacağı sanılmayan.
müstehâse (Ar.)	: Fosil.
müstevfâ (Ar.)	: Yeteri kadar, tam, mükemmel, dolgun.
müşevvik (Ar.)	: Fenalığa sevk eden, kıskırtan.
müşfik (Ar.)	: Şefkatli, merhametli, acıyan.
mütecâvizâne (Ar. – Far.)	: Tecavüz ederek, sarkıntılıkla.
mütefekkir (Ar.)	: Düşünen, düşünür.
mütekaid (Ar.)	: Emekli.

mütereddî (Ar.)	: Soysuzlaşmış.
müteşekkil (Ar.)	: 1. Şekillenmiş, şekillenen 2. Meydana gelmiş.
mütevâzî' (Ar.)	: Alçakgönüllü, kibirsiz.
mütevâzî-âne (Ar.)	: Alçakgönüllülükle, gösterişsiz olarak.
müttakî (Ar.)	: 1. Sakınan, çekinen. 2. Allah' tan korkan.

N

nâbedîd (Far.)	: Görünmez, kayıp.
nâsıb (Ar.)	: Tayin etmek, atamak.
nâtıka (Ar.)	: 1. Düşünüp söyleme hassası, kuvveti. 2. Düzgün, dokunaklı söz söyleme.
nâzenîn (Far.)	: Cilveli, nazlı.
necât (Ar.)	: Kurtulma, kurtuluş.
nekais (Ar.)	: Noksanlıklar, eksiklikler.
nezâret (Ar.)	: 1. Nâzırlık, vekillik. 2. Gözetme.
nezâret-i celîle (Ar.)	: Büyük, ulu bakanlık.
nîkbîn (Far.)	: İyimser.
nûr-i dîde (Ar. + Far.)	: Gözün nuru. (Özellikle evlat için kullanılır.)
nümâyîş (Far.)	: Gösteriş, gösteri.
nüzûl (Ar.)	: 1. Aşağı inme. 2. Konaklama. 3. Felç.

P

peymân (Far.)	: Yemin, ant.
pîr-i fâni (Far. – Ar.)	: Pek yaşlı ve zayıf adam.
potin (Fr.)	: Koncu ayak bileğini örtecek kadar uzun olan, bağcıklı veya yan tarafı lastikli ayakkabı.

R

râbita (Ar.)	: 1. İki şeyi birbirine bağlayan şey, bağ. 2. Münasebet, ilgi.
-----------------------	--

recm (Ar.)	: 1. Taşa tutma, taşlama. 2. Birine atılan taş.
redingot (Fr.)	: Arkası yırtmaçlı, etekleri uzun, çift sıra düğmeli, resmî erkek ceketi.
remmâl (Ar.)	: Fal bakma.
rikkat (Ar.)	: İncelik, merhamet, acıma.

S

sâika (Ar.)	: Sebep.
sâlib (Ar.)	: İnkâr eden.
sâlik (Ar.)	: 1. Bir yola giren, bir yolda giden. 2. Bir tarikata girmiş bulunan, mürîd.
sâniyen (Ar.)	: İkinci derecede, ikinci olarak.
sarîh (Ar.)	: Açık, belli.
satvet (Ar.)	: 1. Birinin üzerine şiddetle sıçrama. 2. Ezici kuvvet, zorluluk.
sâye (Far.)	: Gölge.
senâ' (Ar.)	: Övme, övüş.
ser-levha (Ar. – Far.)	: Başlık.
seyyîât (Ar.)	: 1. Fenalıklar, kötülükler. 2. Suçlar, günahlar.
sirâyet (Ar.)	: Geçme, bulaşma, yayılma.
sû-i tefehhüm (Ar.)	: Yanlış anlama.
sûret (Ar.)	: Biçim, görünüş.
sûziş (Far.)	: 1. Yanma, yakma. 2. Dokunma, etkileme. 3. Yürek yanması, büyük acı.

Ş

şâd et- (Far. + T.)	: Sevindirmek, mutlu etmek.
şayak (Rum.)	: Kaba dokunmuş, dayanıklı bir çeşit kumaş.
şebâb-ı münevver (Ar.)	: Aydınlatılmış gençlik.
şedîd (Ar.)	: Şiddetli, sert, katı.

şenâat (Ar.)	: Kötülük, fenalık.
şerîk (Ar.)	: 1. Ortak. 2. Ders, mektep, medrese arkadaşı.
şikâr (Far.)	: 1. Avlanan hayvan. 2. Ganimet.
şîrâze (Far.)	: Esas, düzen, nizam.
şüûn (Ar.)	: İşler, yeni işler, hadiseler.

T

taalluk (Ar.)	: İlgisi olma.
taharriyyât (Ar.)	: Araştırmalar.
tahassür (Ar.)	: 1. Hasret çekme. 2. Çok istenilen ve ele geçirilemeyen şeye üzülmeye.
tahdîş-i ezhân (Ar.)	: Zihinleri kurcalama.
tahsîl (Ar.)	: 1. Elde etmek. 2. İlim öğrenmek.
takrîben (Ar.)	: Aşağı yukarı, yaklaşık.
talâkat (Ar.)	: 1. Dil açıklığı, düzgün sözlülük. 2. Güler yüzlülük.
talebe-i ulûm (Ar.)	: Medrese talebesi.
tarassud (Ar.)	: Bekleme, dikkatle bakma.
tarîk (Ar.)	: Yol.
tarziye (Ar.)	: İşlenen bir kusura karşı özür dileme.
tayyibe (Ar.)	: İyi, güzel iş ve hareket.
tebeddül (Ar.)	: Değişme, dönüşme.
tebeyyün (Ar.)	: Anlaşılma, meydana çıkma.
teceddüd-perver (Ar.)	: Yenilik taraflısı.
tecvîz (Ar.)	: İzin verme.
tectie (Ar.)	: Bölme, doğrama, ufaltma.
tedmîr (Ar.)	: Yok etme, mahvetme.
tedrîsât (Ar.)	: Öğretim.
tefevühât (Ar.)	: Yerli yersiz sözler.
tefrîk et- (Ar. + T.)	: Ayırmak, ayırt etmek.
tekaüd (Ar.)	: Emekliye ayrılma.
telfik et- (Ar. + T.)	: Birleştirmek.

temennâ (Ar.)	: Eli başa götürerek verilen selam.
tenvîr (Ar.)	: Işıklandırma, aydınlatma.
tenzîlât (Ar.)	: İndirim.
ter (Far.)	: Taze.
terfian (Ar.)	: Terfi ederek, rütbe alarak, rütbesi yükseltilecek.
tertib et- (Ar. + T.)	: Düzenlemek, hazırlamak.
teşbih (Ar.)	: Benzetme.
teşekkülât (Ar.)	: Şekillenmeler, kuruluşlar.
tevakki (Ar.)	: Sakınma, çekinme.
tezkiye (Ar.)	: Temize çıkarma, aklama.
tezvîr (Ar.)	: 1. Yalan dolan. 2. Ara bozuculuk.
tezyîn (Ar.)	: Süsleme, süslenme.

U

ulemâ' (Ar.)	: Âlimler, ilim sahipleri.
umde (Ar.)	: İlke, prensip.

V

vâhi (Ar.)	: Boş, manasız, faydasız.
vâzih (Ar.)	: Açık, belli, meydanda.
veh (Ar.)	: Yüz, suret.
vehm (Ar.)	: Yersiz korku, kuruntu.
velev (Ar.)	: Bile, hatta, ister.
veliy (Ar.)	: Ermiş, eren, evliya.

Y

yaşmak	: Kadınların ferace ile birlikte kullandıkları, gözleri açıkta bırakan, ince yüz örtüsü. 2. Başla birlikte yüzü, ağzı kapatan örtü.
---------------	---

Z

- zâhirî** (Ar.) : Görünür, görünürdeki.
zebûn (Far.) : Zayıf, güçsüz.
zühûl (Ar.) : Düşmanlıklar, öçler, intikamlar.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan (2007). *Her Yönuyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim* (4. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksoy, Ömer Asım (1996). *2000 Sözüün Eleştirisi*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Aktan, Bilâl (2009). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Banarlı, Nihad Sami (1998). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi (Cilt II)*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Banguoğlu, Tahsin (1990). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Bilgegil, M. Kaya (1984). *Türkçe Dilbilgisi* (3. Baskı). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Delice, H.İbrahim (2003). *Türkçe Sözdizimi* (2. Baskı). İstanbul: Kitabevi.
- Develliođlu, Ferit (1997). *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (14. Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dizdaroğlu, Hikmet (1976). *Tümce Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, Muharrem (2000). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım/ Yayın/ Tanıtım.
- Hatiboğlu, Vecihe (1972). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Kabaklı, Ahmet (1994). *Türk Edebiyatı (Cilt III)*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kanar, Mehmet (2011). *Türkçe – Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.

- Kara, Serdal (2012). Girişik Cümle Problemi Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, 7/2 Spring*, 643-648.
- Karaburgu, Oğuzhan (2006). Reşat Nuri Güntekin'in Bilinmeyen Remiz ve Müstear İsimleri. *Türk Dili. 1 (660)*, 525-535.
- Karahan, Leylâ (2011). *Türk Dili Üzerine İncelemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, Leylâ (2004). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaygana, Mehmet (2006). Acımak Romanı Üzerine Bir Tahlil Denemesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (1)*, 41-52.
- Korkmaz, Zeynep (2007). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Okay, Orhan, Aktaş, Şerif ve Uçman, Abdullah (2004). *Başlangıçtan Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri (Cilt 12)*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Örs, Derya, Kırlangıç, Hicabi ve Eryüksel, Ahmet (2006). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Gün Yayınları.
- Özkan, Abdurrahman (2001). İsnat Grubunun Yapısı Ve Görevleri. *Arayışlar, İnsan Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1 (5-6)*, 1-18.
- Özkan, Abdurrahman (2004). Türkiye Türkçesinde Kısaltma Grupları. *Arayışlar, İnsan Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1 (11)*, 127-144.
- Özkan, Mustafa ve Sevinçli, Veysi (2008). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Parlatır, İsmail (2007). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Torun, Yeter (2006). Türkçede Unvan Grupları Ve Diziliş Özellikleri Üzerine. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15 (1)*, 361- 368.

Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uyguner, Muzaffer (1993). Reşat Nuri Güntekin Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Üstünova, Kerime (2005). Ad Tamlaması-İyelik Öbeği Ayrımı. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1 (641), 418-425.

Zülfikar, Hamza (1995). Girişik Cümle Sorunu. *Türk Dili*, 1 (521), 643-648.

T. C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü

Öz geçmiş

Adı Soyadı:	Gülçin DEMİR	İmza:	
Doğum Yeri:	Ilgın		
Doğum Tarihi:	17.06.1986		
Medeni Durumu:	Bekâr		

Öğrenim Durumu

Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlkokul	Mehmet Akif Ersoy İlkokulu		Ilgın / Konya	1992-1997
Ortaokul - Lise	Ilgın Anadolu Lisesi		Ilgın / Konya	1997-2004
Lisans	Selçuk Üniversitesi	Türkçe Öğrt.	Konya	2004-2008

Becerileri:	Türkçe Eğitimi, halk oyunları oynamak, ahşap boyamak, pasta yapmak.
İlgi Alanları:	Kitap okumak, müzik dinlemek, sinemaya gitmek.
İş Deneyimi:	MEB, Türkçe Öğretmenliği 2008 Kasım - 2013
Aldığı Ödüller:	'Öğretmen' konulu Öğretmenler Arası Şiir Yazma Yarışması İlçe İkinciliği.
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Yrd. Doç. Dr. Kâzım KARABÖRK Yrd. Doç. Dr. Dilek CERAN
Tel:	0 506 728 72 39
Adres	Selçuklu Caddesi, Milli Egemenlik Mahallesi, No: 76 Daire: 2 İlgin / KONYA

